

**KTO KARATAY ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**BASIN, YAYIN VE TELGRAFLAR IŞIĞINDA ANTALYA’NIN İŞGALİ
(1919-1921)**

Fatih YILMAZ

Yüksek Lisans

**KONYA
Haziran 2024**

BASIN, YAYIN VE TELGRAFLAR IŞIĞINDA ANTALYA’NIN İŞGALİ
(1919-1921)

Fatih YILMAZ

KTO Karatay Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı
Tezli Yüksek Lisans Programı

Yüksek Lisans

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ömer AKDAĞ
Jüri Üyesi : Prof. Dr. Caner ARABACI
Jüri Üyesi :Doç. Dr. Hasan Ali POLAT

Konya
Haziran 2024

BİLDİRİM

Enstitü tarafından onaylanan Yüksek Lisans tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını basılı veya dijital biçimde arşivleme ve aşağıda belirtilen koşullar dâhilinde erişime açma iznini KTO Karatay Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle, Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak ve gelecekteki çalışmalar (makale, kitap, lisans, patent vb.) için tezimin tamamının veya bir bölümünün kullanım hakları yalnızca bana ait olacaktır.

Tezimin bütünüyle kendi çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izinle kullanılması zorunlu olan kaynakları, yazılı izin alarak kullandığımı ve istenildiğinde izinlerin suretlerini üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayımlanan “Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge” kapsamında, tezim, aşağıda belirtilen koşullar haricince, YÖK Ulusal Tez Merkezi ve KTO Karatay Üniversitesi Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

☐ Enstitü / Fakülte Yönetim Kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir.¹

☐ Enstitü / Fakülte Yönetim Kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ... ay en fazla 6 ay ertelenmiştir.²

☐ Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir.^{3,4}

14 Haziran 2024

İmza

Fatih YILMAZ

¹ MADDE 6(1) Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

² MADDE 6(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkânı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

³ MADDE 7(1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan iş birliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

⁴ MADDE 7(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

ETİK BEYAN

KTO Karatay Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Hazırlama ve Yazım Kurallarına uygun olarak Prof. Dr. Ömer AKDAĞ danışmanlığında tarafımdan üretilen bu tez çalışmasında; sunduğum tüm veri, enformasyon, bilgi ve belgeleri akademik etik kuralları çerçevesinde elde ettiğimi, tüm değerlendirme, analiz, bulgu ve sonuçları bilimsel usullere uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında faydalandığım kaynakların tamamına usulüne uygun biçimde atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

14 Haziran 2024

İmza

Fatih YILMAZ

Sevgili oğlum Metehan YILMAZ'a ithafen...

TEŞEKKÜR

Osmanlı Devleti; I. Dünya Savaşı sonunda yenik düşmüş, İtilaf Devletleri ile Mondros Mütarekesi'ni imzalamak zorunda kalmıştır. İtilaf Devletleri, mütarekenin 7. ve 24. maddelerini bahane gösterilerek Osmanlı topraklarını işgal etmişlerdir. İşgallere karşı Anadolu'nun birçok bölgesinde direniş örgütleri kurulmaya başlamıştır. Millî Mücadelede düzenli ordu kuruluncaya kadar Kuvayı Milliye istiklal mücadelesi vermiştir. Yaklaşık olarak 4 yıllık mücadele sonunda Mudanya Mütarekesi imzalanmıştır. Lozan Antlaşması ile Misakı Milli sınırları büyük ölçüde belirlenmiş, bu antlaşma Türklerin yıllardan beri vermiş olduğu Millî Mücadelenin son evresi olmuştur.

İtalyanların Antalya'yı işgaline karşı güney cephesindeki bölgesel direniş hareketinin, Türk Millî Mücadelesinde önemli bir yeri vardır. Bu durumun nedeni bölgede sıcak çatışma olmadığından, batı cephesine ve gerekli merkezlere ulaşmak için Antalya'nın önemli bir liman şehri olmasıdır. İtalyanlar Antalya'yı kendileri için önemli bir ticaret merkezi olarak görmüşlerdir. İşgallerini genişletmek için Antalya şehrinden Konya, Isparta gibi iç bölgelere nüfuz etmişlerdir. İtalyan işgali 28 Mart 1919 tarihinde kendilerini haklı göstermek için bahaneler ileri sürerek işgal etmişlerdir. Sakarya Muharebesi sonrası 5 Temmuz 1921 tarihinde işgal ettikleri bölgelerden çekilmişlerdir. İşgal öncesinde ve işgal döneminde yaşanan tüm gelişmeler belgeler ışığında ele alınmıştır.

Tez konumun belirlenmesindeki en önemli neden, 2 yıl 3 ay süren Antalya ve çevresinin İtalyanlar tarafından işgali ile alakalı tatmin edici çalışmanın olmamasıdır. Millî Mücadele'yi geniş manada anlamak ve kavramak için güney cephesinde yaşanan faaliyetleri, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin katkılarını, cepheye malzeme taşınmasında Antalya'nın önemini etraflıca analiz etmek gereklidir. Bu yardımların ve fedakarlıkların belgelere dayandırılarak yapılan araştırmalar sonucunda bilim dünyasına kazandırılması amaçlanmıştır.

Tez çalışmamızda Millî Mücadele döneminde çıkan gazetelerden, arşiv belgelerinden, gizli meclis celselerindeki konuşmalardan istifade edilmiştir. Elde edilen bilgiler ışığında hareket edilerek araştırma metnine dönüştürülmüştür. Araştırmalarımnda destek veren Sayın Prof. Dr. Mustafa Bıyıklı'ya, Antalya Merkez Kütüphanesi çalışanlarına, Antalya Şehir Müzesi Müdürlüğü'ne, Antalya Manavgat Meslek Yüksekokulu Müdürü sayın Doç. Dr. Fatih Uslu'ya, eğitimci yazar sayın Mahmut Öz'e, emekli Tarih öğretmeni sayın Hasan Kırtı'ya teşekkür ederim.

Bu çalışmamın konu kapsamının hazırlanmasından içeriğine kadar olan tüm alanlarda akademik bilgisiyle bana destek olan, danışmanlık yapan, yönlendiren, tecrübelerini benimle paylaşan değerli hocam Sayın Prof. Dr. Ömer AKDAĞ Bey'e yardımları ve destekleri için teşekkür ederim.

ÖZET

Fatih YILMAZ

Basın, Yayın ve Telgraflar Işığında Antalya'nın İşgali (1919-1921)

Yüksek Lisans Tezi

Konya, 2024

Çalışmamızda Basın, Yayın ve Telgraflar Işığında Antalya'nın 1919-1921 yılları arasındaki İtalya'nın işgali etrafıca ele alınmıştır. İtalya, Paris Barış Konferansı'nda Antalya ve çevresi kendisine verilince Mondros Mütarekesi'nin "herhangi bir stratejik mevkide karışıklık çıkması durumunda" buraların işgal edilebileceğini öngören yedinci maddesini de gerek göstererek derhal harekete geçmiş ve 28 Mart 1919'da Antalya'yı işgal etmiştir. İşgal öncesi ve işgal esnasında İtalya'nın askeri, diplomatik, ekonomik, sağlık ve eğitim alanlarında faaliyetleri yer almaktadır. İtalyanlar bazı Osmanlı yöneticileri ve halkının hoşuna gidecek politikalarla tepkileri azaltmak için çaba sarfetmişlerdir. Bu politikalarında başarılı da oldukları söylenebilir. Nitekim silahlı direniş yerini protestolara bırakmıştır.

İşgallere karşı her kesimden tepkiler yükselmeye başlamıştır. İstanbul Hükümeti, Mustafa Kemal ve Ordu Komutanlarının tepkisi, Antalya Mutasarrıflığının tepkisi, Yerel Halkın tepkisi, Antalya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Manavgat, Alanya, Akseki, Elmalı, Finike, Kaş, Korkuteli, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin tepkileri Millî Mücadele düşüncesinin yansımalarıdır.

İşgal döneminde çıkarılan gazete, dergi ve çekilen telgraflardan yola çıkarak, o dönemde yaşananların aydınlatılması mümkün olmaktadır. Bu iletişim araçları Millî Mücadele döneminde halkın iletişimi, örgütlenmesi ve bilgi alışverişi için önemli bir yere sahip olmuştur. Sivas Kongresi'nde çıkarılan İrade-i Milliye gazetesinden başlayarak, Hakimiyeti Milliye gazetesi, Anadolu Ajansı, TBMM'nin ilk resmî gazetesi olan Cerideyi Resmiye, Albayrak, Hadisat, Vatan, Sebilülreşad, Vakit, Küçük Mecmua, İleri, Ülkü, İkdam, Tanin, Öğüt gibi basın yayın organlarının; halkı bilinçlendirme, milli duyguları öne çıkarma, Millî Mücadele'nin haklılığını içte ve dışta duyurma gibi faydalı vazifeleri vardır. Antalya'da Anadolu gazetesi, Babalık gazetesi, Öğüt (Nasihat) gazetesi, Yeni Türkiye gazetesi, Alanya Postası gazetesi gibi basın yayın organları Antalya'nın işgali ile ilgili dönemin aydınlatılmasında önemli bir yer tutmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Millî Mücadele'de Antalya'nın işgali, milli mücadele, basında İtalya'nın işgali, telgraf

ABSTRACT

Fatih YILMAZ

The occupation of Antalya in the Light of Press Publications and Telegraphs (1919-1921)

Master's Thesis

Konya, 2024

In our study, the occupation of Antalya between 1919-1921 has been covered Decently in the light of Press Publications and Telegraphs. At the Paris peace conference, Antalya and its surroundings were given to Italy and 7. Of the Mondros Armistice Agreement made after the World War II. Italy began the occupation on March 28, 1919, citing its article as a legal basis. In addition, they claimed that there was confusion in the region to justify the invasion. Besides, Italy's activities in the fields of military, diplomatic, economic, health and education are taking place before and during the occupation. Some of the Italians made efforts to reduce the reactions with policies that would be liked by the Ottoman rulers and people. It can be said that they have also been successful in these policies. Armed resistance has given way to protests.

Reactions from all quarters against the occupations have started to rise. The reactions of the Istanbul Government, Mustafa Kemal and the Army Commanders, the Reaction of the Antalya Mutasarrıflık, the Reaction of the Local Population, the Reactions of the Antalya Defense Law Society, Manavgat, Alanya, Akseki, Elmalı, Finike, Kaş, Korkuteli, Defense Law Societies are reflections of the idea of national independence.

Based on the newspapers, magazines and telegrams published during the occupation period, it is possible to illuminate what happened during that period. These means of communication have had an important place for the communication, organization and exchange of information of the people during the period of the national struggle. Starting from the Willei Milliye Newspaper published at the Sivas Congress, Hakimiyesi milliye Newspaper. Anadolu agency, the first official newspaper of the Turkish Grand National Assembly, Cerideyi resmi, Albayrak, Hadisat, Vatan, Sebilulreşad, Time, Small Mecmua, Forward, Ülkü, Ikdam, Tanin, Öğüt, such as media outlets such as; its important duties such as raising public awareness, highlighting national feelings, and announcing the rightness of the national struggle internally and externally have been beneficial. Media outlets such as Anadolu Newspaper, Babalik Newspaper, Öğüt (Advice) Newspaper, Yeni Türkiye Newspaper, Alanya Posta Newspaper took an important place in Antalya during the occupation of Antalya.

Keywords

The invasion of Antalya in the National Struggle, the national struggle, the invasion of Italy in the press, telegraph

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM.....	i
ETİK BEYAN	iii
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLolar DİZİNİ	xii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xiii
KISALTMALAR	xiii
1.GİRİŞ	1
1.1. Antalya'nın Tarihi ve Sosyo-Kültürel Yapısı	2
1.2. Araştırma ve Kaynaklar	5
1.2.1. Araştırmanın Konusu, Çalışmanın Maksadı, Önemi, Çalışmanın Muhtevası ve Sınırları.....	5
1.2.2.Çalışmada Kullanılan Kaynaklar.....	6
1.2.3. Arşiv Belgeleri.....	6
1.2.4 Harp Tarihî Vesikaları Dergisi (HTVD).....	7
1.2.5. Konya Vilayet Salnameleri ve TBMM Görüşmeleri.....	7
1.2.6 Türkiye Hilali Ahmer Mecmuası.....	7
1.2.7. Anadolu Ajansı.....	7
1.2.8. Antalya'da Anadolu Gazetesi.....	9
1.2.9. Babalık Gazetesi.....	10
1.2.10. Öğüt (Nasihat) Gazetesi.....	10
1.2.11. Yeni Türkiye Gazetesi.....	12
1.2.12. Hatıralar, Araştırma ve İnceleme Kaynakları (Kitap, tez, makale vb.)...12	
2. ANTALYA'NIN İŞGALİ ÖNCESİ GELİŞMELER.....	14
2.1. I. Dünya Savaşı Öncesi ve Savaş Sırasındaki Gizli Antlaşmalar.....	14
2.1.1. İstanbul Antlaşması.....	14
2.1.2. Londra Antlaşması.....	14

2.1.3. Sykes Picot Antlaşması.....	15
2.1.4. Saint Jean De Maurienne Antlaşması	16
2.2. Mondros Mütarekesi ve İşgaller.....	16
2.3. Paris Barış Konferansı.....	17
2.4. İtilaf Devletleri ve İtalya'nın İşgal Ettiği Bölgeler	19
2.5. İtalya'nın İşgal Öncesi Antalya Bölgesindeki Hazırlıkları	19
2.5.1. Antalya Bölgesinde İtalyan Arkeoloji Heyetleri.....	20
2.6. İtalya'nın Antalya'yı İşgal Etme Gerekçeleri	23
2.7. İtalya'nın Antalya'yı İşgali ve İşgal Sürecindeki Gelişmeler.....	24
2.7.1.İtalya'nın Antalya'yı İşgale Başlaması.....	24
2.7.2. İtalya'nın İşgal Politikası ve İşgal Esnasındaki Faaliyetleri	34
2.7.3. İtalya'nın Askeri, Ekonomik, Eğitim ve Sağlık Alanındaki Faaliyetleri	35
3. İŞGALLERE KARŞI TEPKİLER	42
3.1. İstanbul Hükümeti'nin Tepkisi.....	42
3.2. Mustafa Kemal, Temsil Heyeti ve TBMM'nin Tepkisi.....	45
3.2.1 TBMM-İtalya İlişkilerinin Gerginleşmesi.....	48
3.3. Antalya Mutasarrıflığı'nın Tepkisi	50
3.4. Antalya Mebusu Hamdullah Suphi Bey'in Tepkisi	53
3.5. Yerel Halkın Tepkisi	55
3.6. Antalya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Tepkisi ve Faaliyetleri.....	57
3.7. Hilali Ahmer Cemiyeti Antalya Şubesi'nin Tepkisi	61
3.8. Alanya, Manavgat, Korkuteli, Kaş, Akseki, Elmalı, Finike, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin Tepkileri	64
4. ANTALYA VE HAVALİSİNDEKİ ASAYİŞ OLAYLARI.....	69
5. İTALYANLARIN ANTALYA'YI İŞGALİ İLE İLGİLİ BASIN, YAYIN, BİLDİRİ VE TELGRAFLAR.....	72
6. SAKARYA MUHAREBESİ SONRASI İŞGALİN SONA ERMESİ VE İTALYA'NIN ANTALYA'YI TERK ETMESİ.....	75
6.1. Birinci ve İkinci İnönü Muharebeleri Sonrası Gelişmeler.....	75
6.2. Kütahya Eskişehir Muharebesi Sonrası Gelişmeler	76
6.3. Sakarya Meydan Muharebesi Sonrası Gelişmeler	77
6.4. İtalya'nın İşgal Bölgesinden Çekilmesinin Basına Yansıması	78
6.5. İtalya'nın Antalya'da Bıraktığı ve Satın Alınan Malzemeler	80

6.6. Milli Mücadele Döneminde İtalyan Diplomat, Komutan ve Önemli Kişiler.....	81
7. SONUÇ	84
KAYNAKLAR.....	86
ÖZGEÇMİŞ.....	93
EKLER.....	94
EK 1. Antalya'yı İşgal Eden, On iki Adalar'dan Gelen Cenova Birliği	94
EK 2. Antalya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı ve Azaları.....	95
EK 3. Azınlıklar Arasında Meydana Gelebilecek Düşmanlığın Önlenmesine Dair Kalemî Mahsustan Antalya Mutasarrıflığına Çekilen Telgraf.....	96
EK 4. İtalyanların Marmaris'ten Alanya'ya Kadar Asker ve Askerî Mühimmat Çıkarmaları.....	97
EK 5. 1916/1917 yılı Konya'dan Harbiye Nezaretine Çekilen Telgraf	98
EK 6.1916/1917 yılı Konya'dan Harbiye Nezareti Celile'sine Çekilen Telgraf.....	99
EK 7. İtalyanların Antalya'ya Asker Çıkarması.....	100
EK 8. İtalyanların Antalya'yı İşgal Beyannamesi (Osmanlıca).....	101
EK 9. Antalya'nın İşgal Beyannamesi (İtalyanca).....	102
EK 10. İtalyanların Antalya'da Askerî Yerleşimleri.....	103
EK 11. İtalyanların Antalya ve Civarında Gösterdikleri Yumuşaklığa İnanılmaması Gerektiği.....	104
EK 12. "İtalyanlar Antalya'yı Tahliye Ediyorlar." Anadolu'da Yenigün (3 Haziran 1921)	105
EK 13. Anadolu Gazetesi (19Aralık 1920).....	106
EK 14. 57. Tümen Kumandanlığı Sorumluluk Bölgesi.....	107
EK 15. İtalyanların Antalya'ya kuvvet ihraç etmeye başladıklarından bu durum karşısında alınması gereken tedbirler.....	108

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. 14 Haziran 1919’da İtalya’nın Nakliye Gemisi Antalya Limanı’na Getirdiği Eşyalar.....	30
Tablo 2. İtalyanların Antalya’daki Askerî Birliklerin Sayıları ile İlgili 14 Ocak 1920 Tarihli Belgesi	31
Tablo 3. 14 Ocak 1920 Tarihli Raporda İtalyanların Araç ve gereçleriyle İlgili Bilgileri ...	32
Tablo 4. İtalyanların Mondros Mütarekesi Sonrası İşgal Kronolojisi (1919-1921).....	33
Tablo 5. Hilali Ahmer Beşinci İmdadı Sıhhi Heyeti’nin 1919-1920 Yılları Arasında Teşkilatlanması.....	62
Tablo 6. Hilali Ahmer Beşinci İmdadı Sıhhi Heyeti Dispanserlerine Ait Hasta Sayısı..	64

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Mondros Mütarekesi Sonrası İşgaller	17
Şekil 2. İtalyanların Antalya'yı İşgal Beyannamesi (Osmanlıca)	26
Şekil 3. İtalyanların işgal bölgelerinde dağıttığı himaye vesikası sureti.....	27
Şekil 4. Antalya Hilali Ahmer Heyeti Merkeziyesi.....	63

KISALTMALAR

Kısaltma	Açıklama
ATASE	: Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı
A.A	: Anadolu Ajansı
B.C.A	: TC. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi.
B.O.A	: TC. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi.
Bkz.	: Bakınız
C.A	: Cumhurbaşkanlığı Arşivi
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Er. Tar.	: Erişim Tarihi
D.	: Dosya
DH. K.M.S.	: Dahiliye Nezareti Kalemi Mahsus Müdüriyeti
DH. ŞFR.	: Dahiliye Nezareti Şifre Kalemi
H.T.V.D.	: Harp Tarihi Vesikaları Dergisi
KVS	: Konya Vilayet Salnamesi
MSB. ATA.	: Milli Savunma Bakanlığı Askeri Tarih Arşivi
Nr.	: Numara
İSH	: İstiklal Harbi
OHAC	: Osmanlı Hilali Ahmer Cemiyeti
S.	: Sayı
s.	: sayfa
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİTE	: Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi.
T.T.K.	: Türk Tarih Kurumu
Yay. Haz.	: Yayına Hazırlayan

1.GİRİŞ

Anadolu’da Millî Mücadele’ye genel olarak bakıldığında işgal altındaki topraklarda ve direniş gösterilen alanların ihtiyaçlarının karşılanmasında, Antalya’nın çok önemli bir yerinin olduğu görülmektedir. Dönemle ilgili bilgilerin yer aldığı arşiv belgeleri, gazeteler, dergiler, hatıralar ve konu ile ilgili araştırmalar incelendiğinde Millî Mücadele’nin silah ve teçhizat bakımından ihtiyaçlarının belli bir kısmının Antalya yolu ile ihtiyaç duyulan bölgelere getirildiği görülmektedir. Antalya şehri, sıcak çatışmaların yaşandığı bölgelerle irtibatın sağlanması açısından stratejik bir öneme sahiptir. İşgaller döneminde Batı Cephesi’ne haberleşme ve yiyecek, silah, araba gibi teçhizatların taşınması kayda değer gelişmelerdir.

Çalışmamızın konusuyla alakalı tez çalışması olarak sadece Orhan Çeltikçi’nin “İtalyan İşgalinde Antalya (1919-1921)” adlı doktora tezi mevcuttur. 1919-1921 yılları arasında işgalin anlatıldığı tezde işgalle ilgili gelişmeler etraflıca ele alınmıştır. Farklı olarak çalışmamda; işgalde etkili olan İtalyan komutanlar ve kişilere ayrıca yer verilmiş, döneme tanıklık etmiş olan kişilerin eserlerinden yararlanılmış, işgalle alakalı dönemin gazete küpürleri ve tam metinlerine yer verilmiştir. Bahsi geçen doktora tezinde Antalya bölgesinden Meclis Başkanlığı’na çekilen bazı telgraflara ve tebrik mesajlarına değinilmemiştir. “Antalya’da Anadolu” gazetesi dönemin anlaşılmasında çok önemli bir yere sahiptir. Araştırmamızda Haydar Rüştü’nün “Antalya’da Anadolu” gazetesindeki makalesinin tam metni ekler bölümünde yer almaktadır. Ayrıca teze ek olarak çalışmamda Batı cephesine yapılan yardımlar, Hilal-i Ahmer Cemiyeti’nin faaliyetleri, İtalyanların asker sayıları ve mühimmatları tablolarla zenginleştirilmiştir. İtalyanların Antalya’ya asker çıkardığı 28 Mart 1919 yılından başlayarak bölgeyi terk ettikleri 5 Temmuz 1921 yılına kadar olan zaman diliminde işgal ettikleri bölgeler ve tarihleri kronolojik sırayla verilmiştir. O dönemde çıkarılan gazetelerin kuruluşları, faaliyetleri ve nüshalarına kadar geniş olarak yer verilmiştir.

Basın ve yayın, Millî Mücadele döneminde halkı gelişmelerden haberdar etmek için, yani bilgi aktarımı açısından önemlidir. Halk, Millî Mücadele konusunda birçok faaliyeti basın yayın aracılığı ile öğrenebilmiştir. İşgaller ve olumsuz propagandalar karşısında halkı bilinçlendirmek, bilgilendirmek ve doğru yönlendirmek adına yayınlanan gazete; dergi ve bildiriler Millî Mücadele için önem arz etmektedir.

Mondros Mütarekesi sonrasında Antalya’da iletişim araçları ve haberleşme hizmetleri İtalyan askerlerinin kontrolleri altına girmiştir. İşgalden 3 ay sonra Antalya-Burdur arasında devlete ait telgraf tellerine işgalciler tarafından zarar verilmiştir. Bu bağlamda İtalyan işgal kuvvetleri halkın ve yerel yönetimlerin haberleşmesini istememektedirler (ATASE, ISH, K.192, G. 110, V.1.). İtilaf Devletleri’nin faaliyetlerine karşı Kuvayı Milliye gruplarının, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin, yerel yöneticilerin tepkileri bölgesel basın yayın yoluyla kamuoyuna duyurulmuştur. Bunun yanında işgallerin haksız olduğu, Millî Mücadele’nin haklılığı, uluslararası alanda basın yayın yoluyla aktarılmıştır.

Antalya, Millî Mücadele’de İtilaf Devletleri’nden gizli haberleşmelerin yapıldığı en önemli bölgelerden biridir. Bu bağlamda yurt dışından önemli derecedeki bilgilerin sağlanmasında ve farklı bölgelere bilgi aktarımında bölge sürekli kullanılmıştır. Anadolu Ajansı faaliyetlerine

başlamadan önce de Antalya'da İtalyanların bilgi servislerinden yararlanılmıştır. Bundan dolayı Anadolu'da sürdürülen Millî Mücadele ile ilgili bilgiler Antalya'dan İtalyan ajansları tarafından yapılmıştır. Millî Mücadele yıllarında İtalyanların Antalya konsolosluğundan yararlanılmıştır. Batı Cephesi'nde Yunan ordusunun faaliyetlerini öğrenebilmek için Ahmet Esat Tomruk istihbarat toplamak için gönderilmiş, Tomruk bölgeye İtalya'nın Antalya Konsolosluğu'ndan çıkarttığı pasaportla gidebilmiştir (Çeltikçi, 2014, s. 185).

1.1. Antalya'nın Tarihi ve Sosyo-Kültürel Yapısı

Antalya; iklimi, verimli toprakları, deniz kıyısında önemli jeopolitik bir konumda olması, zengin bitki örtüsü, ticaret ve göç yolları üzerinde olması hasebiyle tarih boyunca birçok medeniyetin hayat sahası olmuştur. MÖ'ye kadar dayanan Likya, Pamfilya, Pisidya gibi önemli üç medeniyetin merkezi konumundadır. Günümüze kadar Makedonlar, Romalılar, Selçuklular ve Osmanlılar bölgeye hâkim olmuşlardır. Bu medeniyetlerin izleri, Cumhuriyet Dönemi'yle birlikte günümüze kadar varlığı sürdürmüştür. Hatta Antalya'ya yakın bölgede Karain, Beldibi ve Belbaşı mağaralarındaki buluntular bölgede yerleşimin Mezolitik döneme kadar dayandığını göstermektedir.

Antalya şehri, Anadolu'nun güneyinde Akdeniz kıyısında kurulmuştur. Bergama kralı II. Attalos MÖ 150 yılında donanmasını güvenli bir limanda korumak için Antalya (Attaleia) şehrini kurmuştur. Şehrin iskânı limanın hemen yanındaki surlar içerisinde başlamıştır. Anadolu Selçuklu Devleti 1207'de şehri fethederek bölgede Türk nüfusunun artmasıyla şehir sur dışına taşmaya başlamış, Selçuklular, Bizans şehri olan Antalya'yı mimari açıdan daha da geliştirmiştir. 1391 yılında şehir Osmanlı Devleti'nin eline geçmiştir (Çimrin, 2002, s.25)

Antalya şehri ismini kurucusu olan Bergama kralı Attalos'tan almıştır. Şehir ilk olarak Attelios olarak anılmış daha sonra bu isim zamanla Adalia ve son olarak günümüzde Antalya şekline dönüşmüştür (Kesik, 2006, s.4).

Şehrin tarihi MÖ 6000'li yıllara kadar dayanmaktadır. Bergama Krallığı'nın kurduğu şehir zamanla birçok medeniyete beşiklik etmiş, dünyanın en yaşanılır, doğal güzellikleri ve tarihî bir dokusu olan bir bölgeye dönüşmüştür. Roma, Selçuklu ve Osmanlı Devletleri'nin tarihî izlerini taşımaktadır.

Bergama Kralı II. Attalos, MÖ 150 yılında donanmasını güvenli bir limanda korumak için Antalya'da ilk olarak savunma amaçlı kaleleri inşa etmiştir. Gemileri korumak adına gözetlemek için deniz feneri ve kuleler yaptırmış, belli bir bölgede hayat alanı oluşturmuştur. Tüccar gemiciler için pazarlar kurulmuş, bölge zamanla cazibe merkezi olamaya başlamıştır. Şehir, Bizans'ın eline geçtikten sonra her açıdan gelişme kaydetmiştir. Bizans İmparatoru Hadrian (MS 117- 138) surların önemli bölgesine Hadrian adında üç kapı yaptırmış, şehre giriş çıkışlar kontrol altına alınmıştır. Merkez olarak kullandığı alanda Panagia adında büyük bir kilise inşa ettirmiş; dindarların kiliseye yakın olma isteği, iç kalede yeni evlerin yapılmasını beraberinde getirmiştir. Kralın siyasi işlerini yürüteceği, yabancı devlet adamlarıyla görüşeceği bir alana ihtiyaç duyması agoraların yapılmasına neden olmuştur. Zamanla da etrafında çeşmeler, kiliseler kurulmaya başlanmıştır. Surların en güney ucuna savunma ve gözetleme için günümüzde Hıdırlık Kulesi adı verilen yapı inşa edilmiştir (Uslu, 2021, s.27).

Akdeniz kıyısında bulunan bazı bölgelere Müslüman Arap akınları sonrası Antalya'ya büyük göç dalgaları başlamış, bölgenin nüfusu artmış, şehrin savunması daha da güç hale gelmiştir. Şehir büyüyünce dış surların yapımı başlamış, iç surla dış sur arasına hendekler yapılarak savunma güçlendirilmek istenmiştir. İlk başta düzenli bir şehir dokusu varken, nüfusun artmasıyla birbirine bitişik düzensiz ve dar sokaklar oluşmuştur (Dinç, 2007, s.74).

Anadolu Selçuklu Devleti, 1207'de kesin olarak sınırları içine alınca Bergama ve Bizans'ın şekillendirdiği Antalya'nın şehir dokusu üzerine yapılanmaya gitmiştir. Selçuklular Anadolu'da fethettiği diğer şehirlerdeki gibi Antalya'da da yeni hayat sahası kurmak yerine halihazırdaki şehir yapılanmasında Selçuklu kültürel yapısını hissettirecek değişiklikler yapmışlardır (Süer, 2006, s.44).

XIII. yy.'da Alaeddin Keykubat (1220-1237) eskiden kilise olan alanı, Yivli Minare Cami şeklinde restore ederek ibadete açmıştır. Bu yapı, âdetâ Antalya'nın en değerli simgesi hâline gelmiştir. Zamanla fıkıh, kelam, siyer, kıraat gibi dinî ilimlerin tahsili için caminin hemen yanına Atabey Armağan Medresesi'ni onun karşısına Ulu Cami'yi inşa ettirmiştir. Selçuklu Dönemi'nde Anadolu Türk şehirlerinde yerleşimin temel belirleyici unsuru, tüm Orta Çağ İslam şehirlerinde olduğu gibi cami etrafındaki çarşı-pazar ve bunları meydana getiren mahallelerdir. Batı'nın birçok yerinde şehri temsil eden binalar, büyük mimari yapılar katedraller ve meydanlar varken, İslam kültür anlayışında merkezde yer alan camiler; insanların toplanacağı, cemaatle birlikte ibadetini yapacağı, sohbet edeceği, dinî vecibelerini yerine getireceği, sadece dinî anlayışın değil sosyal hayatın en önemli odak noktası durumundaydı. Böylece dayanışmacı toplum yapısı, şehirleşme süreci ile toplum üzerinde önemli derecede etki bırakmıştır.

Ticaretle birlikte bölgede kozmopolit bir nüfus yapısı ve Ermeni, Rum, Yahudi mahalleleri kurulmuştur. Mahalleler, zamanla birleşerek büyük bir şehir dokusu oluşmaya başlamıştır.

Antalya'da Selçuklu Devleti döneminde Câmî-i Atîk, Câmî-i Cedîd ve Bali Bey Cami isimlerini taşıyan 3 cami, 18 mescid, 1 imaret, 1 muallimhâne, 4 hamam vardır. Şehirde yaşayan Hristiyan ve Yahudi halk farklı mahallelerde hayatını devam ettirmektedir. Antalya'da Selçuklu Dönemi'nde, 2800 civarında Müslüman, 600 civarında Hristiyan ve Yahudi halk meskundur. Şehirdeki Hristiyanların birçoğu kalenin bakımlarını üstlenmiş, bu hizmetleri karşılığında birçok vergiden muaf olmuşlardır. Böylece gayrimüslimlerin devlete olan bağlılığı da sağlanmıştır. Türkiye Selçuklularından sonra kısa bir süre Antalya'ya Karamanoğulları hâkim oldu. Ancak bu dönemde şehirde kayda değer bir yapılanma olmadığı bilinmektedir. Osmanlı Dönemi'nde Antalya, Teke sancağı ya da Teke ili olarak geçmektedir. Yıldırım Bayezid (1389-1402) şehri 1390'da ele geçirdikten sonra buranın yönetimini oğlu İsa'ya vermiştir. II. Bayezid Dönemi'nde (1481-1512) ise şehzade Korkut, Teke Sancağı Beyi olarak yedi yıl burada ikamet etmiştir. 1472 yılında Haçlı Donanması bölgeye gelmiş, surların dışında kalan mahalleleri yakıp yıkmış, şehri tahrip etmiş, daha sonra Osmanlı Devleti tekrar buraları tamir ederek evler yaptırmıştır. XVI. yy.'da 4000 kişilik nüfusun 400'ünü gayrimüslimlerin oluşturduğu dönemin seyahatnamelerinde geçmektedir. Buna göre, Osmanlı yönetimi döneminde şehir, sur duvarları dışına taşmış, böylece yeni mahallelerin oluştuğu görülmüştür. Antalya şehri XVI. yüzyıl Anadolu'sunun orta büyüklükteki şehirleri arasında yer almaktadır (Armağan, 2003, s.78).

XVIII. yy. da Antalya Konya vilayetine bağlandı. Şehir Osmanlı Devleti Dönemi'nde de önemli bir ticaret liman şehri özelliğini sürdürmüştür. Nüfusun artmasıyla birlikte yeni mahalleler kurulmuştur. Ortalama 3000 kadar kiremit çatılı evler kurulmuş olup 15 bin civarında insanın yaşadığı 1100 kadar da dükkânın varlığı Evliya Çelebi'nin seyahatnamelerinde bahsedilmektedir. Cami, mescid, tekke ve zaviye, sıbyan mektepleri, han ve hamamların şehrin dokusunu oluşturduğu görülmektedir (Çimrin, 2002, s.33).

Evliya Çelebi, Antalya şehrinin etrafı surlarla çevrili, bağlık bahçelik, ticaret limanı olmasından dolayı farklı etnik grupların bir arada yaşadığını ifade etmiştir. Şehirde nüfus olarak fazla olan Türklerin yanında Rumlar, Yahudiler, Arap ve Avrupalı tüccarların da bulunduğunu belirtmiştir. Gayrimüslim halk, etrafı duvarlarla çevrili olan ayrı mahallelerde ikamet ettiği anlaşılmaktadır. Yabancı tüccarlar genellikle şehrin merkezine yerleşme imkânı olmayınca dış mahallelerde, şehrin kuzey tarafında ikamet ettiği görülmektedir. Şehrin güneydoğu ve batı bölgesi yani şehrin merkezinde Türkler, kalenin iç kısmında ikamet etmiş, kalenin dışında ayrı bir mahallede ise Yahudiler varlıklarını sürdürmüştür. Güneydoğudaki alanda Rumlar ikamet etmişlerdir. Çarşı pazarların olduğu bölümlerde genellikle Türkler yer almıştır (Çimrin, 2002, s.33).

1864 tarihinde Vilayet Nizamnamesine göre düzenlemeler yapılmıştır. Buna göre Antalya, 1914 yılına kadar Konya iline bağlı bir liva (sancak) 'tır. 1914'ten itibaren bağımsız bir sancak olmuştur. Bu dönemde yönetimi kolaylaştırmak amacıyla Antalya'ya; Alanya, Elmalı, Akseki, Kaş kazalarına ek olarak Korkuteli, Finike, Manavgat eklenmiştir (Karpat, 2010, s.384-385). Cumhuriyet Döneminde sancaklara "Vilayet" adı verilmiş ve Antalya vilayeti ortaya çıkmıştır (Şahin, 2003, s. 122).

1906-1907 Konya Vilayet Salnamesine bakıldığında Antalya'nın nüfusu ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Salnamelere incelendiğinde Antalya'nın merkezi ve ilçeleri dahil toplam nüfusu 232.740'tır. Şehrin cinsiyetine göre nüfus dağılımı 116.478 erkek, 116.262 kadındır. 1906/7 yılında Antalya'nın merkez nüfusu 90.134 Müslüman, 6.339 Rum, 58 Ermeni, 155 Musevi, 403 Kıpti (Mısır'ın eski halkı) olmak üzere Toplam 97.089 kişiden oluşmuştur (KVS (1322), s. 151.).

1914 yılında Antalya sancağı merkez olmak üzere; Elmalı, Alanya, Akseki, Kaş, Manavgat, Korkuteli, Finike'den oluşmaktadır. 1914 yılında Antalya'nın kaza, kasaba ve köyleri ile toplam nüfusu 249.686'dır. Bu nüfusun 235.672'i Müslüman, 12.385'i Rum, 630'u Ermeni, 250'si Yahudi, 621'i Dürzi, 38'i Bulgar'dır (Karpat, 2010, s.384-385).

1914 yılında Antalya Merkez nüfusu 78.317'dir. Bu nüfusun 70.165'i Müslüman, 7.837'si Rum, 141'i Ermeni, 173'ü Yahudi, 1'i Bulgar'dır (Dinç, 2007, s. 355). Antalya kazasının nüfusunun bu dönemde azalmış olmasının nedeni Osmanlı Devleti'nin idari taksimata gitmesi ile önceden Antalya'ya bağlı olan bazı yerleşim yerlerinin Korkuteli kazasına bağlı hale gelmesinden kaynaklanmaktadır (Çeltikçi, 2014, s. 6).

57. Tümen Kumandanı Şefik Bey'in sorumluluk bölgesinde yer alan şehirlerin etnik nüfusu hakkında verdiği bilgilere göre Antalya'nın kaza ve köylerinin Millî Mücadele yıllarında

nüfusu 121.000 Müslüman, 6500 Rum ve 13 Yahudi olmak üzere 127.513 kişiden meydana gelmektedir (Aker, 2006, s. 4).

Antalya; coğrafi konumu, iklim şartları, ticaret potansiyeli, limanlar, verimli topraklar nedeniyle tarih boyunca bölgede varlığını sürdüren bütün devletlerin demografik yapısına bakıldığında farklı etnik grupları yaşadığı kozmopolit bir şehir konumunda olmuştur. Bölgede Türk hakimiyetinin başlamasıyla Türk ve İslam kültürü daha etkin olmaya başlamıştır. Osmanlı salnameleri ve nüfus sayımlarından anlaşıldığı üzere bölgede yaşayan unsurlar bu durumu doğrulamaktadır.

XX. yüzyılın başlarında ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında ülke genelinde şehirlerden çok kırsal kesimlerde halkın yaşadığı görülmektedir. Bu durum Antalya'nın da bu nüfus dağılışı ile doğru orantılı olduğu söylenebilir. Fakat Antalya'da şehir merkezindeki zanaat ve ticari faaliyetler Anadolu'nun iç kesimlerindeki bir vilayete göre daha fazla olduğu için şehirde yaşayan kişi sayısı da dolayısıyla fazladır. Buna rağmen kırsal kesimlerde Antalya'da zirai faaliyetler de geniş yer tutmaktadır.

1.2. Araştırma ve Kaynaklar

1.2.1. Araştırmanın Konusu, Çalışmanın Maksadı, Önemi, Çalışmanın Muhtevası ve Sınırları

Mondros Mütarekesi sonrası İtilaf Devletleri, Anadolu'nun bir kısmını işgal etmişlerdir. Türk milletinin işgallere karşı vermiş olduğu yaklaşık 4 yıllık mücadele "Millî Mücadele" olarak isimlendirilmektedir. 1919-1923 yılları arasındaki bu mücadelede Kuvayı Milliye ve bölgesel direniş cemiyetleri önemli bir yer tutmaktadır.

Güney Cephesi'nde İtalya Antalya ve çevresini işgal etmiştir. İşgaller öncesi gizli antlaşmalar ve siyasi gelişmeler, işgal için yapılan hazırlıklar, İtalyanların işgal sürecindeki siyasi, ekonomik, sosyal ve askeri faaliyetleri, işgale karşı verilen tepkiler, İtalya'nın Antalya'yı ve işgal bölgelerini terk etmeleri ve işgalin Millî Mücadele açısından önemi araştırılmıştır.

İtalyanların işgal ettiği bölgelerde batı cephesine bilgilerin ulaştırılması ve yiyecek, silah, araba gibi araç gereçlerin taşınması faaliyetleri kayda değer gelişmelerdir. İtalyan işgali ile alakalı akademik çalışmalar varsa da yeterli olmadığı düşünülmektedir. Aşağıda belirtileceği üzere bu konuda bir doktora çalışması bulunmaktadır. Ortaöğretimde okutulan tarih kitaplarında İtalyan işgali ile alakalı yeteri kadar bilgi bulunmamaktadır. Bu bağlamda güney cephesinin daha kapsamlı bir şekilde ele alınması, Millî Mücadele'deki yeri ve önemini kavramak adına bu araştırma konusu ele alınmıştır.

Çalışmamızda Antalya, Konya ve Burdur bölgesinde ve çevre beldelerdeki halkın Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri kurarak Kuvayı Milliye'ye ve Türk ordusuna gerekli olan malzemelerin, zor şartlar altında gizlice gerekli merkezlere ulaştırmaları üzerinde durulmuştur. Millî Mücadele yıllarında halkın ekonomik zorlukların yanında salgın hastalıklarla, eşkıyalarla ve sağlık sorunlarıyla uğraşmalarına rağmen vatanları uğruna elinden geleni yapmaları vatan müdafaasının hangi şartlar altında kazanıldığının ispatı niteliğindedir.

Millî Mücadele boyunca tüm gelişmelerin yakından takip edilmesi ve haberlerin gerekli yerlere ulaştırılmasında önemli olan istihbarat faaliyetlerine değinilmiştir. Antalya bu bilgi alışverişinin sağlanmasında mihenk taşı olmuştur. Dönemin gazete ve dergilerinin halka moral kaynağı olmasının önemi de vurgulanmaktadır.

Millî Mücadele 1918 ile 1922 yılları arasında gerçekleşmiştir. Araştırmamızda Mondros Mütarekesi sonrası İtalyanların Antalya'yı işgal dönemi olan 1919-1921 yılları ele alınmıştır. İtalyanların Antalya'yı işgal ettiği 28 Mart 1919 yılından başlayarak bölgeyi terk ettikleri 5 Temmuz 1921 tarihine kadar olan gelişmeler ele alınmıştır. İtalyan işgalleri Antalya ile sınırlı olmamıştır. İşgaller Burdur, Isparta, Konya gibi bölgelere doğru genişlemiştir.

Çalışmamın birinci bölümünde: Antalya'nın işgali öncesi gelişmeler ve işgal için yapılan hazırlıklar, Mondros Mütarekesi, Paris Barış Konferansı ve sonuçları, İtalyanların Antalya'yı işgal etme gerekçeleri, İtalyanların Antalya'yı işgali ve işgal esnasındaki faaliyetlerine değinilmiştir. İkinci bölümünde: İşgallere karşı tepkiler, İşgallerle alakalı basın, yayın, bildiri ve telgraflar, İtalya'nın Antalya'yı terk etmesi, Batı Cephesindeki muharebeler ve sonuçları, işgallerin gazetelere yansımaları ele alınmıştır.

1.2.2.Çalışmada Kullanılan Kaynaklar

Çalışmamızda, Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi ve Cumhuriyet Arşivi ve Cumhurbaşkanlığı Arşivi, ATASE Arşivi, Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnameleri, TBMM gizli celse tutanakları, Askeri Polis Teşkilatı ve Tetkik Heyeti Amirliklerinin bilgileri, Vilayet Salnameleri, Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Türkiye Hilali Ahmer Mecmuası, Mustafa Kemal'in *Nutuk* adlı eseri, dönemin gazetelerinden, ilgili dönemde görev yapan komutanların hatıralarından, konuyla ilgili makale ve tezlerden yararlanılmıştır.

1.2.3. Arşiv Belgeleri

T.C Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA): Bu arşivde konu ile ilgili olarak Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti (DH.EUM), Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Asayiş Kalem-i (DH.EUM.AYŞ), Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti (DH.KMS), Dahiliye Nezareti Şifre Kalem-i (DH. ŞFR), Hariciye Nezareti Siyasî Kısım (HR.SYS) konu ile alakalı bölümler araştırılmış; İtalyanların işgal sürecindeki faaliyetleri, asker sayıları, asayiş olaylarına ait belgelere ulaşılmıştır.

Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı Arşivi (ATASE): Genelkurmay İstiklal Harbi Arşivi kataloğu incelenmiş, İtalya'nın Antalya'yı işgali öncesi ve sonrası ile ilgili bilgilere ulaşılmıştır.

TC. Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA): İtalyanların işgal sürecindeki uyguladığı siyasi, ekonomik, sosyal, sağlık ve kültürel alandaki politikaları ile ilgili bilgilere ulaşılmıştır. Konu bütünlüğü için araştırmamızın tasnifinde kullanılmıştır.

Cumhurbaşkanlığı Arşivi (CA): Araştırma konusu içinde yer alan O dönemde kurulmuş bölgesel direniş cemiyetlerine, asayiş olaylarına, İtalyanların arkeolojik çalışmalar bahanesiyle tarihi eser ve altın kaçaklıkları ile ilgili bilgilere ulaşılmıştır.

1.2.4. Harp Tarihî Vesikaları Dergisi (HTVD)

Çalışmada Harp Tarihi Vesikaları Dergisinden de yararlanılmıştır. Genelkurmay ATASE arşivinde bulunan Harp Tarihî Vesikaları Dergisi'nden işgalle alakalı bilgilere ulaşılmış ve çalışmamızda kullanılmıştır.

1.2.5. Konya Vilayet Salnameleri ve TBMM Görüşmeleri

İtalyanların Antalya'yı işgali ile ilgili araştırmamızın konusunu kapsayan Konya Vilayet Salnameleri incelenmiş ve 1317(1902), 1322(1907), 1330(1915), 1332(1917) tarihli Konya Vilayet Salnamelerinde dönemle alakalı bilgilere ulaşılmıştır. Bu bilgiler neticesinde araştırmanın içerisine dâhil edilmiştir.

Meclis tutanaklarında Antalya'nın işgali ile alakalı o dönemin Antalya mebusları olan Rasih Kaplan; Hamdullah Suphi Bey'in konuşmalarına ulaşılmış, verilen meclis önergeleri incelenmiş ve dönemin incelenmesinde yararlanılmıştır.

1.2.6. Türkiye Hilali Ahmer Mecmuası

Hilali Ahmer Cemiyeti, 11 Haziran 1868 yılında "Osmanlı Yaralı ve Hasta Askerlere Yardım Cemiyeti" adıyla kurulmuştur. 1877'de "Osmanlı Hilali Ahmer Cemiyeti", 1925'te Türkiye Hilali Ahmer Cemiyeti", 1935'te "Türkiye Kızılay Cemiyeti", 1947'de "Türkiye Kızılay Derneği" adını almıştır (Sarı, 2010, s.5).

Hilali Ahmer Mecmuasında o dönemdeki halkın ekonomik ve sosyal yapısı, sağlık alanındaki sorunlar, salgın hastalıkların ortaya çıkması gibi bilgilere ulaşılmıştır. Ulaşılan bilgilerde İmdadı Sıhhi Heyeti Dispanserlerine ait hasta sayıları, hastaneler, sağlık ihtiyaçları gibi konular incelenmiş; tablolarla çalışma zenginleştirilmiştir.

Millî Mücadele döneminde çıkarılmış olan gazete ve dergiler dönemin aydınlatılmasında önemli bir yeri vardır. Anadolu'da o dönemde Millî Mücadele'den bahseden birçok gazete ve dergi vardır. Çalışmamda Antalya'da Anadolu gazetesi, Babalık gazetesi, Öğüt (Nasihat) gazetesinde yer alan işgalle alakalı bölümlerden yararlanılmıştır. Gazete nüshalarına Hakkı Tarık Us Kütüphanesi, TBMM Kütüphanesi, Beyazıt Kütüphanesi arşivlerine internet üzerinden ulaşılmıştır.

1.2.7. Anadolu Ajansı

Millî Mücadele döneminde halkın bilinçlendirilmesi, gelişmelerin duyurulması ve halka moral kaynağı açısından milli bir haber ajansının kurulması gerekli olmuştur. Bu düşünceyle Halide Edip ve Yunus Nadi Anadolu Ajansı'nın kurulması için ön çalışmalara başlamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin en eski, temeli güçlü ve faal haberleşme kurumu olan Anadolu Ajansı'nın kendine özel bir yapısı vardır. Anadolu Ajansı, Yeni rejimin temellerinin atıldığı süreçte Temsil Heyeti Başkanı Mustafa Kemal, 6 Nisan 1920'de yayımladığı bir genelge ile çalışmalarına başlamıştır. Anadolu Ajansı ilk başta bağımsız olarak hareket etmiş fakat meclis açıldıktan sonra devletin haber alma kurumu haline gelmiştir. Anadolu Ajansı'nın kurucusu olarak Mustafa Kemal, bu haber ajansı ile çok yakından ilgilenmiştir. Ajansta yayınlanan

haberleri dikkatlice incelemiştir. Bunun nedeni ajansın vermiş olduğu bilgilerin halka ulaşması ve halkın bu haberlerden etkilenme durumu ince bir noktadır. Türkiye Büyük Millet Meclisi ajansın kurulmasından 17 gün sonra kurulmuştur.⁵

Anadolu Ajansı'nın kurucularından İzmir mebusu Yunus Nadi Bey bir rapor hazırlamıştır. Raporda, ülkenin karşı karşıya kaldığı zorlukların en önemli nedenlerinden birinin ülkenin yönetilmesinde ihmalkâr davranıldığını ifade etmesidir. Milli çıkarlarımızın korunması konusunda silâh kadar etkili olan yönetim ve fikirlerin önceden ihmal edilmiş olmasının olumsuzluklara neden olduğunu belirtmiştir (Bengi, 2012, s.305). Bu bağlamda oluşturulması gereken kuruldaki amaç ülkede olup biten gelişmelerin dışarıya tanıtılması, Millî Mücadele hareketinin meşru olduğunun duyurulması, ülke içinde milli birlik ve beraberliğin sağlanması için bilgilendirme, bilinçlendirme görevidir. Cephede verilen silahlı mücadele kadar propaganda yapmanın önemi vurgulanmıştır.

Anadolu Ajansı görev ve sorumluluklarını yerine getirmede zorluklar yaşamıştır. Ülke içerisinde ve ülke dışında bihaber yaşayan halkı bilgilendirmek gerekliydi. Ülke dışında Millî Mücadele'nin haklılığını savunmak, ülkenin haklı davası konusunda kamuoyunu aydınlatmak, işgalci güçlerin ve işbirlikçilerinin yürüttüğü planları suya düşürmek zorunluydu. Bu düşünce doğrultusunda ülke içinde özellikle İstanbul, Zonguldak, İnebolu, Antalya ve İzmit'te ve yurt dışında Londra, Paris, Berlin, Viyana, Cenevre ve New York gibi Avrupa'nın önemli merkezlerinde iletişim büroları açılmıştır. Belirli zaman dilimlerinde haberler yayınlanmış, bu haberler ve bültenler telgraf yoluyla ilgili yerlere gönderilmiştir. Millî Mücadele'yi anlatmak için önemli dergi, kitap ve broşürler yayınlanmıştır.

Anadolu Ajansı'nın Antalya şubesi haber alma ve haberleri ulaştırmak için önemli bir bölge olmuştur. Antalya'nın bazı bölgelerinde bulunan posta teşkilatları ve Ajans müdürlükleri sayesinde haberlerin önemli noktalara ulaştırılması sağlanmıştır. Haberin ulaştırılması konusunda Mustafa Kemal Anadolu ile Avrupa'nın haber alışverişi için Antalya-Rodos-Avrupa arasında posta teşkilatı kurulması için Albay Refet Bey'e telgraf çekmiştir. Bu telgrafta: "Antalya'da ikamet etmek ve vazife-i vataniyesine devam etmek üzere İstanbul'dan tebaüd ve buraya muvasalat eden İzmir Mu'teberan-ı tüccarından Antalya tüccarı ve Antalya Rodos arasında işleyen vapurların eshabı ile..." diyerek bu hattın kurulması ile ilgili talimat vermiştir (H.T.V.D, S. 19, V. 478). İstihbarat ağının sağlanması için gerekli hazırlıkların yapılması gerektiğini bildirmiştir. Avrupa'dan bilgi aktarımı için İtalyanlardan destek alınması gerektiğini

⁵ 1925 yılında Anadolu Ajansı, ortak şirket şekline getirilmesine rağmen Anadolu Ajansı'nın devletle ilişkisi kesilmeden faaliyetlerine devam etmiştir. TBMM şirkete ekonomik olarak destek vermiştir. Ajansa Hariciye Vekâleti bütçesinden kaynak aktarılmıştır. 1925 yılında Dışişleri Bakanı Tefik Rüşti (Aras) şirkette hissesi en fazla olan kişidir. Kars Milletvekili Ahmet Ağaoğlu yönetim kurulunun başkanıdır. Kuruculardan bazıları Mustafa Kemal'in tanıdığı kişilerdir (Dr. Hilmi Bengi, 2012, s. 299-300). Mustafa Kemal Anadolu Ajansı'na fazlasıyla maddi ve manevi destek sağlanması gerektiğini, haberi önlemek isteyen olursa vatan haini ilan edilmesini bildirmiştir. TBMM'de yapılan görüşmeler sonucunda İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesinin vücuda getirilmesi kararı alınmıştır. Ajans buraya bağlı olarak faaliyet gösteren birim olmuştur. Ajans Şube Müdürlüğü'ne 2500 lira aylıkla Alaeddin Bey getirilmiştir (Bengi, 2012, s. 299-306).

dile getirmiştir. Mustafa Kemal'in Refet Bey'e göndermiş olduğu diğer telgrafta bunu açıkça görebilmekteyiz.

M. Kemal bahse konu olan telgrafta: "Mıntikanız dairesinde İtalyan Ajansı tebligatı ile havadis-i hariciyeye ıttıla'ın mümkün olduğunu farz ediyoruz. Mezkûr Ajans tebligatının muntazaman buraya da ıblağ ettirilmesini rica ederiz" şeklinde talimatı vardır (H.T.V.D, S. 19, V. 475). Elde edilen haberlerle ilgili Ankara'nın bilgilendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Anadolu Ajansı'nın Antalya'da kurumsallaşarak haber alma ve haberleri gerekli bölgelere ulaştırmasında, İtalyanların Türkleri bu konuda serbest bırakmaları hatta destek olmaları etkili olmuştur. Batıda işgalci güçlere karşı Türkleri destekledikleri İtalyan gazetelerinde de yer almıştır. İşgal yıllarında İtalyanların Antalya konsolosluğundan pasaport işlerinde yararlanılmıştır. Batı Cephesinde Yunan Ordusunun faaliyetlerini öğrenebilmek için Ahmet Esat Tomruk istihbarat toplamak için gönderilmiş, Tomruk bölgeye İtalya'nın Antalya konsolosluğundan çıkarttığı pasaportla gidebilmiştir.

1.2.8. Antalya'da Anadolu Gazetesi

Antalya'da İtalya'nın işgali döneminde şehirde yayınlanmakta olan herhangi bir gazete veya derginin bulunmadığı anlaşılmaktadır. Bölgede ilk yayın hayatına başlayan Haydar Rüştü (Öktem) vasıtasıyla çıkarılmaya başlayan "Antalya'da Anadolu" gazetesidir. İzmir işgal edildikten sonra Haydar Rüştü Yunanlıların etkisinden dolayı Antalya bölgesine gelmiştir. Antalya'da gazete çıkarmak için faaliyetlere başlamıştır. 19 Aralık 1920'de, Antalya'da yayın yapan ilk gazete "Antalya'da Anadolu" gazetesidir yayın hayatına başlamıştır. Gazete, 1922 tarihinde haziran ayında yayın hayatına başlamıştır. Haftada 12 sayfa şeklinde yayınlanan gazetenin, 10 Eylül 1922 tarihinde yayın hayatı sona ermiştir. Antalya halkı, Haydar Rüştü'nün hizmetlerini her zaman minnetle karşılamış ve CHF Antalya bölgesi yöneticileri onu ve yayında destekleri olan Mustafa Necati'ye fahri hemşerilik beratı vermişlerdir. Mehmet Emin Efendi Antalya gazetesinin imtiyaz sahibidir. Genel yazı işlerinden Mehmet Enver Bey sorumludur ve müdürlüğünü yapmaktadır. Gazetenin yazarları içinde Şefik Bey, Mustafa Bey ve Zeki Beyler ise gazetenin yazarlarıdır. Antalya gazetesinin en önemli yanı kendi matbaasını kurarak gazeteler burada yayınlanmaktadır. Gazetenin günlük baskısı 500 civarındadır. Gazetenin 24 Ocak 1924 ile 16 Ocak 1925 yılları arasında çıkarılmış olan 100 kadar nüshası vardır. Bu nüshalar Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü'nde muhafaza edilmektedir (Gönüllü, 2005, s. 323).

Bu gazete aracılığıyla Antalya halkı millî mücadele ile ilgili bilgilendirilmiş ve aydınlatılmıştır. Antalya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Antalya'da matbaa kurulup gazete çıkarılması için önemli girişimlerde bulunmuş, İzmir'de yaşayan Haydar Rüştü Bey'e para göndererek İzmir'deki matbaanın Antalya'ya taşınmasını sağlamıştır. Gazete bir dönem Antalya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin yayın organı olarak faaliyet göstermiştir.

Bu gazete İzmir'de Anadolu adıyla çıkarılıyordu. Antalya'da 19 Aralık 1920 ile 10 Eylül 1922'ye kadar halkı yönlendirmede bilinçlendirmede Millî Mücadele'nin haklı davasını savunmada ve halkın istiklal duygularını canlı tutmada önemli katkı sağlamış ve basın hayatını sürdürmüştür (Güçlü, 2012, s. 33-54).

Antalya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti gazetesinin ilçelere, köylere ve hatta Antalya dışındaki Anadolu beldelerine, Antalya'daki olup bitenleri duyurmuştur. İtalyanlar bu gazeteden rahatsız olmuşlar ve hatta İstanbul'da bulunan İtalyan Yüksek Komiserliği, Antalya'daki işgal kuvvetleri komutanlığına bu durumu bildirmiştir.

Bu gazete sadece kendi bölgesi ile ilgili haberler değil; batıdaki Yunan mezalimi, Doğu ve güney doğudaki faaliyetleri, Avrupa'daki gelişmeleri Antalya halkına duyurmuştur. Gazetede daha çok İtalyanların Antalya'yı tahliye etmesiyle ilgili bilgilere rastlanmaktadır (Çeltikçi, 2014, s. 72).

1.2.9. Babalık Gazetesi

Antalya'daki işgallerle ilgili haber yapan Babalık gazetesi, halkı Anadolu'daki gelişmelerden haberdar etmiştir. Mustafa Kemal'in konuşmalarını yayınlayan diğer bir gazete de "Babalık gazetesi" dir (Özkaya, 2007, s. 18). Gazete 1910-1952 yılları arasında Konya'da yayın hayatını sürdürmüştür. Gazetenin sahibi Yusuf Mazhar (Babalık) Bey'dir. Yayın hayatına 23 Aralık 1910 tarihinde başlamıştır. Gazete ilk olarak Konya'nın il matbaasında basılmış belli bir süre sonra kendi matbaasını kurarak buradan yayın hayatına devam etmiştir (Özkaya, 2007, s.19).

Babalık gazetesi yayın hayatına başladığında ülkenin genel durumu ile alakalı bilgiler vermiştir. Sadece Konya'nın değil, aynı zamanda Anadolu'nun da en değerli basın organlarından biri haline gelmeyi başarmış ve Millî Mücadele'yi desteklemiştir. İlk sayılarında haftalık yayınlanırken 5 Nisan 1921'den itibaren günlük olarak yayınlanmaya başlamıştır. Savaş dönemi olduğu için gazetede çalışacak teknik eleman eksikliği görülmüş, dizgilerin yapılmasında sorunlar yaşanmıştır. Devlet destekli çıkarılan gazetede başyazar olarak görev yapan Samizâde Süreyyâ, belli sayıda dizgicinin kendi matbaalarında görevlendirilmesi için Güney Cephesi Kumandanı Refet Bey'e müracaatta bulunmuş fakat sadece iki dizgiciyi gazetede görev yapması için getirtmeyi başarmıştır. O dönemde yayınlanan Babalık gazetesinde, Millî Mücadele'yi destekleyici nitelikte cephelere, iç ve dış politikayla alakalı haberlerin yanı sıra kültür, bilim ve edebiyat alanında yazıları yer almıştır. Türklük anlayışını ön planda tutan gazete Ziya Gökalp'in sözlerine de yer vermiştir. Millî mücadelede Büyük Millet Meclisi'nin çalışmalarına, Konya ilinde yaşanan bölgesel nitelikteki haberlere, halk ve çiftçilerin yaşamlarına yer vermiştir (Bayat, 2015, 78).

Babalık gazetesi, Millî Mücadele boyunca batı, güney ve doğu cephelerinde yaşanan gelişmeleri, zaferleri halka duyurmuş, meclisteki müzakereleri halka ulaştırmıştır. Millî mücadelenin haklılığını her daim dile getirmiştir.

1.2.10. Öğüt (Nasihat) Gazetesi

Millî mücadele döneminde yayınlanan bir diğer basın organı Öğüt gazetesidir. Bu gazete yayın hayatına ilk olarak Afyon'da başlamış, 96 sayı yayımladıktan sonra baskılar sonucu Konya'da yayın hayatına devam etmiştir. Bu gazete de milli duyguları ön planda tutmuş, işgallerle ilgili tüm faaliyetler hakkında kamuoyunu bilgilendirmiştir. Türk milletinin tarihte hiçbir zaman boyunduruk altında yaşamadığını, halkın kanının son damlasına kadar Millî Mücadele'yi devam ettireceğini hemen hemen her sayısında dile getirmiştir. 1921 yılında gazete başlığının

yanında “Öğüt; Türk vatanını ve birliğini korumak, Türklüğü yüceltmek için faaliyet gösteren gündelik gazetedir” ibaresi yer almıştır (Önder, 1986, s.87).

Öğüt gazetesinin vatanperver çizgisindeki yayınları işgalci devletleri rahatsız etmiş, İtalyan işgal kuvvetleri komutanı gazetenin yayımlanmasının durdurulması için girişimlerde bulunmuştur. İtalyanlar tarafından gazetenin basılacağı haberini alan gazetenin başyazarı Feridun Bey (Kandemir) gece vakti matbaayı Meram Bağlarındaki gizli bir eve taşımıştır. Muhacir pazarının orada, “Söylemezin Tekkesi” denilen yere İtalyanların baskısından dolayı sığınır (Arabacı, Ayhan, Demirsoy ve Aydın, 2009). Orada yayın hayatına gizlice devam etmiştir. Gazete İngilizler aleyhinde yayın yapınca General Milne Konya’da bulunan İtalyan komutanına, Öğüt gazetesi için derhal gerekenin yapılmasını istemiştir. Bu yazı üzerine İtalyan birlikleri 13 Ocak 1920’de gazetenin merkezini basmış, görevlileri tutuklamış ve gazeteyi kapatmıştır (Sarıhan, 1984, s. 288).

Öğüt gazetesinin yayımladığı haberin içeriğinde, I. Dünya Savaşı’nda Mısır’da Seydibeşir Kveysna Osmani Usarreyn Harbiye Kampı’nda on beş bin Türk askerin Ermeni ve İngiliz doktorlar tarafından muayene edilmesi bahanesiyle kör edilmiştir.⁶ Mecliste 28 Mayıs 1921’de yapılan 2. oturumda Edirne milletvekili Faik ve Şeref Beylerin konuşmasında Mısır’da “kasten kör edilen” Türk askerlerinden bahsedilmiştir. Bu gelişmeleri yakından görmüş olan Eyüp Sabri Bey’in Mısır’daki esir kampında yaşadıklarını anlattığı “Bir Esirin Hatıraları” isimli kitapta bu olaydan bahsedilmektedir. İşte tüm bu gelişmeleri Öğüt gazetesi o dönemde yayımlamış, bu haberler İngilizlerin damarına dokunmuş, hemen ardından gazeteye baskın düzenlenmiştir.

Gazete, Millî Mücadele’yi başından sonuna kadar desteklemiştir. Gazetenin kapatılması sürecinde Mustafa Kemal bizzat olayla ilgili gelişmeleri yakından takip etmiştir. 11 Kasım 1920 tarihinde Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin Sivas’ta bulunan Temsil Heyeti’ne gönderdiği telgrafta bu gelişmelerle ilgili bilgi vermiştir. Bütün işgallere, olumsuzluklara, hainliklere dur demek, Türk milleti ile Meclisin bir araya gelerek bütünleşmesi Türk Milleti’nin amaçlarını ve haklarını en doğru olarak halka anlatmak için bu gazete etkin bir rol izlemiştir.

Öğüt gazetesi kapatılmasının hemen ardından, aynı manaya gelen “Nasihat” adıyla yayın hayatına devam etmiştir. Ordu, millet, vatan, bayrak, yurt sevgisi, Türkçülük gibi konulardaki düşüncelerini halkın gönlüne işlemeye ve milli duyguları canlı tutmaya devam etmiştir. “İstikbalimiz”, “Ya Allah”, “Çocuklarımin Duası” gibi edebi metinler de gazetenin içeriğinde görülmüştür.

Nasihat gazetesi; TBMM ile ilgili gelişmeleri, Mustafa Kemal’in bildirisi genelge ve beyanlarını, resmi harp tebliğlerini, Millî Mücadele’de istiklal yolunda yapılan savaşları, mecliste kabul edilen resmi yasaları olabildiğince kısa sürede yayınlayarak gerekli yerleri bilgilendirmiştir.

⁶ 28 Haziran 1921 tarihli TBMM Hükümeti’nde M. Kemal ve 11 bakanın imzası bulunan belgede on beş bin Türk esirinin kasten malul bırakıldığı, İngiliz ve Ermeni doktorları ile komutan ve zabitler hakkında siyasi tatbikat başlatılması bildirilmiştir (Sabri, 1978, s. 85).

1.2.11. Yeni Türkiye Gazetesi

Gazete 1 Ocak 1926'da yayın yapmaya başlamıştır. Haftada iki kez yayınlanmakta olup gazetenin sorumlusu Sabri Mağmumi Bey aynı zamanda müdürlüğünü de yapmıştır. Gazetenin başyazarı Azmi Bey'dir. 10 Mayıs 1928 tarihinde yayınlanan sayısında gazete sahibi Eczacı Nuri Ahmet Bey'dir. Gazetenin merkezi de Antalya'nın Yenikapı'da kalenin içerisinde bulunan, kendine ait binasıdır (T.C. Devlet Salnamesi (1926-1928, s.454-556).

Yeni Türkiye gazetesinin bir nüshası Millet Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Gazetenin çıkarılma nedenleri arasında Antalya'nın tarihi ve kültürel yapısının ortaya konulması gösterilmektedir.

1.2.12. Hatıralar, Araştırma ve İnceleme Kaynakları (Kitap, tez, makale vb.)

Antalya Müzesi'nin kurucusu olan Süleyman Fikri Erten'in Millî Mücadele dönemini anlatan "Millî Mücadelede Antalya ve Millî Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri"⁷ adlı eserleri araştırmamızda önemli bir kaynak olmuştur. Bu eserde Süleyman Fikri Erten bizzat yaşadığı gelişmeleri kaleme almıştır. Remzi Daniş Korok'un 1941 tarihli Yeni Sabah gazetesinde "18 Ay İtalyan İşgali"⁸ başlıklı yazısı, İtalyanların işgal öncesi ve işgal esnasındaki faaliyetleri, işgali nasıl sonlandırdıkları ile ilgili bilgiler içermektedir.

Antalya bölgesinin güvenliğinden sorumlu olan 57. Tümen Kumandanı Mehmet Şefik (Aker) Bey'in kaleme aldığı "57. Tümen ve Aydın Millî Mücadelesi"⁹ adlı eseri dönemin anlaşılması açısından önemlidir. İşgal öncesi İtalyanların bahaneler uydurarak işgalleri haklı gösterme çabaları, hapisane firarileriyle mücadele, bölgede yaşanan asayiş olayları geniş çaplı anlatılmıştır. Eseri önemli kılan Şefik Bey'in bizzat yaşadığı olayları anlatmış olmasıdır. Bu eserde yer alan bilgiler arşiv belgeleriyle desteklenmiştir.

Galip Alçitepe'nin "Mazlum Edison'un Gözüyle Millî Mücadelede Antalya, Antalya'nın Kara Günleri"¹⁰ adlı eseri de o dönemde yaşamış olan Mazlum Adıson'un yaşadıklarını anlatmaktadır. Bu eserden faydalanırken farklı kaynaklarla da karşılaştırılması yapılmıştır. Çünkü bazı konularda öznel bir bakış açısıyla olaylar değerlendirilmiştir. Bu bağlamda bilginin doğruluğu tahlil edilmiş, arşiv belgelerine göre düzenlenmiştir. Orhan Çeltikçi'nin "İtalyan işgalinde Antalya (1919-1921)"¹¹ adlı doktora tezi; Antalya'nın işgali ile alakalı tek bilimsel tezdır. Çalışmamda bu tezden yararlanılmıştır.

⁷ ERTEN, S.F. (2007), *Millî Mücadelede Antalya*, Antalya.

⁸ KOROK, D. R. (1941), "18 Ay İtalyan İşgali Altında", Yeni Sabah gazetesi. 10 Mart 1941-11 Nisan 1941.

⁹ AKER, M. Ş. (2006), *57. Tümen ve Aydın Millî Mücadelesi (1918-1920)*, Ankara.

¹⁰ ALÇİTEPE, G. (Haz.), (2012) *Mazlum Edison'un Gözüyle Millî Mücadele'de Antalya, Antalya'nın Kara Günleri*, Konya.

¹¹ ÇELTİKÇİ, O. (2014) *İtalyan işgalinde Antalya (1919-1921)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü, Antalya.

Mevlüt Çelebi'nin "Antalya Bölgesi'nde İtalyan Arkeoloji Heyetleri", "Millî Mücadele Dönemi'nde Türk-İtalyan İlişkileri"¹², "Heyet-i Nasiha Anadolu ve Rumeli Nasihat Heyetleri" adlı eserleri dönemi aydınlatan değerli çalışmalardır. Muhammet Güçlü'nün Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi'nde yayımlanmış olan "Antalya'da Yerel Basının İlk Temsilcisi Antalya'da Anadolu Gazetesi"¹³ adlı makalesinden yararlanılmıştır. Ali Rıza Gönüllü'nün Türkiyat Araştırmaları Dergisi'nde yayımlanan "Antalya'da Basın Hayatı"¹⁴ yazısı; Millî Mücadele Dönemi'nde Antalya bölgesinde çıkarılan gazete ve dergilerin kuruluşu, kurucuları, nüshaları ve gazetelerin içerikleriyle alakalı bilgiler vermektedir.

Antalya'nın yerlilerinden emekli öğretmen olan Hasan Kırtı'nın "Kuvayı Milliye'de Manavgat ve Antalya'nın İtalyanlar Tarafından İşgali"¹⁵ eseri ile araştırmacı yazar Ali Yıldız ve Mahmut Öz'ün "Beylikten Cumhuriyet'e Manavgat Tarihi"¹⁶ isimli eserlerinden de istifade edilmiştir. Bu eserler çalışmamızda avantaj sağlamıştır. Çünkü eserlerdeki bilgi ve belgeler işgal döneminde yaşamış kişilerin torunları ve akrabalarından temin edilmiştir. Macit Selekler tarafından kaleme alınan "Yarım Asrın Ardından"¹⁷ isimli eserinde hatıralar bölümündeki İtalya'nın Antalya'yı işgali konusu o dönemle ilgili önemli bilgiler içermektedir. Nuri Köstüklü'nün Askerî Tarih Belgeleri dergisinde yayımlanan "İtalyan İşgal Siyaseti", "Türk Arşiv Belgelerine göre Anadolu'da İtalyan İşgal Metodu"¹⁸ ve "Millî Mücadele'de Denizli, Burdur, Isparta Sancakları"¹⁹ adlı makalelerinden istifade edilmiştir. Comte Carlo'nun "Bir İtalyan Politikacının Kaleminden Kurtuluş Savaşı'nın Tahlili"²⁰ çevirisinden, Nebahat Oran'ın Türkler külliyyatındaki "Anadolu'da Milli Teşkilatlanma"²¹ adlı makalesinden, İsmail Hacı Fettahoğlu'nun, "Millî Mücadelede Hilal-i Ahmer Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Teşkilinden Sakarya Zaferine Kadar İcraat Raporu"²² adlı eserinden yararlanılmıştır.

¹² ÇELEBİ, M. (1994), *Millî Mücadele Döneminde Türk İtalyan İlişkileri*, İzmir.

¹³ GÜÇLÜ M. (1997), *XX. Yüzyılın ilk yarısında Antalya*, 1997, Çelebi, M., *Heyet-i Nasiha*.

¹⁴ GÖNÜLLÜ, A.R. (2005), "Antalya'da Basın Hayatı (1920-1946)" ATAM Dergisi, C. XXI., S. 61.

¹⁵ KIRTI, H. (1997), *Kuvayı Milliye'de Manavgat ve Antalya'nın İtalyanlar Tarafından İşgali*, Antalya.

¹⁶ YILDIZ, A. ve ÖZ M. (2020), *Beylikten Cumhuriyete Manavgat Tarihi*, Antalya.

¹⁷ SELEKLER, M. (2011), *Yarım Asrın Arkasından*, Antalya.

¹⁸ KÖSTÜKLÜ N. (1989), *Türk Arşiv Belgelerine Göre Anadolu'da İtalyan İşgal Metodu*, Askerî Tarih Bülteni, sayı 27, Ankara.

¹⁹ KÖSTÜKLÜ, N. (1999), *Millî Mücadele'de Denizli, Burdur, Isparta Sancakları*, Ankara.

²⁰ SFORZA, C.C. (1929), *Bir İtalyan Politikacının Kaleminden Kurtuluş Savaşının Tahlili*, (çev. Günver, Otman Bölük), Ayın Tarihi Mecmuası.

²¹ ORAN, N. (1990), *Anadolu'da Milli Teşkilatlanma*, "Türkler", C. 15, s. 832.; Rahmi Apak, *Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, Ankara.

²² FETTAHOĞLU, İ.H. (2007), *Millî Mücadelede Hilal-i Ahmer Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Teşkilinden Sakarya Zaferine Kadar İcraat Raporu*, 23 Nisan 1920-23 Eylül 1921., Ankara

2. ANTALYA'NIN İŞGALİ ÖNCESİ GELİŞMELER

2.1. I. Dünya Savaşı Öncesi ve Savaş Sırasındaki Gizli Antlaşmalar

2.1.1. İstanbul Antlaşması (18 Mart 1915)

Osmanlı Devleti'ni parçalamak maksadıyla çok sayıda proje yapılmıştır. Bunlardan birisi Şark Meselesidir. Bu projenin uygulamaya konması için 18 Mart 1915'te Rusya, Fransa ve İngiltere bir araya gelmiş, antlaşma yapmışlardır. Birinci Dünya Savaşı esnasında yapılan bu antlaşmaya göre Büyük Petro'dan beri Rusya'nın boğazlar üzerinde egemen olma hayallerini gerçekleştirmek için İstanbul ve Çanakkale Boğazı kendilerine verilecektir. İstanbul, Karadeniz'in batı kıyıları, Marmara Denizi ve adalar, Çanakkale Boğazı, Enez hattına kadar Trakya, Sakarya Nehri ile İzmit Körfezi'nde daha sonra saptanacak bir bölge, İmroz ve Bozcaada'nın kendilerine verilmesini istediklerini bildirmişlerdir (Özcan, 2016, s. 297-301).

Rusya'nın istediği topraklara bakıldığı zaman Marmara Bölgesini tamamen kapsamaktadır. İngiltere ve Fransa'nın bu teklifi kabul etmesinde Osmanlı'nın farklı bölgelerindeki çıkarlarına ve işgallerine Rusya'nın müdahale etmemek adına söz vermesidir.

İngiltere ve Fransa Rusya'nın tam olarak bölgede tek başına hâkim olması konusunda tedirgin olmuşlardır. Bu bağlamda Rusya'dan bazı isteklerde bulunmuşlardır. Bunlar:

- İstanbul şehri için ticari serbest geçiş hakkı olacak,
- Tüm Devletlerin ticaret gemileri Boğazlardan serbestçe geçebilecek,
- Anadolu ve Arap topraklarında Fransa ve İngiltere'nin hakları sonraki zamanlarda İngiltere-Fransa ve Rusya'nın kendilerinin belirlediği özel şartlara göre belirlenecek,
- Müslümanlar için kutsal sayılan bölgelerin korunması sağlanacak,
- Arabistan toprakları bağımsız Müslüman idaresinde olacaktır (Özcan, 2016, s. 297-301).

Bu maddelerden anlaşılacağı üzere İngiltere ve Fransa Boğazlardaki ticaret ve hakimiyetini kaybetmemek için kendi işgal edeceği bölgeleri garanti altına almak istemiştir. İtalya bu antlaşmada yer almamış fakat İtilaf Devletleri'nin ortak merkezi komutanlığının İstanbul olması hasebiyle İtalya da daha sonraki yapılacak olan gizli antlaşmalarda yerini alacaktır.

2.1.2. Londra Anlaşması (26 Nisan 1915)

İtalya, I. Dünya Savaşı başlarında İttifak grubu içinde yer almıştı. Aynı grupta yer alan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Almanya ile hareket edeceği düşünülürken 3 Ağustos 1914'te tarafsız olduğunu duyurarak siyasi dengelerin değişeceğinin sinyallerini vermişti. Savaş sürecinde İtilaf Devletleri İtalya'ya Osmanlı Devleti'nin topraklarını paylaşmak için teklifte bulunmuşlardır. Bunun üzerine İtalya yer değiştirerek İtilaf Devletleri grubuna geçmiştir. Bu gelişmeyi tüm dünyaya duyurarak İttifak grubuna 23 Mayıs 1915'te resmen savaş açtığını bildirmiştir. İtalya'ya On iki Ada üzerindeki hakimiyetini devam ettirecek, ayrıca Fransa, İngiltere ve Rusya Anadolu'da kendi aralarında toprak paylaşımı yapması durumunda

İtalya'ya Antalya ve çevresinin verileceğini söylenmiştir. Bunun yanında İtalya'nın Trablusgarp üzerindeki hakimiyeti ve haklarının korunması da kabul edilmiştir.

Anlaşmasının 9. Maddesine göre İtalyanların Osmanlı Devleti topraklarındaki çıkarları ile ilgili “Anadolu’nun tamamen veya kısmen paylaşılması durumunda, İtalya’nın Akdeniz Bölgesinde adilane bir pay almasını İtilaf Devletleri tasdik eder” maddesi yer almaktadır (Erol, 1996, s. 5). Bu madde İtalya’nın Osmanlı toprakları üzerindeki planlarını gerçekleştirmek için çok önemli fırsat olmuştur.

2.1.3.Sykes-Picot Anlaşması (16 Mayıs 1916)

Londra Anlaşması’nın İngiltere, Fransa, Rusya ve İtalya devletleri arasında gizli olarak imzalanmasından ardından, devletler menfaatleri doğrultusunda politikalarını uygulamaya koymaya başlamışlardır. İtalya Anadolu toprakları üzerinde gizli anlaşmanın hükümleri doğrultusunda Osmanlı Devleti’ne savaş ilan etmiştir.

İngiltere ve Fransa da kendi çıkarları doğrultusunda Londra Anlaşması’nın hemen ardından İtalya’dan habersiz Ortadoğu’da kendi amaçlarını gerçekleştirmek üzere girişimlerde bulunmuşlardır. Bu girişim, İtalya’dan gizli, fakat Rusya’nın bilgisi dahilinde yapılmıştır. Bunun için İngiltere Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Marc Sykes ve Fransız Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Gorgias Picot arasında bir anlaşma metni hazırlayarak Rusya’ya göndermişlerdir (Çeltikçi, 2014, s. 11). İki devlet tarafından hazırlanan tebliğ sonradan bir anlaşma metni şekline getirilmiş ve Sykes-Picot Anlaşması olarak 16 Mayıs 1916 tarihinde imzalanmıştır. Anlaşma ile Fransa Suriye kıyıları, iç bölgeleri, Çukurova, Kayseri dışarıda kalmak şartı ile Sivas, Elâzığ, Maraş, Antep, Mardin’i almış; İngiltere Basra’dan Bağdat’a kadar tüm Güney Mezopotamya’yı almıştır. Görüldüğü gibi İngiltere ve Fransa, İtalya’yı çeşitli vaatlerle kendi yanlarına çektikten sonra Ortadoğu bölgesini 26 Nisan 1916 tarihli gizli Sykes-Picot Antlaşması ile paylaşmışlardır (McCarthy, 2006, s. 216).

Londra Anlaşması’ndan 13 ay sonra 16 Mayıs 1916 tarihinde İngiltere, Fransa ve Rusya’nın İtalya’dan gizli yaptıkları bu anlaşma Osmanlı Devleti’nin paylaşımında gizliden yapılmış ikinci anlaşmadır. İtalya, Sykes-Picot Anlaşmasını öğrenince derhal bu anlaşmanın hükümlerine karşı çıkmış ve Ortadoğu’nun paylaşılmasını öngören bu anlaşmada kendisinin de onayının alınmasını istemiştir. İngiltere ve Fransa bu isteği kabul ederek 19 Nisan 1917 tarihinde İtalya ile tarihe St. Jean de Maurienne Anlaşması olarak geçen anlaşmayı imzalamışlardır (McCarthy, 2006, s. 216).

2.1.4. Saint Jean De Maurienne Anlaşması (19 Nisan 1917)

İngiltere ve Fransa’nın İtalya’dan habersiz olarak kendi aralarında yaptığı Sykes-Picot Anlaşması’nın İtalya tarafından öğrenilmesi ve İtalya’nın bu duruma itiraz etmesi sonucu yeniden bir araya gelinmiştir. İtalya Londra Antlaşması’yla kendisine vad edilen bölgelerin kesinliğe kavuşması ve yeni topraklar elde etmek adına İngiltere ve Fransa’ya diplomatik baskı yapmaya başlamıştır. İtalya, Anadolu’da kendisine verilmesini istediği en önemli noktalar: Antalya ile Konya bölgesi, Bursa’nın güney bölgeleri, Aydın ve İzmir’dir.

Yapılan görüşmeler sonrası alınan karara göre: İtalya İngiltere, Fransa ve Rusya'nın kendi aralarında yapmış olduğu Sykes-Picot'u kabul edecektir. Buna karşılık İzmir, Konya, Antalya, Aydın ve çevreleri İtalyanlara tahsis edilecektir. Yapılan görüşmelerin ardından Rusya'nın da kabul etmesi şartıyla İzmir İtalya'ya bırakılacaktır (Türkdoğan, 2005, s. 14). Görüldüğü üzere İtalya'nın bu antlaşmaya göre oldukça kazançlı olduğu görülmektedir.

İtalya'nın I. Dünya Savaşına girmesinin temel nedenlerinden biri kendisine gizli anlaşmalarda vaat edilen bölgelerdir. Ancak İtalya savaşı galip devletler safında yer alarak bitirmiş, maliyesi iflas duruma gelmesine, savaşta çok sayıda kayıp vermesine neden olmuştur. Resmî istatistiklere bakıldığında, I. Dünya Savaşı'nda İtalyan ordusunun 571 bin ölü, 451.645 yaralı verdiği, binlerce askerinin savaş sırasında esir düştüğü ve bunların 57 bininin öldüğü anlaşılmaktadır (Çelebi, 1994, s. 24). Askeri ve mali alanda çok büyük kayıplar veren İtalya'nın bu yaraları sarması dış politikada elde edeceği başarılarla bağlı görülmüştür. Ancak, sonraki gelişmeler ve müttefiklerinin İtalyan aleyhtarı tutumları, İtalya'nın Anadolu üzerinde bağımsız bir politika izlemesine sebep olmuştur.

2.2. Mondros Mütarekesi ve İşgaller

I. Dünya Savaşı sonrası yapılan antlaşmalar, yenilen devletlerin fiilen sona ermesine, yapılacak olan işgallere karşı savunmasız kalmalarına neden olmuştur. Mondros Mütarekesi ile Çanakkale ve Boğazların İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmesine, Osmanlı ordularının sınırları ve iç güvenliği sağlayacak askerlerin dışında kalan bütün orduların terhis edilmesine ve silahların toplanmasına, ulaşım ve haberleşmelerin tüm iletişim araçlarının, demiryolu ve limanların İtilaf Devletleri'nin denetimine geçmesine sebep olmuştur. Bunun yanında Mondros'un 7. maddesine göre İtilaf Devletlerin güvenliklerini tehdit edecek durum ortaya çıktığı takdirde bu bölgeleri işgal edecek maddesi, Anadolu'yu işgallere açık hale getirmiştir. Mütarekenin 24. maddesine uyarınca Doğu Anadolu'da 6 ilde karışıklık çıkması durumunda buraların işgal edileceği belirtilmiştir. Buradaki amaç doğuda bağımsız Ermeni Devleti kurulmasını sağlamaktır.

7. ve 24. maddelerin ülkeye getireceği en büyük zarar, Anadolu'da zararlı cemiyetlerin faaliyete geçerek İtilaf Devletleri'nin işgaline zemin hazırlamaları olacaktır. Bu maddeler, İtilaf Devletleri'nin emperyalist emellerini yerine getirmede kullanacakları sinsi birer araç olmuşlardır. Nitekim mütarekenin hemen ardından kısa zaman sonra İngilizlerin Musul'u işgali bu düşüncenin doğru olduğunu ispat etmektedir.

İşgalci devletler mütareke sonrası işgal ettikleri bölgelerde kendilerini haklı göstermek ve hukuki dayanak sağlamak adına bu maddeye dayandırmışlardır. Özellikle İtalyanlar Antalya'ya asker çıkardığı zaman bu gerekçeleri dile getirmiştir.

Şekil 1. Mondros Mütarekesi Sonrası İşgaller (Kaynak: Ürküt (2016).

2.3. Paris Barış Konferansı (18 Ocak 1919)

I. Dünya Savaşı sonrası İtilaf Devletleri yenilen devletlerin genel durumlarını konuşmak, sınırları belirlemek için toplanmışlardır. Dünya siyasi haritasının kendi çıkarları doğrultusunda yeniden çizilmesi ve güçsüz devletlerin topraklarının kendi aralarında bölüşülmesi için bir araya gelinmiştir (Şamsutdinov, 1999, s. 43).

Konferansta Osmanlı Devleti'nin topraklarının nasıl paylaşılacağı da görüşülmüştür. Görüşmelerde Yunanistan kendini Bizans İmparatorluğu'nun varisi olduğunu, Batı Anadolu ve Doğu Trakya'da hakları olduğunu ileri sürerek bu bölgelerin kendisine verilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Bu arada İtalya savaş esnasında ittifak Devletleri'nden İtilaf Devletleri tarafına geçtiğini ve vadedilen Batı Anadolu topraklarının kendisine verilmesini istemiştir.

Görüşmelerde İtalya kendisine gizli anlaşmalarla vaat edilen yerlerin verilmesi talebinde bulununca üç İtilaf Devleti de İtalya'ya karşı tavır takınmışlardır. Bunun temel sebebi İtilaf Devletleri'nin Batı Anadolu topraklarını Yunanlılara vermek istemeleridir. Aslında konferansta İtilaf Devletlerinin tutumunun sebebini anlamak zor değildir. Zira bilindiği gibi İngiltere ve Fransa birer okyanus devleti, İtalya ise bir Akdeniz devletidir. Bununla birlikte İngiltere ve Fransa Doğu Akdeniz bölgesinin önemli stratejik noktalarına hâkim durumdayken İtalya sadece Libya ve Oniki Ada'ya hâkimdir. Anadolu'da İzmir'den İskenderun'a kadar olan bölgede İtalyan haklarının tanınması, İtalya lehine bölgede dengeyi sağlayacaktır. Bu yüzden İtalya, konferansta politika olarak bu kazanımın çabası ve gayreti içinde olmuştur. Bu paylaşım ve uygulamaya konulan politikalar İngiltere ve Fransa'yı İtalya'ya karşı farklı politika izlemeye itmiştir (Çeltikçi, 2014, s. 14-15).

Yunan Başbakanı Venizelos, İngiliz temsilcisine İzmir'in kendilerine verilmesi konusunda yayımladığı bildiride, Anadolu'da Yunanlıların işgallerine engel İtalyanlar olduğunu, Londra Anlaşmasına göre İtalyanlara Antalya ve çevresi verildiğini, İtalya'nın Batı Anadolu'da haklarından vazgeçmesi gerektiğini ifade etmiştir. Yapılan gizli anlaşmalara göre Ruslara da bazı toprakların verilmesi kararlaştırılmış olmasına rağmen bu durum yürürlüğe konulamamıştır. Bu gibi gelişmeler batı Anadolu'da İzmir'in İtalyanlara verilmesi sözünü geçersiz kılmaktadır. Netice olarak Yunanistan İtalya'ya tercih edilmiştir (Öztoprak, 1961, s. 49).

Konferansta ABD Başkan Wilson 1915 yılında yapılan Londra gizli antlaşmasını tanımadığını ifade etmiş, 1917'te yapılan diğer gizli antlaşma olan Saint Jean De Maurienne'yi Rusya kabul etmediği için uygulamaya konulamamıştır. Bundan dolayı savaşta İtalyanların gösterdiği fedakârlıkların, karşılaştığı zorluklar ve kayıpların karşılığının olamaması İtalya'nın hayal kırıklığına uğramasına neden olmuştur. İtilaf Devletleri bu durumda ileride kendisine rakip olabilecek güçlü İtalya yerine güçsüz olan elinde piyon gibi oynatabileceği Yunanistan'a vermişlerdir. Böylece İngiltere'nin ve Fransa'nın desteğiyle İzmir ve çevresinin, Doğu Trakya'nın Yunanistan tarafından işgal edilmesi kararlaştırılmıştır. İtalya büyük tepki göstermiş ve İtilaf Devletleri arasında ilk kez ayrılıklar başlamıştır.

Paris Barış Konferansı'nda İtalya bir muhtıra sunmuştur. Muhtırada, hiçbir emperyalist amaç İtalya'nın programına yön veremeyeceği dile getirilmiştir. Fakat İtalyan hükümeti bir Akdeniz devleti olarak hayati menfaatlerini koruma bakımından içinde bulunduğu mutlak zarureti göz önüne almıştır. Akdeniz, İtalyanlar için çok büyük bir önem arz etmektedir. Eğer, Doğu Akdeniz'de savaş müteakip diğer devletlerin edindiği üstünlükler dolayısı ile İtalya için küçük düşürme ve dışlanma anlamına gelen bir düzen kurulusa hayatî, ticarî, ekonomik ve güç menfaatleri zarar görecektir. Bu yüzden İtalya, İngiltere ve Fransa'ya, Anadolu'dan hiçbir bölge tahsis etmez ise kendisi de hiçbir talepte bulunmayacağını, fakat başka büyük devletler özel faaliyet sahasının tahsisini elde ederlerse müttefikleri için kararlaştırılacak olan aynı ve hiçbir farklılık arz etmeyecek şartlarda İtalya'ya da görev bölgesi verilmesi gerektiğini öne sürmüş ve savunmuştur (Çeltikçi, 2014, s. 14-15). Böylece İtalya müttefiklerine gerekirse hayat sahası saydığı Akdeniz'de mücadeleye girmekten çekinmeyeceği mesajını vermiştir.

Bu arada konferans devam ederken İtalyanlar, 21 Mart 1919 tarihinde İngiliz ve Fransız temsilcilerden Antalya'nın işgali için izin istemişlerdir. Ancak, bu talep Fransa ve İngiltere'den karşılık görmemiştir. Bunun üzerine İtalya ile İtilaf Devletleri arasında soğuk bir dönem başlamış, İtalyanlar Anadolu üzerindeki politikalarını kendi stratejisine göre müttefiklerinden bağımsız uygulamaya koymuşlardır. Bu bağlamda İtalya 23 Mart 1919 tarihinde bir karar alarak 16 Mart 1919'dan itibaren On iki Ada bölgesi ile Kuşadası'ndan, Antalya'ya kadar Güney Batı Anadolu'ya sahip olmak üzere "Deniz İstasyonu Kumandanlığı" kurmuş bu bölgedeki sularda tüm hakları kendi üzerine almıştır (Çeltikçi, 2014, s. 17). Bu gelişmelerin sonucu olarak, konferansta İzmir'i elde edemeyeceğine kanaat getiren İtalya, Mondros Ateşkes Anlaşması'nın 7. maddesini kendilerine dayanak alıp çeşitli bahaneler de ileri sürerek Antalya'yı işgal etmiştir. İtilaf Devletleri'ne tepkisini göstermesinin ardından konferansı terk etmiştir. Bu terk ediş İtilaf Devletleri'ni tedirgin etmiş, hatta İtalyanların Batı Anadolu'ya askerî harekât başlatabileceğini düşündürmüştür. Hemen ardından Yunanlıların İzmir ve çevresini işgalini hızlandırmışlardır.

İtalya'nın tepkisini azaltmak adına Antalya, Isparta, Burdur, Konya Bölgesinin İtalya'ya verilmesine daha sonraki süreçte karar vermişlerdir.

2.4. İtilaf Devletleri ve İtalya'nın İşgal Ettiği Bölgeler

İstanbul ve Boğazlar I. Dünya Savaşı sürecinde gizli antlaşmalarla Çarlık Rusya'ya bırakılmıştı. Fakat savaş devam ederken Rusya Bolşevik İhtilali'nden sonra devletin başına yeni yönetimle birlikte rejim değişikliği sonucu savaştan geri çekilme kararı almıştır. Brest Litovsk Antlaşması (3 Mart 1918) ile Rusya savaştan geri çekilince, Rusya'ya verilmesi gereken Boğazlar ve İstanbul İtilaf Devletleri'nin ortak işgal alanı haline gelmiştir. Bölge İngilizler ve Fransızların liderliğinde İtilaf Devletleri'nin kontrolüne geçmiştir. İtilâf Devletleri, İstanbul'daki işlerini "Yüksek Komiserler" aracılığıyla yürütmüşlerdir. İtalyan yönetici Comte Sforza, 13 Kasım 1918'de İstanbul'da resmi görevine başlamıştır. İngilizler, Batum, Maraş, Bilecik, Merzifon, Antep, Kars, Urla, Çanakkale, Samsun ve petrol yatakları bakımından zengin olan Musul'u işgal ettiler. Fransızlar, Trakya'daki önemli bölgede bulunan demiryolu istasyonlarını: Adana, Dört Yol, Afyon, Mersin, İstasyonlarını işgal ettiler. İngilizler Güney Doğu'daki işgal ettiği bazı bölgeleri sonradan Fransızlara devrettiler. İngilizlerin buradaki amacı petrol yatakları bakımından zengin olan Musul, Kerkük topraklarına Fransızların müdahale etmesinden endişe duymasıdır.

İtalyanlar ise Antalya, Bodrum, Menteşe bölgesi, Muğla, Burdur, Afyon, Marmaris Söke, Kuşadası, Fethiye'yi işgal ettiler. Konya ve Akşehir'e de asker yolladılar. Mondros Mütarekesi'nden sonra 24. maddeye dayanılarak Doğu Anadolu'da Vilayat-ı Sitte (Doğu Anadolu'da altı il) karışıklık çıkarsa bölgenin işgal edileceğine dair maddesi Ermenilerin zararlı faaliyetlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ermeniler Doğu Anadolu'da oluşturdukları azınlık cemiyetleriyle bölgede yayılmaya ve karışıklık çıkararak burada yaşayan halka zulüm, baskı yapmaya başladılar. Ermeniler sadece Doğu Anadolu ile sınırlı kalmayıp, Mersin, Kozan, Osmaniye ve Adana'ya Fransızlara destek için Ermeni çetecileri bölgeye gelmiştir.

2.5. İtalya'nın İşgal Öncesi Antalya Bölgesindeki Hazırlıkları

Emperyalist Devletlerin işgal politikalarındaki en önemli strateji; işgal edeceği bölgenin fiziki, ekonomik, siyasi, sosyokültürel özelliklerini önceden tespit edip gerekli ortamı hazırlamaktır. Bu bağlamda İtalya işgal komutanlığı işgal planlarını hayata geçirmek için işgal öncesinde bölgeye keşif amaçlı bazı kişileri görevlendirmiştir. Bunlardan birisi: Gümrük Memuru Alberto Marchi'dir. Mart 1919'da Antalya'da geniş çaplı keşifte bulunup rapor hazırlayan bu kişi gözlemlerini İtalyan genel merkez komutanlığına bildirmiştir. Antalya ve çevresinde güvenliği sağlayacak askeri birliklerin az olduğu, istikrarsız ortamda asayiş sorunlarının görüldüğü Antalya'nın kırsal bölgelerinde çiftçilikle uğraşan halkın bazı bölgeleri boşalttığı ile ilgili bilgileri paylaşmıştır. Ekonomik olarak ihtiyacı olan köylüye kredi imkanları, zirai araç ve malzeme yardımları yapılarak köylüyü yanlarına çekerek yapılacak işgale karşı tepkileri azaltılmaya çalışılmıştır (Çeltikçi, 2014, s.32). Bu raporlar doğrultusunda bölgenin işgal planları yapılmıştır.

57. Fırka Komutanı Şefik Bey'in 06.04.1335 (1919) tarih ve 1139 numaralı 17. Kolordu Komutanlığı'na gönderdiği telgrafta; "176. Alay Kumandanlığından yaptığım soruşturmalara

cevaben atılan cevap sureti ekli olarak takdim kılınır. Bu husustaki aciz kanaatimi aşağıda arz ederim: Bir: Beyannamenin duvarlara asılışında Alay Kumandanının dahli yoktur. İki: Mektep ve hastanelerinin yeniden açılması için İtalyanların rahibe ve rahiplerinin ve daha sair adamlarının, asker çıkarmasından evvel Antalya'ya ayak bastıkları ve sahilde olup evvelice askeri revir binası iken bu husustaki emirle boşaltılan binalara yerleştiklerini Mutasarrıf Vekili Talat Bey'in ifadelerinden anlamıştım. Hatta bu rahibe ve rahiplerin korkmamaları için bu binalara infilak gecesi on kadar asker çıkarıldığı tarzındaki Marki Ferrante'nin Mutasarrıf Vekiline vuku bulan ve aldatıcı bir konuşma mahiyetini haiz olan ifadeleri de bunu destekler. Alay Kumandanımızın, bunların çıkarmadan evvel çıkmış olduklarından haberi olmadığı anlaşılıyor. Üç: Bombanın infilak ettiği gece iki yüze yakın İtalyan kuvvetinin sahile çıktığını kayıkçıların ifadesinden anladığını Mutasarrıf Vekili bana söylemiştir. Bununla beraber, gece yapılan bu çıkarmayı ne hükümetin ne de Alay Kumandanının haber alamadığı kanaatini beslemekte bulunduğum ve telsiz telgraf hakkındaki bilgimi 04.04.1335 (1919) tarih ve 1123 numaralı şifre ile bildirmiş olduğumu arz ederim" ifadeleri yer almaktadır (Adison, 2013, s. 146). Bu bağlamda İtalyanların işgal öncesi her anlamda bölgenin sosyal, kültürel yapısını etüt etmişlerdir.

İtalya Trablusgarp Savaşı'nı kazandıktan ve Ege'de adalarda etkili olmaya başladıktan sonra Osmanlı topraklarına ve Akdeniz'e gözlerini dikmiştir. İtalyan Temsilci Di Sangiuliano İstanbul Büyükelçisi Garroni'ye bir mektup gönderdi. Mektupta; Anadolu'ya hâkim olmak için konsolosluklar ve okullar açmak, gemi ticareti ve seferleri yapmak, tarih araştırması bahanesiyle arkeoloji araştırma heyetleri görevlendirmek, ekonomik faaliyetleri genişletmek ve çeşitli ayrıcalıklar almak gerektiğini ifade etti (Çelebi, 1994, s.2). İtalya nüfuz edebileceği yeri seçerken bölgenin bu özelliğine, İtilaf devletleriyle çatışmaya girmeden bölgede genişleyebileceği ve Akdeniz hakimiyeti için stratejik bir yer olan Antalya'yı tercih etmişlerdir. Roma Milli Müze Müdürü Roberto Paribeni İtalyan yönetimi tarafından Antalya bölgesinde faaliyette bulunmak için görevlendirilmiştir. 10 Nisan 1913'te Türkiye'ye gelen Paribeni, İstanbul'da görevli olan Garroni'ye mektup göndererek izlenimlerini paylaşmıştır. Antalya Akdeniz'de bol balık olduğunu, su kaynaklarının fazlalığı ve ormanların geniş yer kaplamasından bahsetmiştir. Bunun yanında deniz ticareti ve ulaşımını sağlayacak yeni şirketlerinin kurulmasını önermiştir. Paribeni, daha sonra ayrıcalık elde etmek için sondaj çalışmaları için girişimlerde bulunmuştur. Side, Aspendos ve çevre bölgelerde bulunan tarihi mekanlarda kazı yapmak için izin almaya çalışmıştır (Çelebi, 1994, s.2).

2.5.1. Antalya Bölgesi'nde İtalyan Arkeoloji Heyetleri

Batılı Arkeologlar genellikle 19. yy.'da Osmanlı Devleti'nin farklı havzalarında araştırma ve kazı yaptıkları görülmektedir. Almanlar, İngiliz, Fransız ve Efes antik şehrinde kazı çalışmaları yapan Avusturyalı arkeologların bu çalışmalarının Anadolu'nun tarihini gün yüzüne çıkarmadaki rolü inkâr edilemez. Fakat bu çalışmalar beraberinde birçok sorununu da günümüze taşımıştır. Anadolu'daki arkeolojik kazıların yapılma amacında, tarihini arama güdüsünün yanında bölgede bulunan kendilerine ait birçok tarihi eseri, değerli eşyaları kendi ülkelerine taşımak ve araştırma yapılan bölgede casusluk faaliyetleri yapmak vardır. II. Dünya Savaşı öncesine kadar Türkiye'deki yabancı arkeologların büyük bir kısmı Dışişleri'nin adamı

olarak görev yapmak suretiyle bilimi ülkelerinin menfaatleri için kullanmışlardır. (Çelebi, 1994, s.1).

M. Özdoğan, G. Pulhan ile yaptığı röportajda, yabancı arkeologların aynı zamanda istihbarat teşkilatlarının üyesi olmaları konusunda şunları söylemiştir: “O zaman da bunun bir mantığı var. Çünkü araziye çıkıp köylerde dolaşabilmenin başka haklı gerekçesi yok. Ancak arkeoloji ve sanat tarihi araştırması için gidiliyor, özellikle İngilizler, casusluk, bilgi toplama, Osmanlıya karşı provokasyon amacıyla vs. ve aynı zamanda, o zamanki dünyada yerleşik olan bir anlayışla kendi ülkelerinin müzelerine eski eser toplama misyonları var. Tabi bunu 19. yüzyılın mantığı içinde düşünmek lazım. Batı’daki arkeolojinin gelişim dinamiği de bu zamana tarihleniyor” (Pulhan, 2001, s. 138).

Anadolu topraklarında araştırmalar yapan yabancı arkeologların bilgi taşımalarının yanında, Osmanlı Devleti aleyhinde faaliyette bulundukları da görülmektedir. 1890 ve sonrasında İngilizlerin Suriye’de arkeolojik araştırmalar yapmak bahanesiyle bölgede Nusayri ve Dürzileri hediyeler dağıtarak kendi yanlarına çekme düşünceleri ve Doğu Anadolu’da Ermenilerle ilgilenmeleri bilimsel araştırmadan çok bölgenin coğrafi, dini, etnik ve demografik yapısıyla ilgilendikleri bilinmektedir. Arkeolojik araştırma izni alanların bunu suistimal etmesi üzerine Osmanlı Devleti önlemler almaya başlamıştır. 1897’de çıkarılan bir kararname ile arkeolojik inceleme yapacak olanların uzmanlıklarını belgelemeleri ve Dâhiliye Nezareti’nden de tavsiye mektubu almaları mecbur tutulmuştur (Karaca, 2000, s. 381).

Trablusgarp Savaşı sonrası İtalya, Anadolu topraklarıyla yakından ilgilenmeye başlamıştır. İtalya Dışişleri Bakanı Antonino di Sangiuliano, Başbakan Giovanni Giolitti’ye 21 Ocak 1913’te sunduğu bir raporda, İtalya’nın Osmanlı Devleti’ne karşı izleyeceği yeni politikanın neler olacağı ile ilgili bilgilendirmeler yapmıştır. Dışişleri Bakanı’na göre; “Türkiye gelecekte gireceği muhtemel bir krizde Avrupa’daki topraklarını kaybedecektir. İtalya’nın menfaati statünün korunmasındadır. Şayet Osmanlı Devleti’nin tasfiyesi ve paylaşılması gündeme gelirse İtalya da söz sahibi olmalıdır” (Çelebi, 1994, s.2). Di Sangiuliano bu raporu İstanbul’daki büyükelçileri Camillo Garroni’ye telgrafla bildirmiştir. Bu telgrafta; “Anadolu’ya nüfuz etmek için konsolosluklar ve okullar açmak, gemi seferleri düzenlemek, arkeoloji heyetleri göndermek, ekonomik girişimlerde bulunmak ve çeşitli imtiyazlar almak” olarak ifade etmiştir (Çelebi, 1994, s.3).

Di Sangiuliano’nun Anadolu’ya gönderdiği heyete, İtalya’nın nüfuz edebileceği bölgeleri keşfetmek görevini vermiştir. Nüfuz edilecek bölgelerde, İtilaf Devletleriyle çatışmaya girilmemesi, İtalyan menfaatlerinin rahat bir şekilde uygulanabileceği merkezin uygun hale getirilmesi heyetin hedefleridir. Bu nüfuz merkezinin neresi olabileceği ile ilgili Di Sangiuliano ile Garroni arasında yapılan görüşmeler sonucunda. Aydın, İzmir ve Antalya bölgeleri içinde, işgal bölgelerinden uzak bir bölge olması kararlaştırıldı. Bu düşüncelerle iki İtalyan yönetici, Eğitim Bakanlığı ile de görüşerek, Roma Milli Müze Müdürü Roberto Paribeni’yi Antalya bölgesine gönderdiler. Paribeni, imtiyaz almak için sondaj çalışmalarında bulundu ve Side, Aspendos ve yakındaki diğer antik yerlerde kazı yapma izni temin etmeye çalıştı. Osmanlı Hükümeti, imtiyaz istenen yer kendi idaresinde olduğu gerekçesiyle İtalya’ya imtiyaz vermeye

yanaşmadı fakat İtalyanların yoğun ısrarları üzerine Paribeni'ye, Osmanlı Müzeleri adına görev yapmak şartıyla Aspendos'ta kazı yapma izni vermiştir (Çelebi, 1994, s.3).

Osmanlı Devleti yöneticileri de arkeolojik araştırmaların basit bilimsel incelemeden ziyade, İtalya'nın Antalya bölgesine nüfuz etmek için kullandığı düşünmektedir. Bu bağlamda Osmanlı idarecileri Side, Aspendos ve Antalya-Burdur yolu üzerindeki bir köyde ve prehistorik tümülüslerde arkeolojik kazı ve imtiyaz iznine izin vermemiştir. Bir Osmanlı yetkilisinin gözleminde sadece Aspendos'ta kazı yapmalarına müsaade edilmiştir. Osmanlı Hükümeti'nin endişelerinde haklı olduğu, Paribeni'nin incelemelerinden hemen sonra 31 Mayıs 1913'te başlayan Agostini Ferrante'nin, bölgeyi benimseyen ve İtalya'nın niyetlerini gösteren davranışlarıyla da görülmüştür. Antalya kelimesinin aslı olarak İtalya'yı gösteren Paribeni Türkiye'den döndükten sonra Anadolu'daki incelemeleri hakkında bir gazetede propaganda amaçlı makalesinde, Antalya kalesinin ve Aspendos tiyatrosunun fotoğraflarıyla geniş yer almıştır (Çelebi, 1994, s.5).

İtalya'nın savaş sonrası siyasetinin belirlenmesinde etkili olan Palermo Sanayi Mektebi Müdürü Biagio Pace, 1919-1922 arasında Anadolu'daki İtalyan arkeoloji heyetlerinin programını şöyle tespit etmiştir:

1. Mütarekeyi takiben, İtalyan işgal bölgesinde bütün çalıntı ve tahrip edilmiş heykelleri himaye altına almak ve bir talimatname yayınlamak,
2. İtalyan Coğrafya Heyetleriyle birlikte Menderes vadisini keşfetmek,
3. Mahalli halkın isteği dışında olarak, geniş Müslüman mezarlıklarında bulunmuş olan bütün kalıntıların kaydını yapmak ve envanterini çıkarmak,
4. “Uygulamalı Arkeoloji” ile Antalya'yı Konya'ya bağlayan Roma Dönemi'nden kalma yolun planını yeniden çizmektir (Çelebi, 1994, s.5).

Antalya Mutasarrıfı Cemal Bey, 15 Eylül 1335 (1919) tarihli şifre telgrafında Antalya Bölgesi'ndeki çalışmalar hakkında şu bilgiyi vermiştir: “İtalya âsâr-ı atika mütehassısları Milia nahiyesinde kadim bir mağarada tetkikatta bulundukları anlaşıyor. Bunların gezdikleri ve tetkikatta bulundukları mahal ile netice-i mesai ve faaliyetlerinin bildirilmesi lüzumu mülhakata tebliğ edilmiş ise de âsâr-ı atika doğrudan doğruya hükümete ait olmasına nazaran bunların meydana çıkaracakları âsâr-ı atikadan dolayı ne yolda muamele eylemek lazım geldiğinin lütfen iradesi”. Osmanlı Hükümeti ifade edilen bu şikâyeti dikkate alarak, İtalyan Arkeoloji Heyetlerinin hareketlerini kontrol edebilmek için Sultanî Mektebi Müdürü Süleyman Fikri Erten, 15 Ekim 1919'da Antalya Mutasarrıflığı tarafından fahrî âsâr ı atika memuru unvanı ile tayin edilmiştir (Özkan 1999, s. 475).

Kendisini Roma İmparatorluğu'nun tabii mirasçısı olarak gören İtalya, I. Dünya Savaşı öncesinde Anadolu'ya arkeoloji heyetleri göndermeye başlamış, bu süreç Millî Mücadele döneminde de devam etmiştir. İtalyanlar tarihi olduğu kadar geleceği de keşfetmek amacındadırlar. Osmanlı Hükümeti, İtalya'nın Antalya'ya nüfuzunda öncü birlikler gibi rol oynayan arkeoloji heyetlerinin çalışmalarından rahatsız olmuştur. Bu rahatsızlık, arkeolojik

inceleme ve kazılardan çok, bu çalışmalar sonucu ortaya çıkarılan eserlerin, devletin daha önce yayınladığı eski eserleri ve kazı nizamnâmelerine aykırı olarak, Anadolu dışına çıkarılmasından kaynaklanmıştır. Her ne kadar İtalyanlar bu iddiaları sürekli olarak yalanlamışlarsa da Osmanlı makamları ısrarlarını sürdürmüşlerdir. İtalyanların eski eserleri Rodos ve İtalya'ya götürmeleri, Osmanlı Yönetimi tarafından İtalyanların Anadolu'da arkeolojik inceleme yapma isteklerine sıcak bakmamıştır. Bu duruma, arkeoloji heyetlerinin İtalyanların nüfuz alanını genişletme isteği olarak görülmesini ve İtalya'nın ciddi tehdit olarak görülmesi etkili olduğu söylenebilir.

2.6. İtalya'nın Antalya'yı İşgal Etme Gerekçeleri

İtalya'nın diplomasi tarihi anlayışına genel olarak baktığımızda Nicola Machiavelli'nin (1469-1527) Makyavelizm anlayışının yıllarca devam ettiği görülmektedir. Amaca ulaşmak için her araca başvurulabilir görüşü, I. Dünya Savaşı öncesinde ve sonrasında İtalyanların sömürgeci anlayışla hareket etmesinde etkili olmuştur.

Floransalı İtalyan Niccola Machiavelli: Lider bencil olmalı, devletin başındaki lider gerektiği zaman dini alet olarak kullanmalı tezini savunur. Ona göre siyaset genel ahlak kuralları çerçevesinde işleyen bir alan değildir. Siyasetin kendi içinde özgün kuralları olduğunu, eğer ahlaklı davranılırsa ülkenin yıkıma gideceğini savunmuştur. Yazdığı "Prens" adlı kitabında, dönemin liderlerine nasihatinde, erdemli olmak değil; erdemli gibi gözükmeyen yeterli olduğunu söyler. Bu bağlamda İtalya tarihi boyunca bu düşünce doğrultusunda hareket etmiştir. Siyasi birliği tamamladıktan sonra İtalya sömürgeci devletler içinde kendini göstermeye başlamıştır. Trablusgarp'ın işgali sözü edilen sömürgeci anlayışın başlangıcı olmuştur. Balkan Savaşları'nda bu süreç devam etmiş, Dünya Harbi'nde de yerini almıştır. I. Dünya Savaşı'nda ilk başta İttifak Devletleri grubunda yer almış fakat kendisine gizli antlaşmalarla Ege Adaları ve Batı Anadolu verileceği söylenince İtilaf Devletleri'nin yanında yer almaya başlamıştır. Savaş bittiğinde kendisine vadedilen topraklar verilmeyince İtilaf Devletleri'nden kopmuştur. Kendisine gizli antlaşmalar sonrası verilen güney bölgesinde sömürgeci anlayış doğrultusunda işgallerine başlamıştır. Antalya'yı işgale kadarki süreçte bölgede asayiş sorunu yaşanmamıştır. İşgali haklı göstermek adına huzursuz bir ortam oluşturarak gerekçeler oluşturmaya çalışmıştır. Antalya bölgesinden İzmir ve İstanbul tarafına giden posta aracı soygunu ve şehrin merkezinde bombaların patlaması bizzat kendileri tarafından tezgahlanmış işgalin yolunu açan gelişmelerdir (Erten, 2007, s. 6-7).

İtalyanların deniz komutanı Alessandro Çano beyannameler hazırlamış, işgaller için hukuki dayanak sağlamak adına bazı gerekçeler öne sürmüştür. Hazırlamış olduğu beyannamesinde; bölgede asayişsizlik ve ölü bulunan kişilerin olduğu, hapishaneden kaçanların şehir merkezinde ve çevre bölgelerde sivil halkı tehdit ettiği, Antalya'dan İzmir ve İstanbul'a giden posta arabasının soyulduğu, şehrin en önemli merkezinde bombalar patladığı, Antalya halkının İtalyanlardan asayişi sağlamak için yardım istediğini yazmaktadır. Bu beyanda dile getirilen hapishane kaçaklarının kısa sürede yakalanarak etkisiz hale getirildiği görülmektedir. Çubukbeli denilen bölgede postayı soyan haydutlardan Eşece'nin Osman ve altı kişi Türk askeri birliklerin yakaladığı Osman'ın ölü diğerlerinin yaralı oldukları anlaşılmıştır. Bomba konusuna gelince patlayan maddenin tenekenin içerisinde doldurulmuş barutun olduğu, daha sonraki araştırmalar neticesinde bulunan teneke parçalarına bakılarak bu bilgiye ulaşılmıştır. Bu durum

İtalyanların ses bombasını halkı tedirgin etmek için tertiplediğinin göstergesidir (Erten, 2007, s. 19). Antalya halkının işgal için İtalyanlardan yardım istemesi meselesi şöyle olmuştur; İtalyanların Regina Eleni ve Dovilyo gemilerinin Marki Faranti liderliğinde gelmesi sonrası Antalya’da bulunan İtalyan Bankası müdürü M. Torfani ile yanındaki Rum ve Yahudilerden oluşan erkekli kadınlı beş altı kişi gemiyi ziyaret etmişlerdir. Bunların yanında birkaç tane Türk de kandırılarak onlara eşlik etmişler, gemide bahsedilen kişiler hürmetle karşılanmış, onlara ziyafet verilmiştir. İtalyanların ziyaretçilere boş bir kâğıda imza attırdıkları, kâğıtta yazılanların kesin olarak bilinmediği görülmüştür. Bu imzası olanlar arasında Antalya Odası Reisi Hacı Hatip Osman Efendi’nin de olduğu görülmektedir (Erten, 2007, s. 19). Görüldüğü üzere imzası olan kişilerin sayısı on kişiye geçmemektedir. Yaklaşık iki yüz bin kişinin yaşadığı Antalya’da bu kadar kişinin imzası olsa bile Antalya ahalisinin genelinin düşüncelerini yansıtmaması kabul edilemez.

İtalyanların halk üzerinde etkin olabilmek için yaptıkları birçok uygulamaların bir işgal siyaseti olduğu, Harbiye Nezareti’nden 12. Kolordu Komutanlığı’na gönderilen yazıda, “İtalyanların daha Antalya’ya ilk ayak bastıkları günden beri fevkalade muslihane bir siyaset takip ederek ahalinin teveccühünü ferağını bir düstur ittihaz ettikleri malumdur. İtalyanlar aynı düsturu takip ederek muhtelif cihetlerden yok olmasına çalışan terk-i millete karşı bir meşale-i ümit göstermek ve bu suretle ayak bastıkları arazide imtiyazını ahalinin isticlâb (elde etme) niyetiyle teyit eylemek maksadındadırlar...” şeklinde ifade edilerek İtalyanların gösterdikleri bu yumuşaklığın işgal politikaları ile ilgili olduğu, bu yüzden İtalya’nın işgal politikasına karşı dikkatli olunması istenilmektedir.

2.7. İtalya’nın Antalya’yı İşgali ve İşgal Sürecindeki Gelişmeler

2.7.1. İtalya’nın Antalya’yı İşgale Başlaması

İtalya, Mondros Mütarekesi’ne dayanarak işgallere başlamıştır. İşgale başlamadan önce gerekli hazırlıkları yapmıştır. Bu hazırlıkların amacı işgal için gerekli gerekçeler oluşturmak ve hemen ardından bölgedeki faaliyetlerine başlamaktır. İtalya bölgeyi işgal ettikten sonra kalıcı olmak adına eğitim, sağlık, ekonomik ve mimari alanda çalışmalar yapmaya başlamıştır. Millî Mücadele döneminde hükümetin ve halkın ekonomik olarak zor şartlar altında bulunmasından, eğitim ve sağlık şartlarının olumsuz durumundan yararlanmışlardır. İhtiyaç sahiplerine yardımlar, bölgedeki bozuk yolların ve köprülerin yapımı ile halkın gözündeki iyi bir intiba bırakarak silahlı mücadelenin önüne geçmeyi hedeflemişlerdir. İşgaller Antalya ile sınırlı kalmamış; Isparta, Burdur, Konya taraflarına da genişletmişlerdir.

İtalyanlar Antalya’yı büyük savaş gemisi ile işgal etmişlerdir. 28 Mart 1919’da İtalyan Donanması, Kavalere Alessandro Çano kumandasında Antalya’yı işgal ettiler (Erten, 1996, s.6-7). İtalyanlar, başka devletler gibi silahlı bir işgale başlarsa, halkın işgale karşı vereceği tepkilerden endişe duymuşlardır. Bundan dolayı gizlice planlar yaparak Antalya’yı güvenliğini bozuk şehir süsü vermeye çalışmışlardır.

57. Fırka komutanı Albay Şefik Bey, Antalya’da bulunan 176. Alay komutanlığına gönderdiği 08.04.1335 (1919) tarihli telgrafta; “Bir: Hükümet ile dahi daima temas ederek ve her türlü karşılama vasıtalarına müracaat ederek İtalyanların yeni yeni müdahalelerini ve muamelelerini ve her çeşit hareket ve davranışlarını ve yeni asker çıkarmalarını öğrenerek etraflica her gün bildirmelisiniz. İki: İtalyanların gerek doğrudan doğruya gerek hükümet vasıtasıyla ve gerek başka bir vasıta ile askeri hususlara ait vazifeleri sizden veya herhangi bir subaydan resmi ve gayr-i resmi bir istek veya teklif olursa, mühim olsun olmasın, sorulmadan muvafakat cevabı vermek salâhiyetini sizden alıyorum. Mutlaka benden soracaksınız ve nezaket le bu husustaki mazeretinizi gerekirse İtalyanlara bildirirsiniz. Üç: Aksi takdirde doğacak bir hatanın şiddetli mesuliyet yarata çağını beyanla, ona göre hareket buyrulmasını rica ederim. 57. Fırka Komutanı Şefik” (Adison, 2013, s. 143). Bu bağlamda Şefik Bey Antalya’da yaşanabilecek her türlü faaliyetten haberdar olunması gerektiğini ifade etmektedir.

İtalyan topçu askerleri 3 Temmuz 1919 tarihinde Kızılkaya Nahiyesinin Hafızbey Çiftliği’nde birkaç haneyi işgal etmişler ve adı geçen yere karargâh kurmuşlardır (BOA, DH. KMS. 52-3/ 2.). Böylece, Burdur ve Isparta taraflarının işgali için zemin hazırlanmaya başlanmıştır. İtalyanlar, Çeltikçi karyesine kadar belirli aralıklarla asker yerleştirilmiş, köydeki camiye de üç yüz kadar askeri kuvvet ikame edilmiştir. Antalya’dan başlayarak geniş bir alanda otomobil ve askerler ile seyir ve hareket edilerek sürekli devriye dolaştırılmıştır. Özellikle seyyar otomobillerle geceleri devriye gezilerek kuvvetler teftiş ve denetimde tutulmuş, güzergâh üzerinde asayiş ve otorite tesis edilmeye çalışılmıştır. Antalya ile Burdur arasında İtalyan işgal siyaseti ve işgali genişletme isteğine bağlı olarak otuz beş kadar yük otomobili ile askerî mühimmat taşınmıştır (BOA, DH. KMS. 52-3/ 20.). İtalyanlar bir taraftan askerî hakimiyetlerini çevreye yaymaya çalışırken diğer taraftan Antalya’ya çıkardıkları takviye askerî birliklerini toplu olarak şehrin Şarmpol ve Burdur Caddesi çıkışına çadırlarla ordugahlar tesis ederek konuşlandırmışlardır (Erten, 2007, s. 22).

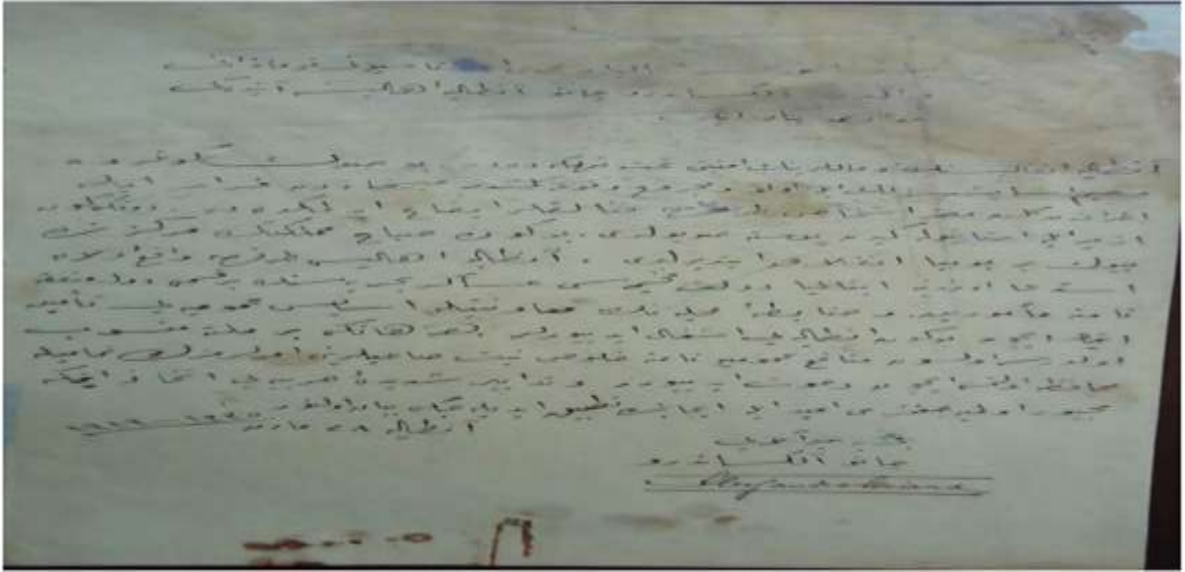
İtalya işgalleri süresince Antalya’da siyasî açıdan kurumlaşmaya önem vermiştir. Bu bağlamda daha önceden açılıp I. Dünya Savaşı yıllarında kapatılan Antalya konsolosluğu Mondros Mütarekesinin hemen ardından Antalya’da yeniden açılmış konsolos olarak Agustino Ferrante atanmıştır. Ayrıca, misyonerlik faaliyetlerini yürütebilmek amaçlı eğitim ve sağlık kurumları açılmıştır (Öztoprak, 2015, 586). İtalya işgal merkezinden verilen emir üzerine Antalya Konsolosu Agustino Ferrante Antalya’nın işgal edildiği gün, Antalya Mutasarrıfı olarak görev yapan Talat Bey’e giderek şehirde güvenliğin olmadığını ifade etmiş ve bölgede yaşayan İtalyan din adamlarını korumak için 10 İtalyan askerinin Antalya’ya getirildiğini dile getirmiştir. Aslında İtalyan Ferrante’nin 10 asker ifadesi gerçeği yansıtmamaktadır. Çünkü işgal günündeki karmaşa ortamından yararlanarak 200’e yakın askerin karaya çıkarıldığı arşiv kaynaklarına istinaden bilinmektedir (BOA, DH, KMS, D. 52/2 G. 67). Konsolos Agustino Ferrante’nin bu gerçeğe aykırı ifadesindeki maksat işgale karşı oluşabilecek tepkileri azaltmaktır. İtalyanların Antalya’nın işgalindeki uyguladıkları politikalar bu durumu doğrulamaktadır.

İtalyanların Antalya’yı işgalinin ardından Antalya Mutasarrıf vekili Talat Bey işgali Dahiliye Nezareti’ne bildirmiş, aynı telgrafta yaklaşık 200 İtalyan askerin Antalya’ya çıkarıldığını yazmıştır. Dahiliye Nazırı Cemal Bey telgrafa verdiği cevapta; İşgal sürecinden haberdar

olunduğu, İtalyanlarla iyi geçinilmesi gerektiği, herhangi bir karışıklık ve sorun yaşanmaması için gerekli tedbirlerin alınmasını bildirmiştir. Bu sırada Harbiye Nezareti de işgal sürecinde taşkınlık yaşanmaması, silahlı direnişin yerine işgallerin protestoyla sınırlı kalması yolunda telkinlerde bulunmuştur (Erten, 1996, s.6-7). Görüldüğü üzere İstanbul Hükümeti işgal sürecinde meydana gelebilecek silahlı çatışmalardan endişe duymaktadır. Ülke olarak işgallerin çok geniş alanlarda olmasına bakarak İtalyanlarla da silahlı çatışmayı göze alamadıkları görülmektedir.

Antalya’da işgalden birkaç gün sonra yaşanan bir olay, İtalyan askerlerinin psikolojisini yansıtmaya açısından önemlidir. İşgalden hemen birkaç gün sonra bir gece yarısı İtalyan nöbetçileri, üzerlerine gelen karaltıyı, kendilerine baskın yapıldığını zannederek ateş açmışlardır. Oysa İtalyan askerlerini paniğe sürükleyen bir baskın değildir. Şehrin işgal edildiğini bilmeyen iki köylü merkepleriyle Antalya pazarına odun getirirken, merkeplerin üzerindeki odunlardan birkaç parça yere sürtünmesinden dolayı ses çıkarmış, bu sesi baskın zanneden İtalyan askerleri makineli tüfekle ateşe başlayınca, köylüler ölümden zor kurtulmuşlardır. Olayda 4 merkep telef olmuştur. Köylüler ertesi gün olayı tercüman aracılığıyla İtalyanlara anlatınca, İtalyan askerleri arasında panik başlamıştır. Devreye giren İtalyan kumandan, merkeplerin yerine dört katır vermeyi teklif etmişse de köylüler bu teklifi kabul etmemiştir. Sorun, Türk ve İtalyanlar arasında yapılan görüşmelerle ve üst makamlara intikal etmeden, öldürülen dört merkep için köylülere 2000 lira ücret ödenerek kapatılmıştır (Çelebi, 2014, s.43).

İtalyanlar işgal başlayınca önemli gördükleri mevkiilerin kontrolünün sağlanması için tedbirleri almışlardır. Bazı bölgelerde Türklerin elinde bulunan silahlar toplanmıştır (Çelebi, 1994, s.38). İtalyan işgal komutanlığı kanlı işgal politikası uygulamamışlardır. Antalya halkının bazıları işgal güçlerine yumuşak bir tavırla tepki verirken bazı kesimler işgallerin derhal durması ve hatta İtalyanların ülkeyi terk etmesi yönünde teşkilatlanmaya başlamıştır (Çeltikçi, 2014, s. 183).

Şekil 2. İtalyanların Antalya'yı İşgal Beyannamesi (Osmanlıca)

Kaynak: (BOA. DH. EUM. ECB. 28/50A). (Transkribi Ekler bölümünde yer almaktadır).

Antalya’da bulunan ilk işgal gücü olan denizci birlikler kara harekâtında tecrübeleri olmadığından, bölgede kalıcı olmak için kara ordusundan destek talep edilmiştir. İtalya’nın işgal komutanı Amiral Giovanni Sechi Diaz öncülüğünde ortalama 400’e yakın askerî birlik, Antalya’ya asker çıkarmak için hazırlıklara başlamıştır. Bu hazırlıklar çabuk bir şekilde gizlilik içerisinde Rodos Adası’ndaki askerî birlikler, 4 makineli tüfek ve belli sayıda güvenlik görevlileri ile bir albay komutasında 3 Nisan 1919 tarihinde Antalya’ya çıkarılmıştır. Hemen ardından bölgeyi ilk işgal eden denizci birlikler ülkelerine geri dönmüşlerdir. Bölgeye nakledilen askeri birliklere Antalya halkına nasıl davranılması gerektiği ile ilgili gerekli uyarılar yapılmıştır. Askerlerin hoşgörülü, nazik, içten davranması, silahlı çatışmadan kaçınması söylenmiştir. Bu siyaseti eksiksiz devam ettirebilmek için İtalyan işgal kuvvetlerine bölgesel kültürel gelenekler ve kullanılan dil hakkında bilgi içeren kitapçıklar verilmiştir. Bu kitapçıkta, Türklere karşı hitapta “Kardeş” diye ifade edilmesi tavsiye edilmiştir (Çeltikçi, 2014, s.41). İtalyan Yüksek Komiseri Comte Carlo Sforza, Türk-İtalyan ilişkileri hakkında 20 Haziran 1920 tarihli Hakimiyeti Milliye gazetesine verdiği beyanda “*Türklere karşı dostluk siyaseti Türk hukukunun meşruiyetini tanıyan İtalyan milletinin kanaatinden doğmaktadır*” yazmaktadır (Hakimiyet-i Milliye, 20 Haziran 1921). Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere ılımlı bir işgal siyasetinin varlığından bahsedilmektedir Sforza, bu dönemde batıda silahlı çatışmaya girerek Türklerin topraklarını fütursuzca işgal eden Yunanlıların kanlı işgal politikalarına değinerek kendilerinin işgalinin usulüne uygun olarak devam ettiğini vurgulamak istemektedir. Trablusgarp Savaşı gündeme geldiğinde, İtalya Osmanlı topraklarında gözü olan bir devletti. Türklere karşı silahlı mücadelesi dikkate alındığında, Türk aydınlarının İtalya’ya karşı güvenini ortadan kaldırmıştır (Cebesoy, 1953, s. 172). İtalya’nın halka karşı iyi davranması kendilerinin de yararınaydı. Şayet İtalyanlar da Yunanlılar gibi işgallerini silahlı mücadele şeklinde yapmış olsalardı, Türklerin onlara karşı da silaha sarılması kesindi. Nitekim İtalya bu kanlı savaş Trablusgarp’ta yapmış ve karşılığını da görmüştü. Bu mücadeleden İtalyanlar ders almış, farklı bir siyaset yapmaya karar vermişlerdir. İşgal döneminde Söke’de bir konuşma yapan İtalyan birliklerinin komutanı Yüzbaşı Luca şunları söylemiştir "Bir memleket kalben fethedilmelidir. Biz, Trablusgarp Savaşı’nda bunun tersini yapmakla büyük bir hata yaptık ve bunun acısını hâlâ çekiyoruz” şeklinde ifade etmiştir (Cebesoy, 1953, s. 168).

İşgalin ardından İtalyan sevgisini kazandırmak; kendi kültürlerini benimsetmek için Antalya’ya rahip, rahibe, memur ve doktor getirilmiştir. Bu bağlamda İtalyan halkından Rahip Tombask, Doktor Kavalini ve Konsolos Kâtibi Kamboti isimli kişiler İtalyan torpidosu Arabia ile Antalya’ya getirilmişlerdir (BOA, DH, ŞFR, 622-139.). Ayrıca Antalya’da ikamet eden Yahudi Yusufaki ve ailesinden birçoğu İtalyanlara destek vermiş, yardım etmiş, onlara bölgede kılavuzluk etmişlerdir. Yine Antalya’da esnaf olan ve sinema işletmecisi İtalyan Yahudi’si olan Necoto ve ailesi de Antalya’da bulunan İtalyan işgalcilerine destek olmuşlardır (Selekler ve Korok, 2011, s.212). İtalyanlar bölge halkından bazılarını para karşılığı çalıştırdığı, onları kendi yanlarına çekerek etkilemek istedikleri görülmüştür. Bunu duyan 2. Ordu Müfettişliği Harbiye Nezareti’ne hemen telgraf çekmiştir. Kesinlikle bu gençlerin İtalyan güçlerine hizmet etmemesi gerektiğini bu konuda gerekli tedbirlerin alınmasını bildirmiştir (Çelebi, 1994, s.44).

İtalyan işgal siyasetinde Antalya’nın etnik yapısından da faydalanmak önemli bir araçtı. Bu amaçla Antalya’da yaşayan Müslümanlar ve Rumlar karşı karşıya getirilmeye çalışılmıştır.

Konu ile ilgili Antalya’da İtalyanlarca yapılan faaliyetler 17. Fırka Kumandan Vekili Miralay Süleyman Fethi tarafından 9 Nisan 1919 tarihinde Harbiye Nezareti’ne bildirilmiştir. Dahiliye Nezareti’nden 20 Nisan 1919 tarihinde Antalya mutasarrıflığına yazılan yazıda işgal sonrası “İtalyanların Rum ve İslamları birbirleri aleyhine tahrik ettikleri, bunun temel sebebinin Antalya’da vukuat çıkarıp siyasî mesele ihdas etmek maksadına matuf olacağından böyle bir olaya müsaade edilmemesi” istenmiştir (Çeltikçi, 2014, s. 45).

İtalyanlar işgal politikasında izlediği diğer bir yol mevcut yönetimi kötüleyerek kendilerinin bölgede varlığını, gücünü kabul ettirme yönünde faaliyet göstermeleridir. Kendi otoritesini ortaya koymak adına halkı yanlış bilgilendirmelerle yönlendirmeye çalışmıştır. Bunun yanında Dahiliye Nezareti’nin Antalya Mutasarrıflığına gönderdiği telgrafta Antalya’da yaşayan Rumlarla Türkleri birbirine düşürerek asayişin bozulması ve işgal için zemin hazırladıkları, muhtemel bir çatışmaya mahal vermeden mevcut tedbirlerin alınması gerektiği söylenmiştir (Çeltikçi, 2014, s. 85). İtalyanlar işgaller başladıktan kısa bir süre sonra bölgeye takviye birlikler getirmişlerdir. Çünkü işgal edecekleri alan Antalya ile sınırlı değildir. Isparta, Burdur, Konya taraflarının kendileri açısından güvenliği ve otoriteyi sağlamak için daha fazla askere ihtiyaç duymuşlardır. Antalya’yı bu bölgelere bağlayan yollarda askeri üsler kurulmuş ve oralarda teşkilatlanmışlardır. Yollarda otomobillerle sürekli gezmişler kontrolü sağlamaya çalışmışlardır.

11 Şubat 1919’da İtalyan İstanbul Yüksek Komiseri Comte Carlo Sforza Ege’deki İtalyan işgal kuvvetleri komutanı Elia’ya gönderdiği mektupta: “ABD’nin harbe girmesi ile Akdeniz büyük devletlerinin Anadolu Türkiye’sindeki menfaatlerinde değişiklik olmuştur. Artık idare veya ilhak bölgeleri değil bir toprak taksimatı mucibince ilgili büyük devletlerin milli hükümetlerini seçmekte serbest olmaları gereken yerli halkın yararına yardımları söz konusudur. İngilizler ve Fransızlar için önceki anlaşmaların kendilerine tahsis ettiği Arap bölgelerinde kendi yardımları lehinde ileri gelenlerin, toplumların, kavimlerin, belediyelerin ve başka kurumların beyanatta ve talepte bulunmalarına sebebiyet vererek kendi talepleri ile Wilson ilkeleri arasında bir ahenk yaratmak kolay olacaktır. Araplar arasında mutlak bağımsızlık için eğilimler varsa da İngiltere ve Fransa’nın Suriye’de ve başka yerlerde o kadar kabiliyetli müşteri ve ajanları vardır ki Fransa ve İngiltere lehine toplumların kendi kaderlerini tayin etmek hareketi kolaylıkla sahnelenebilecektir. Zamanı gelince İtalyan taleplerine tahsis edilmiş bölgede buna benzer bir şeyin olmaması için her şekilde ve azami acele ile tedbir alınmalıdır. Bizim için bu hayati bir bahis konusudur. İtalya’nın az veya çok açıkça rakiplerinin suni olarak Wilson’un prensiplerine dayanarak ve Asya Türkiye’sinin hiçbir halkının İtalya’nın yardımını talep etmediğini iddia ederek taleplerimize karşı konulmasına mâni olunmalıdır. Fakat, biz tedbir alabiliriz. Hükümet sevgili Elia size pek güveniyor. Buraya gelişimden beri Türkiye’ye karşı kuvvetli bir sempati politikası güttüm. Türkiye’nin sırf bir gün Yunanlıların kendilerine hâkim olmaları konusunda duydukları korku ve hatta iğrenme gerisini yapmaktadır. Venizelos Paris’te resmen batıda bulunan bütün vilayetleri (Denizli hariç) ve başka toprakları da istemiştir. Türkler bunu öğrenmeye başlamaktadırlar. Burada bana Yunanlılardan kurtulmanın tek çaresinin İtalyan yardımına dayalı bir idare kurdurmaktan geçtiğine inandırmak çok kolay oldu. Benim için kolay olmuştur. Çünkü, hakikat budur, başkaca da kurtuluş yolu yoktur” ifade etmiştir (Çelebi, 2014, s.17). Bu mektuptan çıkan en önemli sonuç, İtalyanların Anadolu’da batıda halkın Yunanlılara

karşı hissetmiş olduğu tedirginliği İtalya kendi lehine kullanma yoluna giderek farklı bir siyaset uyguladığı görülmektedir.

Antalya'ya çıkarılan asker sayısı işgal için önemlidir. İtalyan işgali sonrası 17 Mayıs 1919'da bir İtalyan gemisiyle bir İtalyan zabiti ve 75 İtalyan askerî Antalya'ya gelmiştir (Çeltikçi, 2014., s.48). Hazirandan itibaren daha düzenli, sistemli ve donanımlı olarak teçhizat, asker ve eşya getirilmeye başlanılmıştır. Bu süre içerisinde 3000 asker, 263 at, 108 muhtelif araba, 5 top, 21 varil uçak benzini, 250 mermi ve sandık top, 200 kangal tel, 8 otomobil, 2 yangın tulumbası bir miktar kereste ve çok sayıda askerî malzeme hazırlandığı bilgisi vardır (Çeltikçi, 2014, s.48). 14 Haziran 1919'da İtalya'nın nakliye gemisi Antalya Limanı'na getirdiği eşyalar aşağıda verilmiştir.

Tablo 1. 14 Haziran 1919'da İtalya'nın Nakliye Gemisi Antalya Limanına Getirdiği Eşyalar (Kaynak: Çeltikçi, 2014).

SAYI	CİNSİ
233	Beygir ve Katır
15	El Arabası
30	Sandık Askeri Erzak
21	Bidon Benzin
2	Cebel Topu
11	Yük Otomobili
1	Sıhhiye Arabası
220	Sandık Tüfek Mermisi
1	Yol Arabası
20	Bisiklet
200	Kangal Tel ve Çeşitli Askerî Malzemeler

İtalyanlar bu malzemeleri Antalya Limanı'na getirdikten sonra aradan uzun zaman geçmeden yeni malzemeler getirmeye devam etmişlerdir. Gelen bütün malzemeler ihtiyaç duyulan bölgelere nakilleri yapılmıştır. Malzemelerin gelmesinin ardından Ordu müfettişi Cemal Bey Dahiliye Nezareti'ne derhal bu gelişmeyi telgrafla bildirmiştir (Çeltikçi, 2014, s.82).

İtalyanların Antalya'daki askerî birlikleri ile ilgili 14 Ocak 1920 tarihli belgedeki raporda ayrıntılı bir şekilde sayıları verilmiştir. Raporda yer alan sayılar aşağıdaki gibidir.

Tablo 2. İtalyanların Antalya'daki Askerî Birliklerin Sayıları ile İlgili 14 Ocak 1920 Tarihli Belgesi (Kaynak: Çeltikçi, 2014).

SAYI	RÜTBE/GÖREV
255	Piyade Askeri
70	Süvari Askeri
30	Mitralyöz (Makineli Tüfek) Kullanan Asker
70	Şoför
30	Telgrafçı (bahriye ve piyade) Asker
2	Pilot
25	Topçu Sınıfı Asker
25	Hasta bakıcı
1	Binbaşı
2	Yüzbaşı
12	Mülazım-ı Evvel (Üsteğmen)
4	Mülazım-ı Sani (Teğmen)
19	Piyade Subayı
5	Topçu Subayı (2 yüzbaşı, 3 Mülazım-ı Evvel)
2	Süvari Subayı (1 Yüzbaşı, 1 Mülazım-ı Evvel)
1	Mülazım-ı Evvel (Otomobillerden sorumlu)
3	Mülazım-ı Evvel (Boyacı)
1	Tayyareci Yüzbaşı
1	Baytar Mülazım-ı Evvel
3	Doktor (Biri Yüzbaşı, ikisi Mülazım-ı Evvel)
1	İstihkam Binbaşı
1	İstihkam Yüzbaşı

1	İstihkam Mülazım-ı Evvel
1	Haberleşmeden sorumlu Mülazım-ı Sani
3	Motorize Mülazım-ı Evvel

Tablo 3. 14 Ocak 1920 Tarihli Raporda İtalyanların Araç ve gereçleriyle İlgili Bilgileri
(Kaynak: Çeltikçi, 2014).

SAYI	TÜRÜ
40	Süvari Hayvanı
115	Topçu Hayvanı
100	Nakliye Hayvanı
100	Otomobil
25	Nakliye Arabası
13	Makinelî Tüfek
13	Tayyare
1	Hastane (Biri Mülkî Diğeri Askerî)
2	Doktor
1	Telsiz İstasyonu (Biri Fener’de diğeri hükümet konağı civarında).
2	Ruhban Mektebi (Biri Yenikapı’da erkek, diğeri iskele civarında kız olmak üzere) mevcuttur.

Elde edilen bu belgeler ve farklı belgeler incelendiğinde, İtalyanların işgal boyunca asker, malzeme, teçhizat, doktor, din adamı, pilot, şoförün Antalya’ya getirilmesi işgalin çok kapsamlı bir şekilde planlandığını, uzun zaman boyunca bölgede kalıcı olunacağını göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Kazma, kürek, el arabaları, işçilerin getirilmesi mimari alanda çalışmalar yapılacağını sinyaledir. Nitekim işgal ettikleri alanlarda hastaneler, ruhban okulları ve İtalyan okullarını inşa etmişlerdir (Alçıtepe, 2012, s.49). Ulaşım ve haberleşme için çok sayıda araba getirdikleri, telgraf için ise teller getirdikleri görülmektedir. İtalya, Antalya’da iletişim ve

haberleşmeye büyük önem vermiştir. Günümüzde stadyumun bulunduğu Kara Ali Oğlu Parkı'nın önündeki boşluğa bir telsiz istasyonu kurulmuştur (Onat, 2000, s. 81).

İtalyanların işgal politikasına genel olarak bakıldığında zaman ılımlı yumuşak olduğu söylenebilir. Fakat Antalya'ya getirilen asker, subay ve mühimmat asıl niyetlerinin bu şekilde olmadığını da göstermektedir. 1920 yılının nisan ayı ve sonrasında İstanbul, Konya ve Güneybatı Anadolu'da İtalyan askerî kuvvetlerinin sayısı 17.900 rakamlarına ulaştığı görülmektedir (Türk İstiklal Harbi, İdari Faaliyetler, C. VII., 1975. s. 61). Bu kadar askerin bölgeye çıkarılması masumane olduğu söylenemez. Eğer ki Batı Cephesinde Yunanlılara karşı verilen Millî Mücadele başarısız olsaydı İtalyanlar bu askeri güçlerini işgaller için kullanabilirdi. Bu düşünceye dayanak oluşturacak gelişme ise İtalyanlar II. İnönü Muharebesi sonrası işgal ettikleri topraklardan geri çekilmek için hazırlıklara başlamışlardır. Aslıhanlar Dumlupınar'da ve Eskişehir Kütahya Muharebesi'nde Yunanlılara karşı başarısız olunmuştur. Yunan ordusu bu durumu fırsat bilerek İngilizlerin desteği ile Türklere karşı tekrardan taarruza geçmiş, askeri birliklerini Sakarya Irmağı'nın doğu yakasından Ankara'ya doğru hareket ettirmiştir. Ankara'daki olumsuz havanın oluşması, meclis içerisindeki tartışmalar; üst makamlarda, askeriyede ve halktaki moral bozukluğu süreci İtalyanların geri çekilmelerini bir süre durdurmuştur. İtalya, Eskişehir Kütahya Muharebesi'nin yenilgisinin ardından Türklerin yapacağı son savunma muharebesi olan Sakarya Meydan Muharebesi'nin sonuna kadar askerlerini Antalya ve çevresinden çekmemiştir.

Tablo 4. İtalyanların Mondros Mütarekesi Sonrası İşgal Kronolojisi (1919-1921)

28 Mart 1919	İtalya'nın Antalya'yı işgalinin başlaması
26 Nisan 1919	İtalyan askerlerinin Konya Tren İstasyonu'nu işgali.
4 Mayıs 1919	İtalyan kuvvetlerinin Kuşadası ve çevresini işgali
11 Mayıs 1919	İtalyan kuvvetlerinin Bodrum, Fethiye ve Marmaris'i işgali.
14 Mayıs 1919	İtalyan kuvvetlerinin Akşehir'i işgali.
17 Mayıs 1919	İtalyan kuvvetlerinin Güllük ve Söke'yi işgali.
21 Mayıs 1919	İtalyan kuvvetlerinin Afyonkarahisar Tren İstasyonu'nu işgali.
2 Haziran 1919	İtalyan kuvvetlerinin Milas'ı işgali.

5 Haziran 1919	İtalyan kuvvetlerinin Yatağan ve Çine'yi işgali.
28 Haziran 1919	İtalyan kuvvetlerinin Burdur'u işgali.
5 Temmuz 1921	İtalyan işgal kuvvetlerinin Antalya'yı terk etmesi

2.7.2.İtalya'nın İşgal Politikası ve İşgal Esnasındaki Faaliyetleri

İtalya, Antalya'ya asker çıkardıktan sonra bölge halkını kendi yanına çekebilmek maksadıyla ekonomi, eğitim, sağlık ve bayındırlık gibi farklı alanlarda çalışmalar başlatmışlardır. Antalya-Burdur arasında demiryolu hattı kurarak iş alanı oluşturmak, yolcu taşımacılığı alanında ticari faaliyetler yapmışlardır. Bunun yanında İtalyanlar Antalya'ya traktör, jeneratör, motosiklet getirmişlerdir. Kendi kültürlerini yaymak, ücretsiz eğitim vererek halkı kendine çekmek için okullar açmışlardır. İtalyan dilini bölgede yaymayı amaçlamışlardır. Fakat yeterli öğrenci sayısına ulaşamamışlardır. Bölgede sağlık alanında çalışmalar yapmak için kurumlar açmışlar, sağlık personelleri getirip bölgede halka ücretsiz hizmet vererek halkı kendilerine çekmek için çaba sarfetmişlerdir. Yol, köprü ve mimari olarak bölgede araştırmalar yapmışlar, uygun alanlarda çalışmalar başlatmışlardır. Yol, bina ve köprüleri restore etmişlerdir. Bu bağlamda Antalya İskelesi'nden yukarı çıkan Arnavut Kaldırım Yol, İtalyanlar tarafından bu dönemde inşa edilmiştir (Çeltikçi, 2014., s.184).

57. Tümen Kumandanı Albay Şefik Bey²³ İtalyanların işgal döneminde izledikleri siyasetle ilgili tespitleri bulunmaktadır. İtalyanların bölge halkını kandırarak kendi tarafına çekmek,

²³ Albay Mehmet Şefik Bey, 1896 Osmanlı-Yunan; 1911-1912 Osmanlı-İtalyan; 1912-1913 Balkan; 1914-1918 Birinci Dünya ve 1919-1922 İstiklâl savaşlarına katıldı. Askerlik hayatı boyunca muhtelif madalyalar aldı. 1898'de Yunan Muharebe Madalyası, 1899'da Beşinci Dereceden Mecidi Nişanı, 1900'de Liyakat Madalyası, 1915'te Çanakkale Cephesi'ndeki hizmetlerinden dolayı Muharebe Gümüş Liyakat Madalyası verildi. Ayrıca Galiçya Cephesi sırasında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tarafından nişan ve madalyayla taltif edildi. İstiklal Savaşı'nda gösterdiği kahramanlıklarından dolayı Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kendisine İstiklal Madalyası verildi. Albay Mehmet Şefik Bey, Millî Mücadele'nin başlarında önemli ve kritik görevleri başarıyla yerine getirmiş bir Türk subayıdır. İtilaf Devletleri, Mondros Mütarekesi şartları gereğince tümenindeki silah ve cephanenin kendilerine teslim edilmesi için 57. Tümen Komutanı Albay M. Şefik Bey'e baskı yapmaya başladılar. Öte yandan İzmir'i işgal eden Yunanlıların Aydın'a yaklaşımları üzerine 57. Tümendeki firarlar arttı. Firari askerleri geri çevirmek ve askerlerin morallerinin daha fazla bozulmasının önüne geçmek için 19 Mayıs 1919'da bağlı birlik komutanlarına bir genelge yolladı. Bu genelgeyle; firar eden askerlerin devriyeler çıkartılarak yakalanmasını, firari askerlerin görüldükleri yerde "Dur!" ikazıyla uyarılmasını ve uymayanlara tereddütsüz ateş edilmesini bildirdi. Tümenini kontrol altında tutmak ve genişleyen Yunan işgaline karşı daha sağlam savunma hattı oluşturmak amacıyla 22 Mayıs 1919'da komutanlığını yaptığı 57. Tümen Komutanlığı'nın Karargâhını Çine'ye taşıma kararı aldı. Millî Mücadele Döneminde İtalyanlarla da yakın ilişki içerisinde olan Albay M. Şefik Bey, İtalyanların haksız işgallerini her fırsatta protesto etti. İşgalinden hemen sonra Antalya'ya giden Albay Şefik, işgali protesto ettiği gibi İtalyanların işgallerini Burdur istikametine doğru genişletmelerini önlemeye çalıştı. Komutanlığını yaptığı 57. Tümen bölgesindeki İtalyan işgallerini de enerjik bir şekilde protesto etti. Bununla birlikte İtalyanların zaaflarından faydalanmak için ilişkilerini belli bir mesafede sürdürmeye önem verdi. Antalya'da görev yaptığı dönemde de İtalyanlardan silah ve cephaneye satın alınmasında hizmetlerde bulundu. İtalyan arşiv belgelerinde ve kendisini tanıyan bazı İtalyan yazarların kitaplarında, Albay Mehmet Şefik Bey'in kararlı tutumundan şikâyet edilmekle birlikte kendisine saygı duyulduğu anlaşılmaktadır. Kaynak:

Rumlara karşı izledikleri tavırları analiz ederek onlara yüz vermemek gibi davrandıklarını düşünmektedir. Fakat görünen tavırların ardında Müslümanları Rumlar, Rumları Müslümanlara karşı kışkırtmak, bölge halkının İtalyanların yardımları karşısında teşekkür etmelerini sağlamak, yol, köprü ve binalar yaparak Anadolu topraklarında hak iddia etmeye çalışmak, bölge idarecilerine baskı yaparak kendi faaliyetlerine ortak etmek, bölgede yaşayan Müslümanları da İtalyan işgaline alıştırmak, İtalya'dan gelen askeri bandoyu Antalya'da sokaklarda İtalyan marşlarıyla dolaştırıp halkın ruhuna İtalyanlık kültürünü aşılama şeklinde değerlendirmiştir (Yalman, 1970, s.72). Halkın bazı kesimleri bu yalancı siyasete kanarak, İtalyan mandasını kabul etmek için bazı bölgelerde İtalyan işgal komutanlıklarına giderek himaye isteğinde bulunmuşlardır. Askerî Polis Teşkilâtı Denizli Şubesi'nin tetkiklerine göre Garbî Karaağaç'ta himaye isteyen bir kısım halktan 29 kişi, sorgulanmak için adliyeye sevk edilmişlerdir (ATASE Arşivi, K. 691, D. 150, F. 7-2.).

İtalyan işgal kuvvetleri bölge halkını Osmanlı yönetimine karşı kışkırttığı da görülmektedir. Özellikle İtalyan yönetiminin görevlendirdiği misyonerleri aracılığıyla halkı devlete karşı soğutmak için faaliyetlerde bulunmuşlardır. İtalya'nın işgal politikası değerlendirildiğinde, İtalyanlar bir taraftan halktan hasta olan kişileri ücretsiz tedavi etmek, halka ihtiyaçları durumunda ücretsiz ilaç temin etmek, İhtiyaç sahibi olan bölgelere giderek para ve hediyeler vererek halkı kendine çekme yoluna gitmiştir (Korok, 1941, s.45). Bunun yanında İtalya devlet yönetiminin Antalya'ya ve bölgede yaşayan ahaliye olan samimi ilgisinden bahsetmişler, padişahın ve İstanbul Hükümeti'nin kendi halkına karşı ilgisiz davrandığını söyleyerek Antalya halkını Osmanlı yönetimine karşı soğutmaya çalışmışlardır.

İtalyanlar, işgal ettikleri bölgelerde halkın tepkisini ve direnişini azaltmak veya yok etmek adına genellikle işgalin başından itibaren yumuşak bir siyaseti tercih etmişlerdir. Bölge halkını kendilerine çekmek ve işgal ettikleri topraklarda tam anlamıyla kalıcı olabilmek için sistemli, düzenli birtakım çalışmalar yapmışlardır. Öncelikle işgal ettikleri yerlerde güvenliği sağlayarak halkın devlete olan güvenini sarsmaya gayret ettiler. Sonrasında ise güvenliği sağlamak amacıyla işgallere başladılar. Halka karşı samimi davranmak ve onlara sağlık malzemesi konusunda yardım yaparak kendilerine bağlamak yöntemini uyguladılar. Halkın tarımsal ihtiyaçlarını karşılamak bahanesiyle tohumluk ve kredili tarımsal teçhizatlar vererek maddi olarak kendilerine bağlamaya gayret etmişlerdir (Köstüklü, 1989, s.113).

2.7.3. Askeri, Ekonomik, Eğitim ve Sağlık Alanındaki Faaliyetleri

İtalyanların genel işgal siyasetine bakınca Anadolu'ya iç bölgelere yerleşmek için Antalya'yı basamak olarak kullanmıştır. Bu bölgeleri kendi öz vatanı gibi tasvir ederek imar faaliyetlerine girişmiştir. Antalya Hapishanesi'nden Burdur yoluna kadar olan bölgeye baraka inşa ettirdiği, ücretini ödeyerek oradaki ahaliye yaptırdığı, 12. Fırka Kumandanı Miralay Fahrettin Paşa'nın Harbiye Nezareti'ne gönderdiği telgrafta anlaşılmaktadır. Antalya'da İtalyanların hapishane önünden Burdur Caddesi'ne kadar olan yol kısmını ücretle ahaliye yaptırmakta ve mahpushane karşısındaki meydanlığa bir baraka inşa ettirmekte olup eshabı (arkadaş) meçhul olmakla tahkik olunacağı, Antalya Mevki Kumandanlığının işarına atfen Burdur mıntika kumandanlığından

bildirilmiş olduğu maruzdur, denilmektedir (ATASE, K:104, D:160/373, F:5). Aynı zamanda Korkuteli, Finike, Antalya, Burdur hattında araç ve tren yolu inşalarına başlanılmıştır. İşgalin geçici olduğunun söylenmesine rağmen bütün bu çalışmalar bizlere göstermektedir ki Anadolu'da kalıcı olmak istediklerini bölgeyi sahiplendikleri ve buradan çıkmak niyetinde olmadıklarını ortaya koymaktadır.

Antalya, İtalyan işgal komutanlığı tarafından askeri merkez üssü olmuştur. Antalya'nın İtalyanlar tarafından işgal edilmesinden bir süre sonra 18 Mayıs 1919 tarihinde, İtalyan Emekli General Marini, Antalya'nın Yeniköy Mahallesi'nde terzi Umkaru'nun evini 3 yıl süreyle kiralamıştır. Marini, izin almadan kendi düşüncesi doğrultusunda İstanos ve Finike ile Antalya'ya ve buradan da Burdur'a kadar olan bölgede demiryolu hattı inşa etmek düşüncesindedir. Bunun için Antalya'da demiryolu hattı projesinin yapmakla uğraşmış ve bu hat için gerekli olan teçhizatın Avrupa'dan getirtirilmesine çalışmıştır (Gönüllü, 2010, s.594). Bu konu ile ilgili 21 Mayıs 1919'da Teke Mutasarrıflığı ve 24 Mayıs 1919'da Konya Vilâyeti aracılığıyla Dahiliye Nezareti'ne gereken bilgiler iletilmiştir (BOA. DH. KMS., nr.52-1/80, Lef. 1/1, 2.).

28 Mayıs 1919'da İtalyan bayraklı Dalaman Vapuru Antalya Limanı'na gelmiştir. 2 İtalyan yüzbaşı, 1 mülazım-ı evvel, 31 piyade istihkam askeri ile 2 mavna askeri malzeme, ilaç ve iâşe ile kapalı bir takım muntazam sandıklar çıkarılmıştır. 28 mayısta akşam saatlerinde Burdur yolu ile Isparta'ya nakledilmiştir (BOA. DH. KMS., nr.52-1/80, Lef. 4).

Ekonomik alanda İtalya Trablusgarp Savaşı'ndan itibaren Akdeniz Bölgesi'nde On İki Ada ve bazı adalarda hak sahibi olmaya başlayınca ticari alanda bölgede etkin olmaya gayret etmiştir. Bu bağlamda Osmanlı Devleti ile iyi ilişkiler içine girmeye gayret etmiş, ticari hacmi geliştirmenin yollarını aramıştır. 1911 sonrası İtalya ile Osmanlı arasında maddi olarak ihracat ve ithalata bakıldığı zaman, yüksek miktarda para akışının yaşandığı görülmektedir. 1908'de İtalya'nın Osmanlı Devleti'nden yaptığı ithalat toplamı 1.287.786 ve ihracatı 704.070 İngiliz lirası iken 1913-1914 yılında iki ülke arasındaki ticaret büyük bir gelişme göstererek İtalya'nın ithalatı 2.699.000, ihracatı ise 1.027.000'e yükselmiştir (Kurtçepe, 1995, s.234). İtalyan Dışişleri Bakanlığı Akdeniz Bölgesi'nde bankalar kurmak, kara ve demiryolları yapımı için sürekli olarak girişimlerde bulunmuştur. Antalya, Alanya, Burdur, Muğla yollarında ulaşımı sağlamak adına girişimlerde bulurken Birinci Dünya Savaşı'nın çıkması çalışmaları sekteye uğratmıştır. Osmanlı Devleti savaş zamanında birçok cephede mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bu süreçte Osmanlı temel ihtiyaç malzemeleri için Antalya Limanı'nda İtalyanların ticaret malzemesi getirmesine müsaade etmiş, sınırlı da olsa İtalya ile Osmanlı'nın ticareti başlamıştır. İtalyanlar Akdeniz Bölgesi'ne her zaman ticaret sahası olarak bakmışlardır. Fakat Dünya Harbindeki Osmanlı Devleti'nin kötü gidişatını da dikkate alarak bölgede kalıcı olmak, yeraltı ve yerüstü zenginliklerini elde etmek için planlar yapmaya başlamışlardır. Savaşta gizli antlaşmalarla bölgeye hâkim olmak adına İtilaf Devletleri'yle ikili görüşmelerini sürdürmüşlerdir. Savaş bittikten sonra İtalyanlara Antalya ve çevresi verilir verilmez İtalyanlar para akışını sağlamak için İtalyan Bankası'nın kurulması çalışmalarını başlatmışlardır. Nitekim işgalden önce Banko Di Roma'nın şubesini Antalya'da açmışlardır (Köstüklü, 1989, s. 194.). Mustafa Kemal ve Temsil Heyeti'nin Antalya Mutasarrıflığına gönderdiği telgrafta İtalyanların Antalya'da banka kurdukları, halkın ekonomik olarak zora sokulduğu ve bu konuda dikkatli

olunması gerektiği belirtilmiştir. Banka kurulmasındaki temel gaye, maddi zorluklar içinde bulunan Osmanlı halkına krediler sağlayarak kendilerine bağımlı hale getirmek; ahalinin evlerine, araçlarına, hayvanlarına ve topraklarına ipotek yaparak halkı kendine bağlı kılmayı hedefledikleri görülmektedir. İtalyanlar Antalya’da ev ve borç para verme sistemi ile faaliyetlerine devam etmişlerdir. Bu bağlamda ahaliye senet karşılığı borç para vermeleri ahalinin paraları geri ödeyememesi sonucu halkın mallarına el konulmaya başlanmıştır (Çeltikçi, 2014., s.56).

Antalya halkı o dönemde genellikle tarımla uğraşmaktadır. İtalyanlar memleketlerinden getirdikleri zirai araç ve gereçleri normal fiyatının altında halka satmıştır (Çeltikçi, 2014, s.56). Aynı zamanda muharebe zamanı ihtiyaç duyulan gıdaları da uygun fiyatlara satmışlardır. Buradaki amaçları halka uygun fiyatta mal tedarik ederek halkı kendi yanına çekmek ve halkın gözünde iyi niyetli davrandıklarını göstermektir.

1919 yılında Osmanlı ülkesinde motorlu araç sayısı 1000 otomobil, 10 kamyon ve 1 otobüs olmak üzere 1011 araçtan ibarettir (Türkdoğan, 2005, s. 305). Ülke genelinde motorlu taşıt yok denecek kadar azdı. Bu durum İtalyanlarca fırsat bilinerek getirilen otomobillerle Antalya-Burdur ve Antalya Korkuteli arasında yolcu taşıma işi yapılmıştır (Çeltikçi, 2014, s.57). Bu bağlamda Antalya-Burdur arasında iki İtalyan otobüsü taşımacılık yapmıştır. Yolcuları 20 kg yükleriyle birlikte Antalya’dan Burdur’a dört lira karşılığında taşıyan İtalyanlara bu taşımadan olumsuz yönde etkilenen Türk nakliyeciler, bazı köprülere çivi çakarak İtalyan kamyonlarının lastiklerini patlatmak suretiyle tepki göstermişlerdir. Buna rağmen, Agustino Ferrante, Dışişleri Bakanlığı’na Antalya Burdur arasında yük ve yolcu taşınmasının Burdur ve İzmir arasındaki iletişimi arttıracığını düşünerek seferlerin arttırılmasını istemiştir (Çelebi, 1994, s. 159). Mustafa Kemal Anadolu’nun içinde bulunduğu genel durum hakkında 24 Nisan 1920 tarihinde Meclise bilgi vermiştir. İtalyan faaliyetleri ile ilgili olarak “İtalyanlar suret-i umumiyyede mülayim bir vaziyet almışlardır. Kendileri ile hiçbir vaka olmadı ve bu nokta-i nazarlarında (sabit kaldılar) ve bütün onların talep ettikleri şey menafi iktisadiye teminidir. İtalyanlar memleketimizde azami menafi-i iktisadiye temin etmek için devletimizin müstakil kalmasını, diğer bir devlet-i ecnebiyenin taht-ı esaretinde bulunmamasını temin etmek cihetini kendi menfaatleri muktaziyatından telâkki etmekte ve her ikisi de bunu bize birçok münasebetlerle söylediler ve elyevm söylemektedirler” ifadesinde bulunmuştur. Mustafa Kemal’in verdiği bu bilgiden İtalya’nın Anadolu’ya ekonomik menfaatleri için geldiği anlaşılmaktadır.

Eğitim alanında İtalyanlar Anadolu’nun çeşitli bölgelerinde okullar açmışlardır. Birinci Dünya Savaşı’nın başladığı dönemlerde İtalyan okullarının sayısının 47 adet olduğu bunlardan birisinin de Antalya’da faaliyet gösterdiği bilinmektedir (Şişman, 2006, s.354). İtalyan Hükümeti 4 Mart 1919’da Antalya’da bir konsolosluk açılması ile Antalya’da bir misyoner okulu açılması kararını almıştır (Çelebi, 1994, s. 176). Mondros Mütarekesi’nden hemen sonra İtalya kendisi için son derece önemli olan Antalya’ya Anadolu’da savaştan önce de görev yapmış olan Farrante’yi konsolos olarak göndermiştir. Okulda görev yapmak için İtalya’dan papazlar getirilmiştir. Böylece İtalya açtığı eğitim kurumları ile Osmanlı toprakları üzerindeki sömürge politikasında başta Fransa olmak üzere diğer Avrupa devletlerinin yaptıkları gibi seferberlik ortamı içinde kültürel ve sosyal müesseseler kurarak siyasi nüfuzunu arttırmak istemiştir (Şişman, 2006, s. 356).

Osmanlı toprakları üzerinde kurulan yabancı okulları temel amaçları: sömürgeci düşünce doğrultusunda sosyal ve kültürel faaliyetler adı altında misyonerlik çalışmaları neticesinde, kültürel yozlaşmayı da beraberine sağlayarak nüfuzlarını bölgeye hâkim kılmaktır. Nitekim İtalyanlar kurdukları misyoner okulu ile bu düşünce doğrultusunda hareket etmeye başlamışlardır. Okulda eğitim vermek adına rahip ve rahibeler getirtmişlerdir. İtalyanca eğitimler de verilmiş böylece kendi dillerini bölgeye yaymayı amaçlamışlardır. İtalya'nın Anadolu'da eğitim ve öğretim faaliyetlerine önem vermesinin sonucu olarak Anadolu'da ilk İtalyan okulunun 1861 yılında İstanbul'da açıldığı görülmektedir. 1914 yılına gelindiğinde Anadolu'da toplam 47 İtalyan okulu açılmıştır. Bu okullardan biri de Antalya'dadır (Çeltikçi, 2014, s. 59).

Sağlık alanında Antalya'ya genel olarak bakıldığında insanların savaştan dolayı ekonomik zorlukların yanında salgın hastalıklarla da uğraştıkları görülmektedir. Elmalılı Doktor Ferruh Niyazi Ayoğlu işgal döneminde Antalya'da sıtma hastalığının çok yoğun olarak görüldüğü hatta halkın %70'inin bu hastalığa yakalandığı, sıhhiye vekaletine gönderilen raporlarda yazmaktadır. Salgın hastalıkta en önemli nokta karantina usulünün sistemli bir şekilde uygulanabilir olmasıdır. Aynı zamanda ilaç tedavisi ve hastalıkla mücadelede hekimlerin yardımı olmalıdır. Fakat bu döneme baktığımızda doktor sayısı çok azdır. Antalya'da 6, Elmalı'da 1, Burdur'da 3, Isparta'da 4, Yalvaç'ta 6 doktor mevcuttur. Antalya'nın Akseki ve Alanya Kazalarında hekim olmadığı görülmektedir (BOA, DH, KMS, 52-3/ 43.). İşgal bölgesinde faaliyetlerine büyük önem verilen sağlık kuruluşları, ücretsiz tedavi verdikleri için halk tarafından ilgiyle karşılanmıştır. İtalyan Dışişleri Bakanı Tittoni Ağustos 1919'da Doğu Akdeniz Sefer Kuvveti Kumandanlığına verdiği emirde, "Anadolu halkına mümkün olan en geniş sağlık hizmetinin verilmesini ve gerekirse yeni sağlık kuruluşları açılmasını" bildirmiştir (Çeltikçi, 2014, s. 63).

İtalya Antalya'da bir binayı hastane olarak kullanmak için kiralamıştır. Bu binanın kira sözleşmesi Haziran 1924 yılına kadar geçerli olmak üzere yapılmıştır. Antalya ve civarında hastanede kullanılmak için iki binin üzerinde hastane yatağı ve malzemeler getirilmiştir (Çeltikçi, 2014, s. 62). Bu dönemde sıtma ve bel soğukluğundan çokça şikâyetçi olan halk, İtalyan hastanelerinin sağlık hizmetinden yararlanmışlardır. 2. Ordu Müfettişliğinden Harbiye Nezareti'ne gönderilen uyarı bilgisinde İtalyanların hastaneler açtıkları ve halka tesir ettikleri, hatta Antalya'da yaşayan Rumların bile İtalyan hastanelerinden memnun olmalarından dolayı kendi milli hastanelerini açmaya gerek duymadıkları, Antalya Müslüman halkının günden güne İtalyan hastanelerine karşı teveccühünün çoğaldığı rapor edilmiştir (ATASE, ISH. K.22, G. 50, V. 1-2.). Yokluk ve kıtlık yüzünden salgın hastalıklarla mücadele edemeyen Antalya halkı bir mecburiyetin sonucu olarak İtalyan hastanelerinde tedavi olmuştur (Onat, 2000, s. 78).

Millî Mücadele'de bulaşıcı hastalıklar için lazım olan ilaç, serum, aşılar ihtiyaçları karşılayacak yeterli sayıda temin edilememiştir. Bahsedilen ihtiyaçları elde etmek için dönemin Antalya Sıhhat Müdürü Hasan Ferit (Cansever) Bey yardımıyla İtalyanlarla ilişki kurarak bu ilaçlar bulunmuş, bulunan ilaçlar sayesinde bazı bölgelerde ortaya çıkan frengi ve humma-i racia (Ateşli hastalık, sıtma) gibi bulaşıcı hastalıkların önüne geçilebilmiştir (Alçitepe, 20212, s.140).

Sağlık açısından hekimlerin az olduğu, ilaç bulmada zorlukların yaşandığı, salgın hastalıkların giderek arttığı dönemde İtalyanlar bu olumsuz havadan istifade yoluna gitmişlerdir. Hastane ve dispanser açmışlar; Antalya'ya doktor, hemşire ve hasta bakıcı gibi sağlık personeli temin edilerek halk üzerinde iyi izlenim bırakmak istemişlerdir (Köstüklü, 2003, s. 191). Antalya Mutasarrıflığı 24 Mayıs 1919'da Dâhiliye Nezareti'ne yazı göndermiştir. Bu yazıda, 21 Mayıs'ta bir grup İtalyan askerin 1 yüzbaşı, 2 kumandan, eski Antalya Konsolosu Ferrante, 2 doktor ve 1 tercümanla Korkuteli'ne taraflarına seyahat ettikleri, diğer gün ise Elmalı taraflarına doğru geçecekleri, amaçlarının önemli sayılacak olan yolları ortaya çıkarmak olduğu bildirilmiştir (BOA, DH. KMS, 52/1-80. V. 1.). Bu bilgilendirme yazısına bakınca İtalyanlar sadece Antalya'da değil çevre beldelerde de işgal için sağlık alanındaki halkın zayıf noktalarından yararlanma yoluna gittikleri anlaşılmaktadır.

Giovanni Carossini İtalyanların işgal döneminde Antalya'daki ünlü doktorlarıdır. Carossini'nin yanında Antalya'da görev yapan İtalyan doktorlardan bazıları ise, Tabip Yüzbaşı Angelo Dall'olio, Tbp. Giovanni Votti, Tbp. Yüzbaşı Cheribino Mangini, Tbp. Teğmen Giulio Oppizi, Tbp. Binbaşı Filippo Cavelleni'dir (Fettahoğlu, 2007, s.139). Bu kişiler sağlık klinikleri kurarak sistemli programlı bir şekilde çalışmışlardır. İlaçların tedariki, tedavi yöntemleri ve İtalyan hekimlerin hastalara yardımcı olmaları halkın gözünde İtalyanlara karşı yakınlık duygusu oluşmaya başlamıştır. II. Ordu Müfettişliğinden Harbiye Nezareti'ne gönderilen telgrafta, İtalyanların sağlık kuruluşları oluşturdukları ve halka karşı samimi gibi gözükerek halkı kendilerine çektikleri, Antalya'da ikamet eden Rumların dahi İtalyan hastanelerinden faydalandıklarından dolayı kendi sağlık kuruluşlarını açmadıklarını, Antalya Müslüman halkının zamanla İtalyan hastanelerine karşı ilgisinin ve sevgisinin arttığı rapor edilmiştir (ATASE, ISH. K.22, G. 50, V. 1-2.).

İtalyanlar salgın hastalıkların önlenmesinde gerekli önlemleri almadıkları görülmektedir. Bu durum İtalyanların krizi fırsata çevirdiklerinin ve iyi niyet göstergesi olmadığının ispatıdır.

İtalyanlar eğitim, sağlık, ekonomik alanlardaki işgal politikalarının yanında misyonerlik faaliyetlerinde de bulunmuşlardır. Antalya ve çevresinde işgallerin hemen ardından bölgeye farklı mesleklerdeki insanlar misyoner olarak görevlendirilmiştir. Rahip Tombak, Doktor Kavalini ve Konsolos Kâtibi Kombati adlı kişiler "Arabia" adlı İtalyan torpidosu ile Antalya'ya intikal etmiş ve burada faaliyetlerine başlamışlardır (BOA, DH, ŞFR, 622/ 139.). Bu kişiler kısa zamanda ahalinin içine karışmış, samimi ve güler yüzlü davranışları ile insanları kendilerine çekmeye başlamışlardır. Özellikle maddi durumu zayıf olan beldelerde para ve hediyeler vererek halkın güvenini kazanmaya çalışmışlardır. "Petara" adında İtalyan rahip halk tarafından sempatik, sevecen birisi olarak görülmeye başlamıştır. Bu kişi hem Antalya ve çevre beldelerde bulunan, İtalyanlar tarafından görevlendirilmiş diğer misyonerleri yönlendirmiş, onların liderliğini yapmıştır. Bunun yanında bölge halkını İstanbul yönetimine karşı soğutmak için yönetimi sürekli olarak kötülemiş, halkın gözünde küçük düşürmek istemiştir. Rahibin Antalya'da yaşayan Müslüman halkın aleyhine faaliyette bulunduğunu, Antalya Lisesi'nde öğretmenlik yapmış olan Zeki Bey'in dikkatini çekmiş ve tespit etmiştir. Bu konu hakkında halkı bilinçlendirmiştir (Korok, 1941, "Yeni Sabah gazetesi").

İtalya bölgede bayındırlık faaliyetlerinde de bulunmuştur. Yıldırım Kıtası Müfettişi Cemal Bey'in Harbiye Nezareti'ne çektiği 24 Mayıs 1919 tarihli telgrafta Antalya'ya Marini adlı bir emekli İtalyan generalin geldiği ve Antalya'nın Yenikapı semtinde terzi Omikro'nun evini beş seneliğine kiraladığı rapor edilmiştir. Emekli general özellikle bölgede bayındırlık alanında çalışmalar yapmıştır. Ayrıca aynı belgede İtalyanların Antalya mutasarrıfına bilgi vermeye gerek görmeden Korkuteli, Finike, Antalya ile Burdur arasında yol inşa etmek fikrinde ve bunun hazırlığı içinde oldukları rapor edilmiştir (BOA, DH.KMS. 52/1-80. V.1). İşgal kuvvetleri bayındırlık faaliyetleriyle ilgili bakım ve onarım işleri ile ilgilenmiştir. Bölgedeki onarıma ihtiyaç duyulan yerler için İtalya'dan malzeme ve mühendis getirilmiş, çok sayıda yol ve köprüyü tamir edilmiş, birçok yerle de irtibatı sağlamak için yol yapılmıştır. Antalya iskelesinden şehir ile iletişimi kolay sağlamak, limana getirilen malzemeleri kolayca şehre ikmal etmek için limandan şehre yol yapmışlardır. Bayındırlık alanında sadece Antalya merkezde faaliyet gösterilmemiştir. Antalya'nın çevre yerleşim yerleri ve ilçelerinde de faaliyetler yürütülmüştür. Bu amaçla, 8 Nisan 1919 tarihinde bir İtalyan heyeti Antalya'dan Burdur'a gitmiş ve resmî makamlarla görüşmüştür. Görüşmede ziyaretin sebebinin merkezi hükümetten şimendifer yapım imtiyazı alınacağından bölgeyi tanımak ve şimendifer hattı yapıncaya kadar bölgeler arasındaki yolcuları otomobillerle taşımak niyetlerinde olduklarını, ahalinin bu taşımacılığa arzusunun olup olmadığını öğrenmek olduğunu söylemişlerdir. Ancak Burdur mutasarrıfı bu konularda olumsuz görüşünü bildirmiştir (Çeltikçi, 2014, s. 65). İtalyanlar bu işi sadece yolcu taşımak üzere değil, kendi askerlerine yiyecek malzemesi aktarma ve evrak işlemleri için de yapmışlardır. Ayrıca, yolcu taşımaya önem verilmesinde işgali genişletmek için zemin oluşturmak, yeni yerleşim yerlerini tanımak ve işgal kuvvetleri unutulmamalıdır.

İtalyanlar iletişime özellikle posta hizmetlerine önem vermiş, Burdur, Kuşadası, Antalya, Muğla, Güllük, Bodrum, Fethiye, Marmaris, Çine, Söke ve Koçarlı'da askerî posta teşkilatları kurmuştur. Ayrıca, Antalya, Burdur, Fethiye, Muğla, Milas, Kuşadası, Söke, Kurna, Çine, Akşehir, Konya'da telsiz istasyonları da inşa etmişlerdir (Çeltikçi, 2014, s. 66). 25 Şubat 1920 tarihli 12. Kolordu Kumandanlığından 1. Kolordu Kumandanlığına çekilen telgrafta, Roma-Türkiye arasında işleyen posta tayyareleri olduğu, 18 Şubat 1920'de iki İtalyan uçağının Antalya'ya geldiği ve bunların Roma, Selanik, İzmir güzergâhında işledikleri bildirilmiştir. Dolayısıyla İtalyanlarca Roma ile Antalya arasında Selanik-İzmir güzergahından uçakla posta ve haberleşme yapılmıştır (Çeltikçi, 2014, s. 66).

İşgal kuvvetleri deniz ulaşımına da önem vermişlerdir. İşgal döneminde Anadolu limanları ile İtalya arasında gemi seferleri yapılmıştır. Venedik ve Cenova'dan, İstanbul-İzmir-Antalya Mersin'e, Rodos-Marmaris-Fethiye-Antalya'dan Rodos-Gökova-Bodrum-Güllük-Kuşadası arasında seferler gerçekleştirilmiştir. Ayrıca Antalya limanı yoğun olarak kullanılmış, liman İtalyanlarca genel onarımdan geçirilmiştir (Çelebi, 1994, s. 155).

İşgal kuvvetleri bölgede asayiş bozarak durumdan menfaat sağlama yoluna da gitmiştir. Antalya Garnizon Komutanlığı'ndan İtalyan işgal politikası hakkında 2. Ordu Müfettişliğine gönderilen bir raporda, İtalyanların, eşkıyanın hep birlikte ortadan kaldırılması için asayişsizlikten usanmış köylülere uçaklarla mesaj ilettikleri, hatta köylülere attıkları broşürlerde cennet dahi vaat ettiklerinden bahsedilmektedir. Bu şekilde işgal kuvvetleri etkili

güç olarak takdim edilirken, aynı zamanda mevcut otoritenin de aciz olduğu telkin edilmiştir. Böylece halkın, mülkî ve askerî otoritelere güveninin azaltılması da hedef alınmış olmaktadır (Köstüklü, 1989, s. 32). 57. Tümen Kumandanı Albay Şefik Bey ise İtalyanların konu ile ilgili olarak halka karşı takip ettikleri siyaseti; “Müslümanları aldatarak kendi tarafına çekmek, görünüşte Rumlara yüz vermemek, ancak el altından Müslümanları Rumlar, Rumları Müslümanlar aleyhinde kışkırtmak, halkı, İtalyanlara minnettar ve müteşekkir bırakmak, yol yapımına kalkışarak memlekette hak iddia etmeye çalışmak, idarecilere baskı yaparak kendi hareket ve eylemlerine ortak etmek, Müslüman halkı da İtalyan hâkimiyetine alıştırmak, getirttikleri askerî bandoyu Antalya’da caddelerde marşlarla gezdirip halkın ruhuna İtalyanlık havasını ve hevesini vermek” şeklinde ifade etmiştir (Yalman, 1970, s. 72).

İtalyanların Türk halkına davranışları ve işgal politikalarını maddeler halinde kısaca değinecek olursak:

- Türk Hükümeti yöneticileri, subayları; memurlarına iyi davranarak onların yiyecek, içecek gibi ihtiyaçlarını karşılamak
- Dispanser, hastane yaparak sağlık alanında bölge halkın yardımcı olmak, ücretsiz muayene etmek
- Alışveriş yaparken esnafa fazla para vermek
- Batıda işgal bölgelerinden Antalya’ya gelen muhacirlere yatacak yer, battaniye ve yiyecek yardımında bulunmak
- Yol, köprü, cami, medrese gibi yapıların bakımı onarımını yapmak
- Haberleşmek için posta teşkilatları, telgraf hatları kurmak
- Maddi durumu zayıf olan ve çiftçilikle uğraşan halka İtalyan bankaları aracılığıyla kredi imkânı sağlamak
- Batıda işgal güçleri olan Yunanlılar ve İngilizleri kötüleyerek düşmanlığı halkın belleğine sokmak ve kendilerinin Türklere karşı dost olduğunu düşündürmek
- Bölgedeki çocuklara iyi davranmak, şefkat göstererek oyuncaklar dağıtarak onların gönlünü kazanmak
- Gençlere maddi olarak fazla para vererek ücretli asker toplamaktır.

3. İŞGALLERE KARŞI TEPKİLER

İşgale karşı tepkiler İstanbul Hükümeti merkezi yönetiminin; Mustafa Kemal, Temsil Heyeti ve TBMM'nin, Antalya Mutasarrıflığının, Antalya mebusu Hamdullah Suphi Bey'in, yerel halkın, Antalya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve çevre beldelerdeki Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin, Hilali Ahmer Cemiyeti Antalya Şubesi'nin tepkileri olarak sınıflandırılmıştır. Gerek basın ve yayın yoluyla gerek diplomatik yollarla gerekse protestolarla işgallere tepkiler gösterilmiştir. İstanbul Hükümeti'nin işgaller karşısında meydana getirdiği kuruluşlardan Anadolu Nasihat Heyeti'nin Antalya'ya intikal edişi ve buradaki çalışmaları ele alınmıştır. Anadolu'da Millî Mücadele Hareketi'nin liderliğini Mustafa Kemal yapmıştır. Antalya'nın işgaline yönelik tepkiler, Millî Mücadele hazırlık döneminin başlangıcı olan Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkışı, Kongreler Dönemi, Temsil Heyeti'nin faaliyetlerinden başlayıp işgalin sonuna kadar geçen döneme kadar ki süreç ele alınmıştır.

Millî Mücadele Dönemi'nde Antalya ve çevresinin komutanı olan Albay M. Şefik Bey, bölgeyi haksız olarak işgal eden İtalyanları protesto etmiştir. İtalyanların işgallerini Burdur taraflarına doğru genişletilmesini önlemek için mücadele etmiştir. Şefik Bey Antalya Bölgesindeki işgal faaliyetlerini Dahiliye Nezareti ve ilgili yönetim birimlerine sürekli olarak rapor etmiştir. İstanbul Yönetimi ve Ankara'da açılan TBMM, olaylardan anında haberdar olmuş ve işgaller sırasında İtalyanların işgal politikaları ile alakalı Antalya Mutasarrıflığına gerekli uyarı ve telkinleri yapmıştır.

3.1. İstanbul Hükümeti'nin Tepkisi

İstanbul Hükümeti İtalya'nın Antalya'yı işgaline karşı sıcak çatışmaya girmekten kaçınmıştır. Bunun nedenlerinden birisi, 30 Mart 1919 tarihinden itibaren toprakların paylaşımı konusunda İtilaf Devletleri'nin arasında oluşan anlaşmazlıkların baş göstermesi ve savaşın geniş alanlara yayılmasından endişe duymasıdır. Batı Cephesi'nde sıcak çatışma ülkeyi zor bir duruma düşürmüştür. Düzenli Ordu'nun kurulma aşaması, bazı Kuvayı Milliyecilerin Anadolu'da TBMM'ye karşı ayaklanması, Doğu Anadolu'da Ermenilerin zararlı faaliyetleri ve güneydoğuda Fransız-Ermeni iş birliği ile çatışmaların yaşanması devlet yönetimini zora sokmuştur. Millî Mücadele yıllarında hükümetin İtilaf Devletleri ile aynı anda silahlı mücadeleye girmek istemediği görülmektedir.

Dâhiliye Nazırı olan Cemal Bey'in 31 Mart 1919 tarihinde Antalya Mutasarrıflığına işgale ilişkin gönderdiği yazıda yazısına bakıldığında; Dâhiliye Nezareti İtalyanların işgaller için yeterli sayıda asker çıkarmadıklarını düşünmektedir. Bunun yanında mutasarrıflık ve yerel yöneticilerden işgalcilere karşı dikkatli olmaları gerektiğini, uluslararası alanda devletlerin gözünde İstanbul Hükümeti'ni zor duruma düşürmeme için elinden geleni yaparak uygun davranışlarda bulunulmasını beyan etmiştir. Dâhiliye Nezareti'nin bildirisini değerlendirmek gerekirse işgale karşı sert tutum yerine resmi kanallarla diplomatik yolla tepkiler olması gerektiği ve bu yolla işgallerin sonlandırılmasını belirtmiştir.

Osmanlı idaresi tarafından 16 Nisan 1919 tarihinde Nasihat Heyeti Anadolu'ya gönderilmiştir. Anadolu Nasihat Heyeti'nin başkanlığını Şehzade Abdurrahim Efendi²⁴ üstlenmiştir. İstanbul Hükümeti'nin Anadolu'nun işgal bölgelerine Nasihat Heyetleri göndermesinin nedenleri arasında farklı din, mezhep, etnik kökenden halkın birlik ve beraberlik içerisinde olması, ortaya çıkabilecek iç çatışmaların önüne geçmektir. Bunun yanında I. Dünya Savaşı'ndaki yenilgini ardında toplumda oluşan moral bozukluğu ve kaygıları gidermek, ülkenin geleceği ile ilgili olumlu bir hava oluşturmak, manevî değerleri arttırmak, halkın devlete olan güvenini taze tutmak ve devlete güvenilmesi noktasında onları kendine çekmek amaçlanmıştır. Heyet ziyaret ettiği bölgelerde halkın tüm sorunlarını dinleyerek çareler aramak için çaba sarfetmişlerdir.

Nasihat Heyetlerinin gittikleri bölgelerde yönetime karışmadan gördükleri, karşılaştıkları tüm olaylarla ilgili merkez yönetime haber vermeleri, rapor sunmaları istenmiştir. Ayrıca heyete İstanbul Yönetiminin hazırlamış olduğu bildiri verilmiş ve bu bildirinin heyetin ziyaret ettiği bütün bölgelerde yaşayan ahalie okunması gerektiği telkin edilmiştir. Bildiride işgaller karşı nasıl davranılması gerektiği, yerel yöneticilerin emirlerine uyulması ve devletine güvenlerini yitirmemesi gerektiği söylenmiştir (Çelebi, 1992, s.7).

Heyeti karşılamaya halkın her kesiminden insanlar gelmiş, heyet sevgiyle karşılanmıştır. Heyet 3 Mayıs 1919'da Antalya'ya gelmiş, heyetin geldiğinin öğrenilmesi üzerine Antalya halkından bazıları Antalya Hükümet Konağı'nın yanında toplanmışlardır. Heyet bir araya gelen topluluğa hükümetin bildirisini okumuştur. Okunan bildirinin ardından Antalya mebusu Rasih Bey (Kaplan)²⁵ istiklal uğruna milli mücadelenin canı pahasına yapılması gerektiğini vurgulamıştır. Konuşmasında; *“Bütün kanları dökmek pahasına da olsa Türklük camiasından ayrılmayacaklarına... Yöre halkının işgali şerefşizce benimsemesine imkân bulunmadığına...”* şeklinde olmuştur (Oran, 1990, s. 75). Bu bağlamda Rasih Kaplan ve halkın vatanlarına bağlı kalacaklarını, canları pahasına da olsa mücadeleden vazgeçmeyeceklerini ve istiklal uğruna

²⁴ Şehzade Abdurrahim Efendi (1894-1952): II. Abdülhamid'in on ikinci çocuğu ve beşinci oğludur. Asıl adı Abdurrahim Hayri'dir. İyi bir eğitim almış, Osmanlı Ordusunda albaylığa kadar yükselmiştir. I. Dünya Savaşı'nda Filistin ve Galicya cephelerinde bulunmuştur. I. Dünya Savaşı sonuna doğru Vahdetin'in Almanya gezisinde yer almıştır. 1919 Yılında Mısır hanedanına mensup Prenses Nebile Emine Hanım ile evlenmiştir. Evliliğinden bir kızı olmuştur. Halifelğin kaldırılması ile diğer hanedan mensupları gibi yurtdışına çıkmış, uzun yıllar Paris'te yaşamış, maddi sıkıntıların getirdiği bunalımla 20 Ocak 1952 tarihinde Sainte Honore otelinde intihar etmiştir (Çelebi, 1992, S.7).

²⁵ Rasih Kaplan: 1883 yılında Antalya'nın Akseki İlçesinde doğmuştur. Şatırzâde Mehmet Tahir Efendi'nin oğludur. İlk ve orta öğrenimini Akseki İptidai Mektebive Rüştîyesinde tamamladıktan sonra 1902'de Konya'ya giderek Ziyaiye ve İrfaniye Medreselerinde öğrenim ve eğitim görmüştür. 1906'da Müderrislik icazeti aldıktan sonra Arapça ve Din bilgisini geliştirmek için Mısır'a gitmiştir. Camiül Ezher'de ve ayrıca Kahire Darülfünunu Edebiyat ve İhtimaiyat Medreselerinde öğrenim görerek 13 Ağustos 1911'de yurda dönmüştür. Aralık ayında Konya İl Genel Meclisinin Antalya üyesi olarak seçilmiştir. 1912 ve 1913 yıllarında Akseki Maarif Encümeni Başkanlığını yapmıştır. 1914'te Antalya'nın bağımsız liva haline getirilmesinde Liva daimî Halil encümen üyesi olmuştur. Bu görevini 1920 yılına kadar sürdürmüştür. TBMM'nin I. Dönemi için 29 Nisan 1920'de yapılan seçimde Antalya milletvekili olarak 8 Mayıs 1920'de Meclise katılmıştır. İrşat, Dışişleri ve Millî Eğitim komisyonlarında çalışmıştır. 22 Eylül 1920'de Eskişehir İstiklâl Mahkemesi üyeliğine seçilmiştir. Ayrıca Meclis Haysiyet Divanında görevlendirilmiştir. Dönem içinde kürsüde (4) ü gizli oturumda (49) konuşma yapmıştır. II., III., IV., V., VI. ve VIII. dönemlerde Antalya'dan VII. Dönemde Maraş'tan yeniden milletvekili seçilerek Meclisteki yerini 14 Mayıs 1950'ye kadar korumuştur. Meclisin, kürsüde en çok konuşanlarından ve sürekli yurt davalarını savunan renkli bir siması olmuştur. Milletvekilliği sona erince Akseki'ye dönmüştür. Emekliliğinde herhangi bir işle ve politika ile meşgul olmamıştır. 14 Kasım 1952'de ölmüştür. Akseki Mezarlığında toprağa verilmiştir. Evli olup üç çocuk babasıdır. Çoğunlukla (Hoca Rasih) olarak anılmaktadır. Bkz, TBMM Arşivi, Milletvekili Özlük Fonu, s. 115-117.

mücadele edeceklerini dile getirmişlerdir. İşgal döneminde Rasih Kaplan'ın konuşması halk üzerinde büyük bir etki yapmıştır. Çünkü Rasih Kaplan halkın duygularına tercüman olmuştur. Halk birlik ve beraberlik için kenetlenmiş, Nasihat Heyeti'ne sahip çıkmış, onları desteklemişlerdir. Bir gün sonra heyetin bazı üyeleri Antalya Korkuteli arasında bulunan portakal bahçelerinin bulunduğu yerleri gezmişlerdir. Heyet, Antalya'da görevini yerine getirdikten sonra 8 Mayıs 1919 tarihinde Isparta tarafına gitmişlerdir (Güçlü, 1997, s. 53).

Nasihat Heyeti bildirisinde: “Hepimizin de bildiği gibi şu on yıldır büyük Osmanlı Devleti'mizin uğradığı dert ve belalar, kanunların ve şeriatın hükümlerine aykırı davranmış olan bir takım devlet adamlarının eseridir. Özellikle Dünya Savaşı'na da katılmak suretiyle gösterilen ileriye görmezlik ve benzeri hataların tabii bir sonucu olarak bugün memleket felaketli bir durumda bulunmaktadır. Yurdumuzda savaşın musibetlerine uğramadık tek bir bölge kalmadığı gibi ülkenin bütününün de bu musibetlerden ne kadar zarar görmüş olduğu ortadadır. Velinimetimiz şevket-meâb efendimiz hazretlerinin şahane ülkesinin bugün ki gerçek çehresini bizzat gözleri ile görmek, halkın en başta gelen ihtiyaçlarını inceleyip bunun sonucunu kendilerinin yüce katına arz eylemek üzere bir heyet kurulmuştur. Bu heyetin başkanlığı gözbebeğimiz, şanlı şehzademiz devletlu, necâbetlû, Abdurrahman Efendi Hazretleri'ne verilmiştir. İşte başkanımızın yönetiminde bulunan bizler, yukarıda belirttiğimiz maksatla şu anda vilayetinizde bulunmaktayız. Hiçbir cins ve mezhep farkı gözetilmeksizin bütün ülkemiz halkına, onların şefkatli babaları olan padişahımızın selamlarını getirmekteyiz. O padişahımız ki milletimizin mutluluğundan haz duyduğu kadar ıstıraplarından da elem duymaktadır. İşte şimdi kendileri bu mutluluk verici size iltifat etmekte, sizi sevindirmektedir. Geride bırakmış olduğumuz savaş sırasında maddeten ve manen uğramış olduğumuz zarar ve ziyanlardan dolayı padişah hazretleri son derece üzgündürler. Şevket-meâb Efendimiz Hazretleri, savaş yıllarında memleket halkı arasında meydana gelen kötü durumlara sebep olanları, ülkede yüzyıllardır süregelen kardeşlik ruhunun ortadan kalkmasına yol açanları bugün birer birer ve birbiri ardından kanun ve adaletin pençesine teslim ettirmektedir. Bunlar aslında bir avuç fesatçılardır. Her cins ve mezhepten meydana gelmiş olan milletin masum varlığı bu gibi fesat lekelerinden tamamıyla arınıktır. Bizzat Padişahımız bu kanaattedir. Padişah hazretleri, bütün halkının bundan böyle de asil Osmanlı tarihine lâyık bir surette hayatlarını sürdüreceklerine, ağırbaşlılıklarını elden bırakmayacaklarına, hükümetin işlerinde devlete yardımcı olup, kolaylık göstereceklerine inanmakta ve bütün bunları halkından beklemektedirler. Savaşın getirdiği musibetlerin yıkıcı etki ve izlerini ortadan kaldırmak elbette geniş bir zamana bağlıdır. Bununla birlikte geniş halk yığınlarının refaha kavuşmasını sağlayacak her türlü tedbirlerin hemen alınmaya başlamasını da arzu etmektedir. Sırf bu konularla ilgilenmek ve uğraşmak üzere bir yüksek komisyon kurulması, memurların çok ve daha verimli çalışmaları, halkın da onları desteklemesi yine bu arzular arasındadır. Yakında daha geniş yetkileri bulunan heyetler göndererek her türlü memleket işlerinin kolaylaştırılıp ıslah edilmesi alınan kararlar arasındadır. Bütün bunlarla birlikte memleketin kalkınması, refaha yönelmesi işleri her şeyden önce halkın rahatını ve güvenini yeterince sağlamaya bağlı olduğundan ve bu önemli konu da ancak o halkın hükümeti desteklemesiyle imkân bulacağından, bu konuda siz yurttaşların göstereceğiniz iyi niyete ve sağduyuya ne kadar ihtiyaç duyulacağını şüphesiz takdir edersiniz. Tarih ve özellikler Osmanlı tarihinde bu ve buna benzer büyük olaylar her zaman görülmüştür. Bütün bunlar milletin sabır ve sükûneti ve saltanat

makamına göstereceği saygı ve bağlılıkla daima atlatılmıştır. Şimdi de bu yolda yüründüğü zaman görülecektir ki geleceğimiz mutluluk ve aydınlıkla dolu olacaktır. İşte bütün bunlardan dolayı yüce halifemiz ve padişahımız adına sizlere şu tavsiyede bulunmaktayız: Hakkınıza kanaat, yurttaşlarınızın haklarına riayet ve kanunlara itaat ediniz” şeklinde ifade etmiştir (“Heyet-i Nasiha” Memleket gazetesi, 7 Mayıs 1919., s. 3).

Nasihat Heyeti’nin bildirisini incelediğimizde; Osmanlı Devleti’nin yıllardan beri güçlü devlet anlayışını kaybetmediği, zorluklarla birçok zaman karşılaştığı fakat metanetli olduğu vurgulanmıştır. Devleti zor duruma sokanların cezalandırıldığı da dile getirilmiştir. Genellikle iyi niyet ve sağduyuya fazlaca ihtiyaç olduğu, halkın hükûmeti sonuna kadar desteklemesi gerektiği söylenmiştir. Bölgede asayişin sağlanması, yardımların gelmesi ve işlerin düzene sokulması için bu heyetin dışında daha fazla sorumluluk alan ve geniş yetkilerle donatılmış heyetin de bölgeye gelerek halka destek olunacağı söylenmiştir.

Heyetin Antalya’ya gelişi halka moral kaynağı olmuş, halkın devlete olan bağlılığının korunmasında etkili olmuştur. Bu durumda dönemin Antalya Mutasarrıfı Cemal Bey’in gözlemlediği üzere, Antalya’ya gelen Nasihat Heyeti kadın-erkek, Müslüman-Hristiyan Antalya halkı tarafından büyük bir sevinçle karşılanmış, okunan beyanname halkı coşturmuş ve halkın devletine bağlılığı bir kez daha sergilenmiştir” (“Memleket gazetesi”, 7 Mayıs 1919, s. 3).

3.2. Mustafa Kemal, Temsil Heyeti ve TBMM’nin Tepkisi

Mustafa Kemal işgaller başladığı zaman İstanbul’daydı. İstanbul Hükûmeti tarafından Dokuzuncu Ordu Müfettişi olarak Samsun’a atanmıştır. Resmi görevi Samsun ve çevresindeki karışıklıkları önlemek ve Mondros Mütarekesi’ne göre, Türk ordusunun elindeki silahları toplamaktı. Mustafa Kemal Türklerle Rumlar arasındaki karışıklıkları önlemiş fakat ordu komutanlarına ve askerlere kesinlikle silahları hiç kimseye teslim etmemeleri konusunda uyarmıştır. Çünkü ülkenin durumu gözler önündedir. Vatanın istiklali ve bütünlüğü tehlike altındadır. İşgal altında olan İstanbul’daki Osmanlı yönetimi baskılarla işgallere karşı çaresiz bir konuma gelmişti.

Mustafa Kemal Samsun’dan Havza’ya geçerek orada işgallere karşı ilk resmi genelgeyi yayınlamıştır. Ordu komutanları, valilikler ve bölge yönetimlerine ülkenin içinde bulunduğu vahim süreci anlatmaya gayret etmiştir. Oradan Amasya’ya geçerek bir tamim yayınlamıştır. Ardından Mustafa Kemal Erzurum Kongresi’ne iştirak etmiştir. Burada Temsil Heyeti oluşturulmuştur. Mustafa Kemal batıda Yunan, güneyde Fransız ve İtalyan işgallerine, doğuda Ermenilerin zararlı faaliyetlerine ve Türk topraklarındaki bütün işgallere karşı, kendisinin Anadolu’ya gönderilmeden önce başlamış olan mitinglerin devam etmesini istemiştir.

Aralık 1919’da yapılan genel seçimlerin ardından, Ocak 1920’de Mebusan Meclisi İstanbul’da toplanmış, mecliste Misakı Milli Kararları ilan edilmiştir. Misakı Milli, milli sınırlar içerisinde vatanın bağımsızlığını ve bütünlüğünü savunan, Türk topraklarındaki işgallere karşı gösterilen tepkinin ana fikrini oluşturan belgedir. Misakı Milliye tahammül edemeyen işgal kuvvetleri derhal meclisin kapatılması için padişaha ve hükûmete baskılar yapmaya başlamıştır. Meclis, çalışmalarını tamamlamadan başta İngiltere olmak üzere, İtilaf Devletleri askeri kuvvetleri

meclisi basmış, milletvekillerini tutuklamış ve meclisi süresiz olarak kapatmıştır. İstanbul'un resmen işgali Türk Milleti'nin milli egemenliğine ve bağımsızlığına indirilen emperyalist bir darbedir. İstanbul'un işgali sonrası Temsil Heyeti derhal toplanarak Ankara'da milli bir meclisin açılması gerektiğini söyleyerek, başkan olarak Mustafa Kemal Kolordu komutanlıklarına, illerdeki yöneticiler telgraflar çekerek meclisin derhal toplanması ve Anadolu'da seçim hazırlıklarının başlaması gerektiğini bildirmiştir. 23 Nisan 1920'de Ankara'da Büyük Millet Meclisi açılmıştır.

Mustafa Kemal İstanbul'da, Fransız, İngiliz, İtalyan temsilcilerine, Amerikan yönetimine, savaşın dışında olan devletlerin yönetimlerine, işgallerin haksızlığı ile ilgili protesto telgrafları çekilmiştir. Wilson İlkeleri'ne göre düzenlenmiş bir ateşkes anlaşması, ulusumuzu savunma araçlarından yoksun etmek için yapılmıştır. Ulusların şeref ve onurlarıyla da bağdaşmayan bu davranış üzerine yargıya varmayı, bilim, kültür ve medeniyet Avrupa ve Amerika'sının vicdanına bırakmakla yetinir ve bu olaydan doğacak büyük tarihi sorumluluğa son olarak bir daha dünyanın dikkatini çekeriz. Davamızın haklılığı ve kutsallığı bu güç durumlarda, Cenab-ı Hak'tan sonra en büyük desteğimizdir, ifadesiyle tepkisini göstermiştir (Özkan, 1994, s. 82-83).

Telgrafta bakıldığında Mustafa Kemal İstanbul'un resmen işgal edilip milletvekillerinin işgalci güçler tarafından tutuklanmasına büyük tepki verdiği anlaşılmaktadır. Millet'in hayat hakkının elinden alındığı, uluslararası hukuka ve hatta insanlığa bir darbe olduğunu dile getirmiştir. İşgal sonrası doğabilecek tüm olumsuzlukların sorumlusunun işgali gerçekleştirenler olduğunu ifade etmiş, Türklerin haklı davasını dünyaya duyurmuştur.

Antalya'nın İtalyanlar tarafından işgal edilmesinin ardında işgallere karşı halk mitingler düzenlemiş ve işgaller protesto edilmiştir. Fakat İtalyanlar bu tepkilere aldırış etmeden işgallerini nasıl genişleteceklerini düşünmüşler, işgaller Antalya ile sınırlı kalmamıştır. Mustafa Kemal İtalyanların bu işgallerinin her adımını takip etmiş ve işgallerle ilgili, 24 Haziran 1919'da 15. Kolordu Kumandanlığına telgraf çekmiştir (Çelebi, 1994, s. 191). Telgrafta İtalya'nın işgaller süresince daha fazla asker sevk ettiklerini, bu faaliyetlerinin iyi niyetli olmayıp bölgeyi tamamen işgal etmek istediğini, protestoların derhal yapılması gerektiğini, protestoların kargaşa ortaya çıkarmadan kanlı bir savaşa dönüşmemesi gerektiğini dile getirmektedir. Görüldüğü üzere Mustafa Kemal silahlı bir direnişi tasvip etmemektedir. Bu durumun nedeni silahlı bir çatışma ülkede yeni bir cephenin açılması ve zor duruma düşülebilmesi tedirginliği olarak değerlendirilebilir. Bunun yanında silahlı mücadele için gerekli teçhizatın olmadığı, asker sayısının yetersiz olduğu, bölge halkının böyle bir sıcak temasa hazır olmadığı aşikardır.

Meclis diğer işgal güçlerine nazaran İtalya ile dostane ilişkiler kurma yolunda girişimlerde bulunmuştur. İtalya'nın işgal politikasında silahlı mücadeleye girilmeden diplomatik alanda süreci götürmeyi hedeflemesinin göstergesi, İtalyan temsilcisi Comte Sforza'nın; TBMM Hükümeti ile İtalya'nın gerekli koşullar dahilinde gayet samimi ilişkiler kurulmasını istemesidir (Çelebi, 1994, s. 74). Aslında İtalyanların bu tutumu Türk tarafının işine geliyordu. Çünkü bu dönemde işgallerin tüm yurda yayılmış olması Millî Mücadele'yi de zora sokmaktaydı. İtalyanlar ile görüşmelerde olumlu gelişmelerin yaşandığı da görülmüştür.

İtalyanlar batıda Yunanlılara karşı bazı bölgelerin Millî Mücadeleciler tarafından önemli bir üs olarak kullanmasına izin vermiş hatta batıya cephane, teçhizat götürülmesinde bizzat İtalyan araçlarından yararlanıldığı bile görülmüştür. İtalyan işgalleri kabul edilebilir bir durum olarak görülme de silahlı çatışmaya giren Yunanlılar, Fransızlar ve Ermenilere göre bir süreliğine katlanılabilir bir hal olarak görülebilirdi. Aksi takdirde İtalyanlarla silahlı bir mücadeleye girilirse yeni bir cephenin açılması asker, teçhizat, cephane, yiyecek açısından daha fazlasına ihtiyaç demektir. Açılacak olan bu cephe hem zaman kaybı hem de ekonomik ve askerî açıdan daha da olumsuzlukları beraberinde getirebilirdi. Mustafa Kemal ve arkadaşları bu durumu çok iyi biliyorlardı. Eğer batıda Yunanlılara karşı elde edilecek askeri başarılar, İtalyanların işgal ettikleri yerleri geri boşaltmasında Anadolu'daki emellerinden vazgeçmelerinde önemli derecede etki edecekti. TBMM'nin stratejik olarak yapmak istediği, işgal döneminde İtalyanlarla dostane ilişkiler kurarak onları İtilaf bloğundan kopararak kendine çekmek ve bloğu parçalamaktır. Nitekim İngiltere işgal yöneticileri, Türk hükümeti ile İtalya arasındaki bu dostane tavırları tepkiyle karşılamıştır. Ankara Hükümeti İtalya ile samimi ilişkiler kurmaya gayret etmiştir. Câmî Bey Eylül 1920'de Roma temsilciliğine atanmış ve M. Kemal Paşa Türk Devleti ile İtalya arasındaki dostane ilişkilerin genişletilmesi adına Comte Sforza'ya yazdığı mektupta ifade etmiştir (Şimşir, 1981, s. 84).

İtalyanların genel işgal politikalarına baktığımızda bölgede yaşayan halkın sosyal ve ekonomik olumsuzluklarından yararlandığını görmekteyiz. Bölge halkının olumsuz sağlık şartlarını kendi lehlerine çevirerek halkı kendine yaklaştırmaya ve halkın sevgisini kazanma yolunu gittiklerini haber almıştır. Mustafa Kemal, 26 Nisan 1920 tarihinde 12. Kolordu Kumandanı Fahrettin Paşa'ya çektiği telgrafta İtalyanların faaliyetleri hakkında bilgi vermiştir. Mustafa Kemal İtalyanların faaliyetlerinin yakından takip edilmesi gerektiğini ve gerekli önlemlerin alınmasını istemiştir.

Mustafa Kemal gerekli tedbirlerin alınmasını dile getirirken bir yandan da İtalya ile diplomatik ilişkileri devam ettirmiştir. İtalya Yüksek Komiseri Comte Carlo Sforza ile yaptığı görüşmelerde İtilaf Devletleri'ne göre dostane ilişkiler içerisinde olmuştur. Hatta işgal döneminde İtalya'da yaşanan yıkıcı bir depremin ardından Mustafa Kemal meclis adına geçmiş olsun dileğinde bulunmuş, zarar gören bölgelerde derhal durumun iyiye gitmesi için temennilerde bulunmuştur. Buna karşılık Sforza minnettarlığını dile getirmiştir. Bu bağlamda gelişmeler sonucu Cami Bey (Baykurt) TBMM tarafından Eylül 1920'de TBMM'nin Roma Temsilciliği'ne tayin edilmiştir (Çelebi, 1994, s. 235). Bu gelişme Türk-İtalyan resmi ilişkilerde farklı bir boyut kazanmıştır.

Mustafa Kemal, İtalya Dışişleri Bakanı Comte Carlo Sforza'ya 8 Eylül 1920 tarihinde yazdığı mektupta:

“Azizim Comte,

Cami Bey'in TBMM'nin İtalya temsilcisi olarak gönderilmesi İstanbul'da bulunduğumuz sıradaki eski iyi ilişkilerimizi hatırlamama iyi bir fırsat olmuştur.

Gerek Hariciye Vekaleti Müsteşarlığınız sırasında gerekse şimdiki bakanlığınız sırasında dünya meselelerinin çözümünde memleketimizin davasını pek asil hislerle müdafaa etmiş olmanızdan dolayı çok mütehassis olduğuma sizi temin etmek isterim.

Güzel ülkenizde gelişen “*Halkların Hakkı*” ilkeleri ile sıkı sıkıya bağlı olan İtalya ve Comte Carlo Sforza anısı Türk halkının ruhunda canlı kalacaktır. Milletlerimizin arasında temelde var olan karşılıklı derin sempati bağlarını Cami Bey’in güçlendirmeye çalışacağına inanarak, Cami Bey’in size sözlü olarak ileteceği büyük sempati ve derin minnettarlık duygularımızı sıcaklıkla sunarım” (Onar, 2014, s. 185).

Mustafa Kemal İtalya ile ilişkilerini dostane bir şekilde devam ettirmesi sadece Antalya ve çevresinin işgal edilmesi açısından değerlendirilemez. Bu stratejik hamlenin arkasında batıdaki Millî Mücadele’nin varlığı, ülkenin zor şartlar altında olması ve batı cephesine yapılabilecek yardımların İtalyanlar aracılığıyla yapılabileceği, Antalya’nın transit bir coğrafi konumda olduğu görülmektedir. Nitekim İtalyanlar aracılığıyla batı cephesine araç, asker ve teçhizat gönderilmiştir. İtalyanların sözlerinde durmayan, Paris Konferansı’nda İtalyanların aleyhine karar veren İtilaf Devletleri’ne karşı tavrı da bilindiğinden bu ilişkilerin mantıklı etüt eden Mustafa Kemal ve meclis arkadaşları durumu lehine çevirmeyi başarabilmişlerdir.

3.2.1. TBMM- İtalya İlişkilerinin Gerginleşmesi

İtalya’nın dış politikasını iki kelime ile ifade etmek mümkündür: "Fedakârlık" ve "Mükâfat". İtalya, müttefiklerine karşı izlediği politikada, savaşta yaptığı fedakârlıklardan söz etmiş, karşılığında mükâfat beklemiştir (Çelebi, 1994, s.182). 1921 yılında İtalya, ülke içerisinde karışıklıklarla, problemlerle karşı karşıya kalmıştır. Sendika isyanları, fabrikalarda çalışan işçilerin ayaklanması, komünist bazı grupların hareketleri, faşistlerin yönetime karşı tepkileri, sosyalistler arasındaki sorunlar ve ekonomik kriz, İtalya’yı her geçen gün bir felakete sürüklemiştir. Bu bağlamda, iç karışıklıkları sona erdirmek için dış politikada başarılı olması gerekiyordu. Özellikle Anadolu topraklarında uygulamaya koyacağı işgal siyasetini menfaatleri doğrultusunda sonuca ulaştırmalıydı. İtalya, Bekir Sami Bey’le yapılan anlaşma ile buna ulaştığını düşünüyordu. Fakat bu anlaşmanın Ankara Hükümeti tarafından reddedilmesi, İtalyanların tepkisine neden olmuştur. İtalyan kamuoyunu tatmin eden anlaşmanın kabul edilmemesi, Güllük İskelesi önünde demirli motorbotun üzerine açılan ateş sonucu bir İtalyan askerinin yaralanması ve İtalyanların da Antalya’da tavrı değiştirerek, Türk postalarına "sataşmaları" 1921 Mayıs’ında Kuşadası civarına düşen ve Türklerin eline geçen Yunan savaş uçağının İtalyanlar tarafından alınmak istenmesi, 15 Mayıs’ta yapılan seçimlerden sonra Giolitti hükümetinin istifa etmesi ve yerine kurulan Bonomi kabinesinde dışişleri bakanlığına "İngiliz dostu" 148 Pietro Tomasi Della Torretta’nın getirilmesiyle İtalya’nın doğu politikası yeni bir yön almıştır" Antalya’da casusluk yapan Rumların şehirden uzaklaştırılmalarına İtalyanların karşı çıkması" ve Türk sularındaki Türk teknelerine karşı İtalyanların dostane olmayan tutumları' Ankara-Roma ilişkilerini kopma noktasına getirmiştir. Kaldı ki, Sforza’nın Türkiye politikası mecliste faşist ve milliyetçi milletvekilleri ve kamuoyunun aynı kesimi tarafından "platonik" ve "Boş Eller Politikası" olarak eleştiriliyordu (Çelebi, 1994, s.182).

Sforza'nın Dışışleri Bakanlığı'ndan ayrılması İngiltere Dışışleri Bakanı Lord Curzon tarafından da memnuniyetle karşılanmıştır. Roma'daki büyükelçileri Buchanan'a 13 Haziran'da gönderdiği yazıda Sforza'yı Bekir Simi Bey'le yaptığı anlaşmadan ötürü yeren Curzon, "İtalya'nın Kemalist yanlış politikasının felaketli bir başarısızlıkla sonuçlandığını ve İtalya'nın politikasını değiştirmesinin kolaylaştığını" ifade etmiştir (Şimşir, 2000, s. 381).

Gerginleşen Ankara-Roma ilişkileri 29 ve 31 Temmuz'da İtalyan senatosunda görüşülmüştür. İtalyan Senatör Scialoja, İtalya'nın izlediği Ankara politikasını ve Ankara Hükümeti'ni eleştirmiştir (Çelebi, 1994, s.182). Sforza'nın Bekir Sami Bey'le yaptığı anlaşmanın Ankara Hükümeti tarafından onaylanmamasını "manevi tokat" olarak yorumlayan Scialoja: "Bu müttefiklerimizde kötü bir iz bırakmış ve üçlü anlaşma ile elde ettiğimiz çıkarlara da zarar vermiştir. Bundan başka, her yerde M. Kemal hükümetinin sahte görünüşünü görüyoruz" şeklinde ifade etmiştir. İtalya'nın yeni Dışışleri Bakanı Torretta, Roma'daki Osmanlı büyükelçiliğinin onayladığı bir konuşma yaparak İtalya'nın izleyeceği yeni politika hakkında açıklamalarda bulunmuştur (Çelebi, 1994, s.183). Senatoda yaptığı konuşmaya, "İtalya'nın Doğu Akdeniz'de hayati çıkarlar olduğunu ve bunun müttefikleriyle imzaladıkları Üçlü Anlaşma ile güvence altına alındığını ve bu anlaşmaya uymanın zaruri olduğunu" ifade etmiştir. Konuşmasının devamında; "Ankara Hükümeti ile eşit bir anlaşma yapmak için yapılan teşebbüslerin sonuçsuz kaldığı görülmüştür. Yakın Doğu'da Türklerle ekonomik alanda iş birliği yapmak için İtalyan Hükümeti'nin namuslu ve ılımlı niyetlerini Ankara milliyetçileri görmezlikten gelmişlerdir. Doğu'daki programımız değişmemiştir. Antalya ve Menderes' teki esef verici olaylar Doğu'daki prestijimize zarar vermiştir. İtalya bu konuda Ankara'yı sert bir şekilde uyarmada geç kalmayarak İstanbul'daki denizci temsilciliğini kuvvetlenmiştir" (Çelebi, 1994, s.183). Görüldüğü üzere Ankara Hükümeti ülkenin milli çıkarlarını zedeleyecek olan, istiklalini tehlikeye sokan konularda kırmızı çizgisini korumuştur. Hükümetin bu politikası İtalyanların büyük tepkisine neden olmuş, Yeni hükümeti suçlayıcı tavrını göstermiştir.

Anadolu'daki olaylar hakkında Roma'da Millî Mücadelecilerle görüşen Torretta, İtalya'nın uygulamaya koymak istediği Doğu politikası konusunda basına bazı açıklamalarda bulunmuştur: "Doğu politikası ekonomik beklentilerle tespit edilmelidir. Hükümetimiz, Doğu'daki siyasi gelişmeleri ve menfaatlerini yakından takip etmektedir. Doğu Akdeniz dengesinin aleyhimizde gelişmesini önlemeye kesin kararlıyız. Bu gaye ile, bize verilmiş olan menfaatin uygulamaya konulması için hareket etmek niyetindeyiz. Ankara ile doğrudan bir antlaşma imzalamak için yaptığımız girişimler etkisiz kaldı. İtalya Hükümeti'nin ılımlı ve namuslu niyetini Ankara Hükümeti takdir etmedi. Doğu politikamızın esası değişmez fakat uygulama usulleri değiştirilecektir" şeklinde ifade etmiştir (Çelebi, 1994, s.184).

Roma'daki Osmanlı büyükelçiliğinde görevli Cevad Bey, İtalya'nın değişen politikası hakkında raporlar hazırlamıştır. Roma'daki ve Avrupa'daki gelişmeleri yakından takip etmiştir. Ülkenin çıkarları açısından İtalya'nın dostluğuna önem veren elçilik, İtalya'yı İngiltere destekli Yunanistan'ın Anadolu üzerindeki emellerini önleyebilecek bir güç olarak görmüştür. Bu nedenle, Ankara-Roma ilişkilerinin kopma noktasına geldiği bir dönemde devreye girmek suretiyle İtalya'nın dostluğunun devamı için çabalamıştır. Bunun yanında, Ankara-Roma ilişkilerinin tekrardan ılımlı hale gelmesi için Ankara Hükümeti'nin Roma temsilcisi Câmi Bey de çalışmaktaydı. Fakat İtalya her ne kadar, o döneme kadar Osmanlı Devleti ile de dengeli bir

politika izlemek için çaba sarfetse de Londra Konferansı ile Roma hükümetlerinin muhatabı Ankara Hükümeti idi. Çünkü TBMM konferansta siyasi bir başarı kazanmıştı. İtalya da dahil İtilaf Devletleri yeni hükümeti resmen tanımışlardı. Ankara-Roma ilişkilerinin kritik bir devreye girdiği bu dönemde İtalya Osmanlı Hükümeti'ne yaklaşmıştır. Nitekim İtalya, Ankara Hükümeti hakkındaki şikâyetlerini Osmanlı Büyükelçiliğine yapmıştır. İtalya'nın İngiltere ve İstanbul Hükümeti'ne yaklaşmasının zamanlaması dikkat çekicidir. Anadolu'da Yunan saldırısının olduğu dönemde İtalya'nın müttefik dayanışmasına dönmesi stratejik bir manevradır. İlişkilerden hoşnut olmadığı dönemlerde Ankara Hükümeti'ni müttefikleriyle iş birliği yapmakla tehdit eden İtalya, Londra Konferansı'ndan sonraki politikasıyla bu niyetini ortaya koymuştur. Ankara Hükümeti'ni, müttefikleri ve İstanbul Hükümeti ile kuşatmayı planlayan İtalya Anadolu'da ekonomik ayrıcalık alabilmek için, Yunan saldırısının sonuca ulaşmasının beklemeye başlamıştır (Çelebi, 1994, s.186).

3.3. Antalya Mutasarrıflığının Tepkisi

Antalya'nın işgal döneminde en üst mülki amiri mutasarrıf 'tır. İtalyanların Antalya'yı işgali sürecince yani 28 Mart 1919 ile 5 Temmuz 1921 tarihleri arasında Antalya'da beş mutasarrıf görev yapmıştır. Bu süreçte görev yapan mutasarrıflar Talat Bey (Kışmır), Cemal Bey, Kemal Bey (Gedeleş), Ahşir Bey, Hilmi Bey ve Fahrettin Bey'dir²⁶. Ali Firuzan Bey İtalyanlar işgale başlamadan üç gün önce merkez yönetim tarafından görevinden alınmıştır.

Bilindiği üzere işgal başlamadan önce İtalyanlar işgal hazırlıklarına başlamıştı. İşgali haklı göstermek ve tepkileri en aza indirmek düşüncesiyle Antalya'da bulunan bazı yöneticilerin desteğini de almak istemişlerdir. Bu bağlamda Mondros Mütarekesi'nde ve sonrasında Antalya mutasarrıfı olan Ali Firuzan Bey, İtalyanların işgal hazırlıklarına karşı tedbirler alacağına, İtalyanlarla ikili görüşmeler yaparak iyi ilişkiler içinde olduğu anlaşılmaktadır. Hatta Selanik'ten tanıdığı "Karosini" adında bir siyasal İtalyan memurunu Mütareke ile Rodos'tan Antalya'ya çağırıştır. Antalya'da iskele giriş ve çıkışlarını kontrol etmek için memurlar atamış, Antalya'ya gelen İtalyan işgal memuru için doğrudan hükümet dairesinde mutasarrıflık makamına bitişik bir oda tahsis edilmiştir. İtalyan harp gemisi Side bölgesine kadar gezintiye çıktıkları ardından Rodos'u ziyaret ettikleri bilinmektedir (Erten, 2007, s. 14). Bu durum işgalci güçleri resmen kabul ederek yataklık yapıldığının göstergesidir. Albay Mehmet Şefik Bey hatıratında, Antalya Mutasarrıfı Ali Firuzan Bey'le ilgili Millî Mücadele döneminde batıda Yunanlılarla ittifak yapılması gerektiğini, Kuvayı Milliye grupları için "onların hakkı köpektir" diyen bir kişi olarak bahsetmektedir. Ferruh Niyazi (Ayoğlu) Bey de anılarında Ali Firuzan Bey'in İtalyanlarla iş birliği içinde olduğunu doğrulayarak, "...acı olan Şubat 1919'da İtalyanların Antalya'da emellerini gerçekleştirmek için rahat çalışma ortamı bulmalarıdır. İtalyanların faaliyetlerini kolaylaştıran bu esnada görevde bulunan basiretsiz bir mutasarrıftır. Mutasarrıf Antalya'da devlet adına görev yapmaktadır. Bu mutasarrıf odasına bitişik olan ve mutasarrıfın gizli görüşmelerine ve dinlemelerine ayrılmış olan odayı bir İtalyan'a tahsis etmiştir. Güya gümrüğe gelen İtalyan mallarının kontrolünü Antalya ve Antalya'nın

²⁶ Ali Firuzan Bey: 28 Haziran 1918-25 Mart 1919. 2) Talat Kışmır: 26 Mart 1919- Mayıs 1919.3) Cemal Bey: 23 Mart 1919-3 Şubat 1920.4) Kemal Gedeleş: 10 Mart 1920- 11 Ekim 1920.5) Ahşir Bey: 11 Kasım 1920-19 Mayıs 1921.6) Fahrettin Bey: 19 Mayıs 1921- 11 Kasım 1921.7) Hilmi Bey: 22 Temmuz 1923- 3 Ağustos 1923. B.k.z (Çeltikçi, 2014, s. 80-81).

ihtiyaçlarını sağlayan bir İtalyan memuru da bu oda da oturuyor, kapısında da silahlı bir İtalyan askeri bulunuyordu. Bu mutasarrıf da makamında başı açık oturduğu için o odada oturan İtalyan memurunu mutasarrıf sanarak halkın götürüp dilekçe vermesine de seyirci kalmıştır” ifadesinde bulunmuştur (Ayoğlu, 2008, s. 239).

Konya valisi Cemal Bey’in çektiği telgraf bu durumu doğrulamaktadır. Telgrafta; “O dönemde Antalya mutasarrıflıktı. Firuzan Bey milliyetçi bir tavır değil de İtalyanlarla ili dışlı olmuş, toprakları nasıl peşkeş çekerim diye yollarını aramıştır. İtalyanlardan para alarak karşılarına çıkacak sivil halkı önlemek için tedbirler almak ister. şimdiki askerlik şubesi o zamanlar İtalyan konsolosluğudur. Firuzan Bey sık sık konsolosluğa giderek İtalyanlarla görüşmektedir. Hapishaneden firar eden mahkumların salınıvermesinde onun parmağı olduğu anlaşılmıştır ” denilmektedir (Adison, 2013, s. 19).

Antalya Mutasarrıfı Ali Firuzan Bey, şehirde yaşanan hapishane firar olayından hemen sonra görevden uzaklaştırılmıştır. Görevden azledilmesine rağmen hala İtalyanlara destek olduğu, Dahiliye Nezareti’nin Antalya Mutasarrıflığına gönderdiği şifreli yazıda belirtilmektedir. Antalya hapishanesinde yaşanan firar olayının bu dönemde olması da dikkat çekmektedir. Bu gelişmeler bakarak eski mutasarrıf Firuzan Bey’in İtalyanların Antalya’yı işgalinde yardımcı olduğu, işgalde destek olunduğu görülmektedir (Ayoğlu, 2008, s.239). Antalya Mutasarrıflığına vekil olarak Talat Bey getirilmiştir. Talat Bey şehrin idari olarak yönetilmesi konusunda tecrübesi azdır. Bu durum İtalyan işgal komutanlığı ve Antalya Konsolosluğu tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Talat Bey göreve gelince işgale karşı sadece yazılı bir protesto ile karşılık vermiştir (Korok, 1941, s.41-42). İşgal komutanlığının Talat Bey’i kendi çıkarları doğrultusunda yönlendiği aşıkardır. Çünkü İtalyanlar işgal beyannamesinin Antalya’nın bazı bölgelerine asılarak halkın bu işgalden haberdar olması gerektiğini söyleyerek mutasarrıf kendi emriyle beyannameyi şehrin farklı alanlarına astırmıştır. Bu gelişme aslında İtalyan işgalinin mutasarrıf eliyle astırılması işgali meşrulaştırmıştır. Talat Bey’in bu acemice davranışı olumsuz sonuçlar doğurmuştur.

Antalya bölgesinin güvenliğinden sorumlu olan 57. Tümen Kumandanı Albay şefik Bey, görev icabı geldiği Antalya’da bazı gözlemlerde bulunmuştur. İtalyanların, şehrin belli noktalarında karargâh kurdukları, güvenlik için nöbetçiler koydukları, depo olarak kullanılan Murat Paşa Camisi’nin önünde, Türk nöbetçinin yanında, bir de İtalyan nöbetçisi olduğunu ifade etmektedir. Halkın ise mutsuz olduğunu dile getirmektedir (Aker, 2006, s. 15). İşgalin sekizinci günü yani 4 Nisan 1919’da Marki Faranti, Talat Bey’e müracaat ederek Giritli tüccar Zeki ve İttihat ve Terakki delegeesi Emin Bey’in işgali protesto ettikleri, İtalya’nın işgal siyasetini sekteye uğrattıkları, huzuru bozdukları için kendilerine teslim edilmesini istemiştir. Mutasarrıf Emin ve Zeki Bey’e bu durumu tebliğ etmiş fakat teslim olmayacaklarını, gerekirse silahlı mücadele vereceklerini ifade etmişlerdir. Bunun zerine mutasarrıf Dahiliye Nezareti’ne telgraf çekerek durumu bildirmiş, bunun zerine Nezaretten gelen yazıda “teslim ediniz” denmesi üzerine bahsi geçen kişiler İtalyan güçlerine mutasarrıf tarafından teslim edilmiştir. Bu gelişme zerine Albay şefik Bey büyük bir tepki göstermiştir. Albay şefik Bey, “Zeki ve Emin Beylerin İtalyanlara karşı korunması gerektiğini ve İtalyanların lke topraklarımızda istediği kişileri tutuklayamamasını ifade etmiştir. İtalyanların, bu kişileri zor kullanarak tutuklanmaya kalkışmaları durumunda silahla verilecek karşılık hukuken kabul edilen haneye tecavüz

suçunun yasal karşılığı olmalıdır.” diyerek bu duruma karşı çıkmıştır. Şefik Bey’in buradaki tepkisi Mutasarrıf Bey’in inisiyatif kullanarak İtalyanlara tutumlarına karşı tavır almamasıdır. Çünkü Zeki Bey ve Emin Bey’ler vatanını milletini seven, her Türk ahalisi gibi işgale karşı sesini çıkaran kişilerdir.

Antalya Mutasarrıfı Talat Bey’in görev süresi yaklaşık üç aydır. Bu süre içerisinde devlet tecrübesi olmadığından etkin bir rol oynayamamıştır. Önceki işi muhasebecilik olduğundan Ali Firuzan Bey’in yerine vekaleten geçici olarak atanmıştı. Kendisine verilen görevi tam anlamıyla yerine getiremeyince mutasarrıflık görevine Cemal Bey getirilmiştir (Sönmez, 1988, s.42). Albay Şefik Bey, Antalya Mutasarrıflığı için daha tecrübeli olması, İtalyanlara karşı net bir tavırla bölgesindeki istiklal adına yapılması gerekenleri istikrarlı bir şekilde yapmasını istemişti. Bu bağlamda Dahiliye Nezareti’ne bu doğrultuda telgraflar çekerek Cemal Bey’in göreve getirilmesinde etkin olduğu görülmektedir.

Albay Şefik Bey, İtalyanların işgallerine karşı alınacak tedbirlerle alakalı birçok telkinde bulunmuştur. Bu telkinlerden bazıları; İtalyanların işgal faaliyetleri konusunda İtilaf Devletleri’nin ve Osmanlı Hükümeti’nin temsilcilerine bölge ahalisinin ortak şikâyetleriyle ilgili protestolar yapmak, İtalyanların işgal faaliyetlerine karşı diğer devletlerden gözlemci talep etmek, İtalyanların Mondros Mütarekesi’ne karşı olan hareketlerine, hükümetin İtalyanlara yardım doğrultusundaki şüursuz ve haysiyetsiz faaliyetlerine itaat etmemektir (Çeltikçi, 2014, s. 85).

İtalyanlar işgali kolaylaştırmak ve haklı göstermek için bölgede yaşayan etnik grupları birbirine düşürmek için planlar yapmışlardır. Rumların yaşadığı bölgede küçük bir sorun çıktığında olayı Türk-Rum çatışması gibi göstermek istemişlerdir. İstanbul Hükümeti bölgede karışıklık çıkmaması için Antalya Mutasarrıflığını sürekli uyarmıştır. Bu bağlamda Dâhiliye Nezareti Antalya Mutasarrıflığına 20 Nisan 1919’da telgraf çekmiş, buna göre İtalyanların, Rumları Müslümanlar, Müslümanları da Rumlar aleyhine kışkırttıkları ve İtalyanların karışıklık ortaya çıkararak işgal için haklı dayanak sağlamak istediklerini açıkça ifade etmiştir (BOA, DH, EUM, AYŞ 6/ 52.).

Cemal Bey’den sonra yerine Kemal Gedeleş geçmiştir (Sönmez, 1988, s.42). 11 aya yakın süre Antalya Mutasarrıflığında kalan Kemal Bey, İtalyanların psikolojik ve stratejik planlarına karşı dengeleri korumada başarılı bir siyaset izlemiştir. Önceki mutasarrıflardan farklı olarak Dahiliye Nezareti’yle sürekli irtibat halinde olmuş, bölgede olup biten her şeyi merkeze rapor etmiştir. İtalyanlar karşılarında Kemal Bey gibi dirayetli yönetici görünce tedirgin olmuşlardır. İtalyanlar bu süreçte işgal sahasını Antalya ile sınırlandırmamış çevre beldelerde de yayılmacı bir politika izlemiştir. Buna karşılık Kemal Bey Burdur, Konya ve Finike ve Antalya Mutasarrıflıkları ile de irtibata geçmiş bu konuda bölge yöneticilerini uyarmıştır. Sözü edilen tüm yöneticileri işgallere karşı tedbirlerini almış işgaller resmi makamlarca protesto edilmiştir.

Albay Şefik Bey halkın işgale karşı maneviyatını yükseltmek için;

-İtalyanların işgali ve bütün saldırgan hareketleri hakkında, Osmanlı Hükümeti’ne ve İtilaf devletlerinin temsilcilerine tüm halkın ortak şikâyetlerini içeren protestolarda bulunmak,

-İtalyanların saldırgan hareketlerine karşı, diğer devletlerden birer kontrolör temsilci talep etmek,

-Yerli Rumların bu teşebbüslere katılımlarını sağlayarak, Müslümanlarla Rumlar arasında var olan rekabetle düşmanlığı saklamak,

-İtalyanların mütareke şartlarına aykırı olan işlemlerine ve hareketlerine ve gerekirse hükümetin, İtalyanlara yardım niteliğindeki şüursuz ve haysiyetsiz hareketlerine itaat etmemek; kişisel ve milli hakların korunmasında kararlılık göstermek,

-İtalyanların halka karşı iyi ve dostça davranışlarına kesinlikle aldanmamak, onlara karşı daima soğuk ve düşmanca tavır takınmak tedbirlerini almıştır. Şefik Bey'in bu tavsiyelerini Müftü Ahmet Hamdi, Rasih Bey ve diğer bazı kişiler içtenlikle yerine getirmişlerdir (Aker, 2006, s. 19).

3.4. Antalya Mebusu Hamdullah Suphi Bey'in Tepkisi

Hamdullah Suphi Bey (Tanrıöver)²⁷, yakın tarihimizde önemli bir yere sahiptir. Anadolu'nun işgaline karşı istiklal faaliyetlerinde ön saflarda yer almış, miting ve protestolarda yaptığı konuşmalarda halkı istiklal, birlik ve beraberlik düşünceleriyle etkilemiştir. Hamdullah ismini Mustafa Kemal vermiştir. Ayasofya Rüştüyesi, Darül Muallim, Darülfünunda Türk Edebiyatı, Türk-İslam güzel sanatları tarihi dersi, Muallimatı Medeniyeye dersleri vermiştir. Türk ocağı, Türk Yurdu Cemiyeti, Türk Bilgi Dernekleri'nin kuruluşunda önemli katkıları olmuştur (Baydar, 1968, s.45).

29 Mayıs 1920'de TBMM Hamdullah Suphi Bey vaaz ve irşat için görevlendirilmiştir. Konya'da bulunan Ahmet Paşa Camisi'nde halka seslenen Suphi Bey "Aziz Din Kardeşlerim" diyerek ifadelerine başlamış; ülkenin işgalini, içinde bulunduğu durumu, Batı'da Yunanlıların İzmir ve çevresini işgale başladığını, İstanbul'un işgalini ve tüm önemli limanlarında emperyalist devletlerin gemilerinin olduğunu ifade etmiştir. İşgal güçlerinin bu zaman zarfında asılsız haberler yayınladığını, bu haberlere kanılmaması gerektiğini açık bir dille ifade

²⁷ Hamdullah Suphi Tanrıöver (1885, İstanbul - 10 Haziran 1966, İstanbul), Türk edebiyatçı, yazar, öğretmen, milletvekili, siyasetçidir. Kurtuluş Savaşı ve cumhuriyetin ilk yıllarında TBMM'de yaptığı coşkulu konuşmaları nedeniyle "Millî Hatip" ve "Cumhuriyet Hatibi" olarak tanınan bir siyaset adamı ve yazardır. Ayrıca İstiklâl Marşı'nı Türkiye Büyük Millet Meclisinde ilk okuyan kişidir. Tanrıöver önce Fecr-i Âti Hareketi içinde, daha sonra Millî Edebiyat toplulukları içinde yer aldı. Zamanla siyasi kimliği, şair ve yazar kimliğinin önüne geçti. Son Osmanlı Meclis-i Mebusanında ve I, II, III, VII, VIII ve IX. dönem TBMM'de milletvekilli olarak bulundu. İki defa Millî Eğitim Bakanlığı yaptı. Siyasi yaşamının yanı sıra, Türk Ocaklarının başkanlığını yürüttü. Türk Ocaklarının kapatılmasından sonra 13 yıl Bükreş'te büyükelçilik görevinde bulundu. Yurda geri döndüğünde Türk Ocaklarını tekrar kurdu; ismi aralıklarla toplam 34 yıl başkanlık ettiği bu kurum ile özdeşleşmiştir. İstanbul'daki işgalci güçlere karşı düzenlenen açık hava toplantılarında hitabetin etkili örnekleri olarak gösterilen konuşmalar yaptı ve güçlü bir hatip olarak tanındı. Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı (1920) Antalya üyesi olarak seçildi; mecliste Misak-ı Milli lehine konuşmalar yaptı. Meclis-i Mebusanın işgal güçleri tarafından kapatılmasından sonra, millî mücadeleye katılmak için Ankara'ya gitti. TBMM'nin ilk döneminde milletvekili olarak yer aldı. İlk kabinede Maarif Vekili olarak görev alıp, bu görevde bir yıl kaldı. Vekilliği sırasında millî marş için güfte yarışması açıldı. Mehmet Akif'in yarışmaya katılması için çaba harcadı ve İstiklâl Marşı'nı etkili sesi ile meclis kürsüsünde ilk defa okudu. (Bkz. https://tr.wikipedia.org/wiki/Hamdullah_Suphi_Tanriover, Er. Tar. 24.06.2024).

etmiştir. Suphi Bey konuşmasında; *“Aziz Kardeşlerim, I. Dünya Savaşı’nda Alman Cephesini toplar tüfekler değil İngilizlerin yaymış oldukları haberler devirmiştir. Bunun için istilaya uğrayan memlekette doğuyu yanlıştan ayırmak çok önemlidir. Üzerimize gelen tehlikenin ne olduğunu kavramak çok önemlidir”* şeklinde ifade etmiştir (Tanrıöver, 1931, s. 171-184). Böylece halkı, Anadolu’nun genel durum hakkında bilgilendirmeye aynı zamanda da bölgede yaşayan farklı milletlerden insanları birbirine düşürmeye yönelik faaliyetleri konusunda uyarmıştır. Konuşmasının ardından, Türklerin Malazgirt Savaşı sonrası Türklerin Anadolu’da Ermeni, Rum, Bizans’a karşı vermiş olduğu mücadelelerle ilgili bilgiler vermiştir. Konuşmasını düşmana karşı birlik ve beraberlik içinde mücadele etmek olduğunu söyleyerek tamamlamıştır.

Hamdullah Suphi Bey 17 Ekim 1920 tarihinde Antalya Öğretmenler Cemiyeti’nde “Türk Sabrı ve Anadolu Zaferi” başlığıyla etkili bir konuşma yaparak cemiyette bulunan bütün muallimleri etkilemiştir. Bu konuşmasında Anadolu topraklarından gerçek düşmanlarımızın İngilizlerin desteklediği Yunanlılar olduğunu, batı cephesindeki silahlı mücadelenin diğer cephele de yakından ilgilendirdiğini dile getirmiştir. Batı cephesindeki düzenli ordunun emperyalist devletlere karşı başarılı olması, Anadolu’nun diğer bölgelerinde işgal altındaki topraklardaki işgal kuvvetlerini tedirgin edeceğini, işgal bölgelerini boşaltmak zorunda kalacaklarını ifade etmiştir. Nitekim Suphi Bey’in söylediklerinin doğruluk payı sonradan ortaya çıkacaktır. II. İnönü Muharebesi’nden sonra İtalyanlar askeri birliklerini Antalya ve çevresinden çekmeye başlamışlardır. Sakarya Muharebesi sonrası İtalyanlar tamamen bölgeyi terk etmişler, Fransızlar antlaşma yapmak için TBMM’ye yaklaşmışlardır. Nihayetinde 20 Ekim 1921 tarihinde yapılan Ankara Antlaşması ile Fransızlar işgal ettikleri toprakları terk etmişlerdir. Doğu cephesinde Sovyet Rusya’ya bağlı Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan ile yapılan Kars Antlaşması sonrası doğu sınırı kesin olarak çizilmiş bugünkü şeklini almıştır. Görüldüğü üzere cephede kazanılan askeri başarılar diplomatik başarıları tescil edilmiştir. Milli birlik ve beraberlik içinde Türk ruhuna yakışan bir tavırla işgallere karşı gelinmesini, umudun kaybedilmeden Millî Mücadele’nin kararlılıkla sürdürülmesini istemektedir.

TBMM görüşmesinde ülkenin genel olarak içinde bulunduğu durum da tartışılmış, tartışma esnasında söz alan Antalya vekili Hamdullah Suphi Bey “Arkadaşlar matbaa ve istihbarat müdüriyetinde son on beş yirmi gündür tecrübe etmiş bir arkadaşınız olarak beni dinlemenizi rica ederim... Memleket istilaya uğramış olduğu halde asıl harp cephesinde kâfi derecede metanet gösterilemedi. Biz bu hususta iki şıktan birini kabul etmeye mecburuz. Ya memleket esareti kabul etmiştir. Haindir, alçaktır, korkaktır, namus ve şereften kendisinden bir zerre kalmamıştır, düşmanları bekliyor, esaret boynunu uzatmıştır. Veyahut zavallı memleket nasıl bir mevkide olduğunu bilmiyor, kâfi derecede haberdar edilmemiştir. Kendisine yetmiş cihetten ölümler hazırlanmıştır, mutlak bir mevte doğru sürükleniyor, bunu anlamamıştır. Birincisini kabul etmek bizim için mümkün değildir. Mensup olduğumuz milletin tarihi içinde yaşadığımız günlerde taraf tecelli eden hareketler ve hakikatler bize gösteriyor ki, mensubu olduğumuz eski ve şerefli millet esareti kabul etmez ve istemez. O halde ikinci şık kalıyor. Anlamamıştır. Kâfi derecede ikna edilmemiştir, telkin edilmemiştir... Efendiler, telkin çareleri vardır. Bir defa kendimize bir sual telkin edelim. Acaba dinin telkin kuvvetinden muntazam bir surette bu mücadele yolunda yararlandık mı? Acaba sahil semtlerden içeriye doğru tariki diniye ve ilmiyeye mensup uyanık bir zat yollayarak müessir bir lisan ile memleketin nasıl bir karanlığa

doğru gittiğini anlattık mı? Anlatmadık beyler.... Her Cuma toplanan halka nasıl bir vartaya (uçurum) gittiğimizi söyleseydik tarihimizin nasıl kapanmak üzere olduğunu anlatsaydık ne iyi olurdu” ifadesinde bulunmuştur (TBMM. Zabıt Ceridesi 25 Eylül 1920, (72. Birleşim), s. 332).

3.5. Yerel Halkın Tepkisi

Mondros Mütarekesi’nin ardından Anadolu’nun birçok yeri işgal edilmeye başlanmış, işgallere karşı bölge halkı istiklal düşüncesiyle gerek protestolarla gerekse silahlı mücadele yoluyla tepkisini göstermiştir. Antalya ve çevresinin İtalyanlar tarafından işgali sırasında silahlı bir çatışma olmasa da birçok bölgede olduğu gibi burada da Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri kurulmuştur. Bu cemiyetler Antalya ve ilçelerinde halkı bilinçlendirmek, milli istiklal mücadelesini alevlendirmek, işgal edilen topraklardan bir an önce düşmanın çıkmasını sağlamak için çalışmalara başlamıştır. Bunların yanında özellikle batı cephesine silah, mühimmat ve yiyecek yardımı yapmışlardır.

İtalyan askerlerin ülke topraklarında gezmesi, Antalya’nın vatansever çocukları için içlerinde kanayan bir yara olmuştur. Gizlice toplanmak, planlar yapmak gerekiyordu. Kafalarında her zaman “Ya gerçekten bunlar fiili olarak işgal ederse” sorusu vardı. Halk şu durumu iyi biliyordu. Batı Cephesi’ndeki İzmir’in işgalinin de geçici olduğu söylenmiş fakat işgallerin geçici olmadığı ve hatta Anadolu’nun içlerine kadar Yunan ordusunun ilerlediği görülmüştür. Halk bu işgale kayıtsız kalamazdı. İşgallere karşı büyük tepki bölgede yaşayan Müslüman halktan gelmiştir. Mitinglerle protestolar yapılmıştır. Fakat miting esnasında bazı Rumların bu durumu eleştirmesi Türklerin Antalya’da yaşayan Rum halkına bakışını değiştirmiştir. Yıllarca yan yana ticaret yapan Müslüman ve Rum tüccarlar birbirine düşman olmuştur. Bu karışıklıklar sürecinde bazı kişiler Rumların evlerini ve dükkanlarını taşlamış, hatta bir papazın evinin camları kırılmıştır. İşgal sırasında Rumların tavırları ile alakalı olarak Mazlum Edison hatıratında; Geri kalanlar ise korkunç haindiler...Bunların hainlikleri Yunan saldırılarından sonra korkunç derecede alenen düşmanlığa başlamıştı” tespitinde bulunmaktadır (BCA, 030. 10. 0. 0. 236. 594.1). Buradan da anlaşılacağı gibi Rumların hepsinin aynı tepkiyi vermediği bir kısmının işgali desteklediğini dile getirmiştir.

Rumların işgallere karşı tutumları ile ilgili Doktor Ferruh Niyazi “Antalya İtalyanların işgaline uğrayınca Rumların çehreleri de değişmiştir. Yunan işgallerinin başlaması ile Rumların tavırları ayrı bir hal almıştır. İki dükkân komşusu olan Türk ve Rum artık geçinemez olmuştur. İlkokul birinci sınıftaki bir Rum çocuğu üst sınıftaki bir Türk çocuğuna saldırır hale gelmiştir. Türk çocuklarına ‘Yakında göreceksiniz, biz size neler yapacağız?’ şeklinde söylemlere başlamışlardır. O güne kadar tek bir şapkanın satılmadığı Antalya’da şapka dükkânları açılmış Rumlar şapkalı gezmeye başlamışlardır. Hulasa, Yunanlıların saldırısı üzerine Antalya Rumlarının İtalyanlara bakışı düşmanlaşmıştır. Bu durumdan Antalya’da Türkler oldukça fazlaca istifade etmişlerdir. Sürgünlerimiz geri gelmiş, Resmen Askerlik Şubesi açılmış, İtalyanlardan harp malzemesi almamız hızlanmıştır” şeklinde ifade etmektedir (Alçitepe, 2012, s. 137). Bu bağlamda Antalya Rumlarının İtalyan işgalinin başlamasıyla nasıl davranacakları konusunda kararsız kaldıkları fakat Yunan işgallerinin Anadolu’da başlamasıyla beraber Antalya halkından Rum olanların bu işgali sevinçle karşıladıkları anlaşılmaktadır.

İtalyanlar işgal bölgelerinde silahlı bir çatışmaya girmekten çekinmişlerdir. İzledikleri siyasette ılımlı bir tavır takınarak eğitim, sağlık, ticaret gibi alanlarda destek sağlayarak Türklere hoş görünmek istemişlerdir. Hatta Millî Mücadele’de Batı’da Yunanlılara karşı verilen mücadeleyi desteklediklerini her seferinde dile getirmişlerdir. Halkı kendi yanına çekmek için her politikayı denemişlerdir. “İtalya’nın bu siyasetini “Siyaset-i Muslihane” olarak adlandırmak mümkündür” (Köstüklü, 1999, s. 39-40).

57. Tümen Kumandanı Albay Şefik Bey, İtalyanların işgalinin hemen sonrasında 4 Nisan’da Antalya’ya gelmiştir. Yanında bulunan yardımcısını merkez karargâha göndermiş, İtalyanların şehirdeki faaliyetlerini öğrenmek, halkın tepkilerini öğrenmek amacıyla sokaklarda dolaşarak merkez hükümet binasına ulaşmıştır. Dolaştığı sokaklarda halkı gözlemlemiş, halkın kendi işiyle meşgul olduğunu, fakat yüzlerindeki ifadenin dertli olduğu izlenimini yansıtmaktadır (Aker. 2006. s. 15). Bu durumdan anlaşılacağı üzere halkın işgallerden memnun olmadığı ve morallerinin bozuk olduğu görülmektedir.

Bu işgallere karşı bölge halkları tepkilerini dile getirmişlerdir. Özellikle Isparta Bölgesindeki işgallerin başlamasıyla birlikte meydanlarda çok büyük kalabalıklar mitingler düzenlemiş, işgaller protesto edilmiştir. Burdur’un İtalyanlar tarafından işgal edileceği haberinin ardından Isparta’da eğitim alanında sözü dinlenen seçkin kişi olan Nuri Efendi, Dâhiliye Nezareti’ne acilen protesto telgrafi göndermiştir. Isparta Mebusu Hafız İbrahim Efendi (Demiralay) bir konuşmasında düşman askerlerine hiçbir zaman boyun eğmeyeceklerini, işgallere karşı gereken önlemlerin alınmakta olduğunu ifade etmiştir (Çeltikçi, 2014, s. 85). Buradan da anlaşılacağı gibi İtalyanların işgal ettikleri bölge neresi olursa olsun bölge halkının ve efradının tepki verdiği görülmektedir. İtalya’nın Antalya Konsolosu Agustino Ferrante ayak bastığı tüm Anadolu topraklarında büyük protestolarla karşılaşılmıştır.

Türk halkının vatan toprağı bilincinin en önemli göstergelerinden biri de Anadolu’nun uzak bölgelerinden Antalya’nın işgali için çekilen protesto telgraflarıdır. Sivas Anadolu Kadınları Müdafaa-i Milliye Cemiyeti, Erzurum Kadınları Müdafaa-i Milliye Cemiyeti ve Kastamonu Kadınları Müdafaa-i Milliye Cemiyetleri tarafından ABD, Osmanlı Hükümeti ve İtilaf Devletleri temsilcilerine telgraflar çekilerek Antalya’nın işgali protesto edilmiştir (Akbiyık, 1999, s. 92-93).

Emperyalist devletlere karşı Türk Milleti’nin canını, malını, namusunu, toprağını ve bayrağını savunmak için Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin kuruluşunda yer alanlardan biri olan Antalya Milletvekili Rasih Kaplan milliyetçi bir şahsiyettir. Anadolu’da çatışma olmaması için faaliyet gösteren nasihat heyetinin başındaki Abdurrahim Efendiye; Savaşmadan, mücadele etmeden teslim olmak kültürümüze, göreneklerimizce ve dinimizce doğru değildir. Anavatanı ayrılmamak için canımızı vermeye hazırız, bunun için bir işarete bakıyoruz, diyerek vatani uğruna ölmenin şerefli bir hareket olduğunu vurgulamıştır. Millî Mücadele’de her zaman Mustafa Kemal’in yanında yer almış; meclis konuşmalarında istiklal yolunda mücadelenin hak olduğunu, sonrasında din açısından da en iyi yönetim şeklinin Cumhuriyet olduğunu her defasında ifade etmiştir. Millî mücadele yıllarında bu duygularını; “Ecnebi esaretine geçmek, ölümden kötü bir şeydir. Bunu anlamalı efendiler!.. İnsan ölür fakat şerefi korunur, namı ölmez.

Fakat esarete geçerse ne namı muhafaza edilir ne de şerefi” sözleriyle ifade etmiştir (Oran,1990, s.75).

Antalya’nın işgal edilmesine tepki gösterenlerden biri de Korkuteli doğumlu Mustafa Haşmet’tir. Korkuteli’nde İlçe Belediye Meclisi Üyeliği görevini yapan Haşmet 17 Şubat 1920 gecesi Antalya’da gece Kale Kapısı yakınlarında sokakta eve geri dönerken İtalyan inzibatlar yolunu çevirmiş sorular sormaya başlamıştır. Daha sonra İtalyan askerler Haşmete zor kullanarak nöbetçi kulübesine çekmeye çalışmışlar, Haşmet’in karşı tepki vermesi üzerine çatışma çıkmış ve Mustafa Haşmet şehit edilmiştir. Antalya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve Antalya halkı tarafından bu olay protesto edilmiştir. İtalyan temsilciler tepkileri önlemek için özür mahiyetinde Mustafa Haşmet’in ailesine verilmek üzere belirli miktarda para teklif etmişlerdir (Çimrin, 2002, s. 157).

Haşmet’in ölümü, Antalya ahalisinin biriken öfkesinin ortaya çıkmasına, milli düşünce ruhunun artmasına neden olmuştur. Hoca Nebi mezarlığında Haşmet’in tabutu bayrağa sarılı olarak Antalya halkının çoğunun katıldığı törenle toprağa verilmiştir. Haşmet’in mezarı başında Antalya’nın asil çocukları bütün öfkelerini açıkça bir tokat gibi yabancıların suratına vurdular (Çimrin, 2002, s. 158). İtalyan komutanın taziye katılmış fakat burada bulunan halk İtalya aleyhine nümayiş yapmıştır. Halkın bir taşkınlık yapmasından çekinen İtalya, nizamiye kapılarına tel örgü çekmiştir (Çelebi, 1994, s. 205).

İtalya, Türklerle aralarının açılmasına sebep olabilecek gelişmelerden uzak durmaya azami gayret göstermiştir. 13 Nisan 1920 gecesi Milas-Eskihisar arasında motosikletle giden bir İtalyan subayı faili tespit edilemeyen biri tarafından yolda öldürülmüştür. Bu subayı öldürenlerin, çevrede eşkıyalık yapan bir çingene ile arkadaşlarının olduğu anlaşılmıştır. Albay Şefik Bey (Aker) Bey’in katillerin yakalanması için yaptırdığı tahkikat sonucunda faillerden birkaçı yakalanmış, ancak asıl katile ulaşılammıştır. İtalya yine de bu olayın daha fazla gündemde kalarak ahali ile ilişkilerin bozulmasını istemediğinden tahkikatın derinleştirilmesi için baskı yapmamıştır.

TBMM zabıtlarında Antalya halkının cuma namazlarının ardından vatani için mücadele eden kahramanca savaşan ordumuz için ve şehitler adına hatmi şerifler yapıldığı vatan topraklarının kurtarılması için dualar yapıldığına dair bilgiler vardır (TBMM Zabıt Cerideleri, 135. Birleşim, 20.01.1921, s. 320.).

3.6. Antalya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin Tepkisi ve Faaliyetleri

I. Dünya Savaşı İttifak Devletleri’nin yenilgisiyle sonuçlanmıştır. Osmanlı Devleti ve müttefikleri savaş sonrasında ağır şartlar ihtiva eden antlaşmalar imzalamak zorunda kalmıştır. Mondros Mütarekesi ile Osmanlı Devleti fiilen sona ermiş, toprakları işgallere açık hale gelmiştir. Özellikle Osmanlı ordusunun dağıtılması ve silahlarına el konulması işgallere karşı devleti zor durumda bırakmıştır. İstanbul ve Boğazların İtilaf Devletleri hakimiyetine girmesi, Osmanlı yönetiminin elini kolunu bağlamıştır.

Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin kurulmasında, zararlı cemiyetlerin faaliyetlerini engellemek amaçlanmıştır. Bunun yanında birlik ve beraberlik içinde istiklal düşüncesiyle işgallere karşı

gerek protestolarla, basın yayın yoluyla gerekse silahlı mücadele ile tepkilerini göstermişlerdir. İlk olarak cemiyetler bölgesel olarak kurulmuş, Sivas Kongresi'nde Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında birleştirilmiştir. Amaç Millî Mücadele için tek merkezden hareket ederek birlik ve beraberliği sağlamaktır.

Anadolu'nun birçok bölgesinde Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri kurulduğu gibi 28 Mart 1919 yılında işgal edilen Antalya ve çevresinde de Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri kurulmuştur. Antalya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Müftü Yusuf Talat Efendi'nin başkanlığında 21 Haziran 1919 tarihinde Nazilli'deki Heyet-i Merkeziye'ye bağlı olarak çalışmak üzere kurulmuştur (Sarigül, 2017, s.208). Müftü Yusuf Talat Bey'in yanında eski Belediye Reisi Karakaş Hüsnü, eski mebus İbrişimzade, Giritli Mehmet Remzi, Hacı Hatip Osman Efendi, Kesikci Mehmet Ağa, Abdi Zade Hüseyin ve Civelek Beyler de Cemiyetin kuruluşunda etkili olmuşlardır (Erten, 2007, s.28). Birinci dönem Antalya milletvekillerinin hepsi Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun içinde yer alarak faaliyet göstermişlerdir. Emperyalistlerin Anadolu'da yaptıkları işgalleri protesto etmek; topladıkları, satın aldıkları cephaneyi ve silahları Yunanlılara karşı kullanmak için Batı Cephesine ulaştırmak gibi önemli faaliyetlerde bulunmuşlardır. Antalya'da ve çevre beldelerde çok önemli faaliyetlerde yerini almışlar; Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasına karar verilmesi üzerine yapılan seçimle Mustafa Bey, Halil İbrahim Bey, Rasih Kaplan, Ali Vefa Bey, Hasan Tahsin ve Hamdullah Suphi Bey milletvekili seçilmişlerdir. Hemen ardından çalışmalar için 8 Mayıs 1920 tarihinde meclise katılmışlardır (Sarigül, 2017, s.227).

Antalya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurulmasının ardından İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin mümessillerinden olan Nazillili Hacı Süleyman Efendi ve Tevfik Efendi kendi bölgelerine Antalya'dan asker, levazım, yiyecek, teçhizat gibi gerekli ihtiyaçların sağlanması için yardımda bulunmuşlardır. Bu yardım isteği derhal yerine getirilmeye başlanmıştır. Antalya'nın İtalya tarafından işgali döneminde, Batı Cephesine asker ve teçhizat sevkiyatı açısından Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin önemli katkıları olmuştur. Bu düşünce doğrultusunda Millî Mücadele'de Eğirdir-Antalya hattı önemli bir sevkiyat bölgesi olmuştur. İşgal sürecinde bölgede görev yapan İbrahim Bey (Sorguç) hatıratlarında; Subay ihtiyacını karşılamak adına diğer yedek subaylara gönderilen çağrıya uyduğunu, Antalya'dan orduya katılmak için hareket ettiklerini, Antalya'dan Eğirdir'e her gün sevkiyat yapıldığını, ifade etmiştir (Sorguç, 1996, s. 91-92). Bu durum Antalya halkının Türk Millî Mücadelesinde cepheye asker, teçhizat, malzeme, subay kazandırmakta tarihi bir öneme sahip olduğunu göstermektedir. Bunun yanında Antalya-Baladız yolu hattı da Türk millî mücadelesinde çok önemli bir güzergâh haline gelmiştir. Antalya Limanı'na gemilerde farklı bölgelerden getirilen malzemeler, Antalya'dan deve ve ticaret araçları ile Baladız bölgesine ulaştırılmış, oradan da demiryoluyla Eğirdir ve batıdaki çatışma bölgelerine gönderilmiştir. Bu yolla tayyare, ordunun önemli ihtiyaçları, otomobil ve parçaları, yaklaşık 150 ton benzin ve uçak yakıtı, her çeşit sağlık malzemeleri, yakacak malzemeler, bakır tel, çok sayıda askeri ve yiyecek vb. malzeme Batı Cephesi'ne ulaştırılmıştır (Besbelli, 1964, s.196).

12 Eylül 1919'da merkez ile bir süre haberleşmeler kesilince Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Nazilli Cephesi Kumandanı Mehmet Efe ile haberleşmeler yapmıştır. Batı Cephesi için gerekli ianeler toplanmış, ihtiyaç duyulan sağlık için ilaçlar ve mücadele için silahlar gönderilmiştir. Antalya ve çevresinde irşad görevinde bulunan kişiler aracılığıyla yardımlar toplanmıştır.

Antalya'da 200 yataklı hastane hazırlamışlardır (Erten, 2007, s.31). 11 Eylül 1919'da Alanya'dan 8520 ve Finike'den 5551 kuruşun iane olarak geldiği görülmektedir. Aynı yıla ait Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin defterlerinde, 15467 lira 23 kuruş kayıtlıdır. Nazilli'ye 6400 lira nakit para gönderilirken 3428 lira 56 kuruş tutarında gerekli araç ve gereçler tedarik edilmiştir. Milli alay için 449 lira bazı masraflar için 1567 lira, maaşlar için 316 lira, toplam 12157 lira 59 kuruş harcandığı tespit edilmiştir (Erten, 2007, s.37-38). Antalya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti aynı zamanda Hilali Ahmer Cemiyeti'nin faaliyetlerinde de destek olmuştur.

Antalya ve Muğla Bölgesi kumandanı Bekir Sami Bey'in 18.10.336 (1920) tarihli şifreli yazıya göre Eskişehir'de Garp Cephesi Kumandanlığına, Maraş'ta Adana Cephesi Kumandanlığına, Konya'ya Antalya'dan silah ve asker tedariki yapıldığı görülmektedir. İtalyan askerlerden ve Korkuteli yöresinden de silah temin edilmiştir. 57. Fırka Kumandanlığına Kasım Reisi İsmail imzasıyla gönderilen 4 Mart 335 (1920) tarih ve 1048 sayılı telgrafta "Antalya, Akseki, Alaiye efradından Antalya'daki alaya verilmek üzere asker toplandığı, gençlerin Dinar İstasyonu'ndan trene bindirildiği, yalnız bir sevk memurunun bulunduğu, bir zabıt ve bir hesap memuruna ihtiyaç olduğu, bir iâşe sevk komisyonu veya trenin haftada iki defa Eğirdir'e kadar gelmesinin elzem olduğu" kaydedilir (ATASE, K:403, D:H-10, A:6/3420).

Muğla ve çevre bölgeleri, Burdur ve Konya ile Antalya'dan Batı Cephesi'ne silahların taşınması kolay olmamıştır. Develer, eşekler, at arabaları, öküz arabalarıyla uzak bölgelere cephe zor şartlar altında taşınmıştır. O dönemlerde ulaşım yollarının kısıtlı olması şartları daha da zor hale getirmiştir. Silahlı mücadele içinde olmayan Denizli, Konya, Isparta, Burdur Antalya ve çevre ilçe; nahiye ve köylerde milis kuvvetler giyim, yiyecek, cephe, silah gibi hususlarda cepheyi desteklemişlerdir.

8 Ocak 1920 yılında Antalya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti İstanbul'da bulunan işgal güçlerinin merkez komutanlıklarına, yabancı gazetelere, Dahiliye ve Hariciye Nezaretleri 'ne telgraf çekmiştir. Bu telgraflar incelendiğinde Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin en büyük isteklerinin vatanın bağımsızlığı olduğunu dile getirmişlerdir. İşgallere karşı mitinglerin tertip edildiğini, Türklerin haklı davasından vazgeçmeyeceği konusunda kararlı olduğu görülmektedir.

İzmir ve çevresinde faaliyetlerine devam eden Rüştü Bey'in "Anadolu gazetesi" Yunanlılar tarafından kapatılmıştı. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin bu gazetenin bütün teçhizatlarını Antalya'ya taşıyarak Anadolu ismiyle yayımlanmasında önemli katkıları olmuştur. Gazetenin sahibi Haydar Rüştü Bey'e 1000 lira vererek gazetenin tüm teçhizatıyla İzmir'den Antalya'ya nakledilmesini sağlamışlardır. Haydar Rüştü Bey gazetenin taşınması olayında duygularını "Gazeteyi Antalya'ya taşıırken yavrusunu yangından kaçırın bir ana yüreği taşıyordum sanki." şeklinde ifade etmiştir (Öktem, 1991, s. 65-66). Anadolu gazetesi Antalya'nın işgalinin haksız olduğunu, halkın işgallere karşı bilinçlendirilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Antalya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti gazetenin çıkarılmasında, bilgilerin çevre beldelere ulaştırılmasında etkin rol oynamıştır.

İtalyanların Türklere Millî Mücadele'de Yunanlılara karşı destek verdiği de görülmektedir. Bunun nedeni batıdaki toprakların kendilerine verilmemesinden doğan Yunanlılara karşı nefretleri bir de işgal ettikleri alanların Yunanlıların ellerine geçme endişesinden

kaynaklanmaktadır. Bu doğrultuda Millî Mücadelecilere dinamit, bomba ve silah vermişlerdir. İtalyanların Yunanlılar aleyhindeki milli faaliyetlere pek cüzi bomba ve dinamit vermek suretiyle göz yumdukları görülmektedir (ATASE, K:104, D:160/373, F:6/2).

İtalya'nın Antalya'yı terk etmesinden sonra Başkumandan Mustafa Kemal tarafından 7-8 Ağustos 1921 tarihinde yayınlanan Tekâlifî Millîye Emirleri²⁸ neticesinde Antalya'da birçok ihtiyaç malzemesi toplanmış, toplanan malzemeler Antalya, Burdur, Akşehir, Sülüklü (Konya/Yunak'a bağlı kasaba), Hatırlı, Yeniyan, Polatlı güzergâhından Ankara'ya ulaştırılmıştır (Çeltikçi, 2014, s. 122). Antalya Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin şehirde faaliyetleri devam ederken Antalya'da yaşayan kadınlar da Millî Mücadeleye katkı sağlamak istemişlerdir. Bu amaçla 15 Mart 1920 tarihinde Antalya Müdafaa-i Hukuk Kadın Kolları Cemiyeti kurulmuştur. Cemiyet Elmalılı Doktor Ferruh Niyazi Bey (Ayoğlu) ve eşi Saime Hanım (Ayoğlu) tarafından ve onların öncülüğünde kurulmuştur (Erten, 2007, s. 40). Antalya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ile faaliyetlerini yürüten cemiyet Millî Mücadeleye özellikle malzeme temin ederek katkı sağlamıştır. Bu bağlamda Saime Hanım (Ayoğlu) Antalya'nın köylerini tek tek dolaşarak yün toplamış, bunları kadınlara dokutarak cepheye göndermiştir. Kadınlar cephe için nakden yardımda bulunmakla beraber hayır amaçlı emekli Müftü Ahmet Hamdi Efendi'nin katkıları ve birkaç dikiş makinesi ile 15 Nisan 1920'de bir terzihane açmışlar, burada cephe ve muhacirler için elbise imal ederek Millî Mücadele'ye katkı sağlamışlardır (Erten, 2007, s. 41).

Antalya'da Millî Mücadele'ye yardım için faaliyet gösteren Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Müdafaa-i Hukuk Kadınları Cemiyeti, Hilal-i Ahmer Cemiyeti birlik ve beraberlik içinde Millî Mücadele'nin amaçları doğrultusunda çalışmışlardır. Bu bağlamda Mayıs 1920 tarihinde Balıbey Bahçesinde Millî Mücadele'ye katkı sağlamak amaçlı güreşler düzenlenmiş güreşleri 5 binin üzerinde Antalyalı izlemiş ve güreşlerde 6000 lira para, 10.000 liranın üzerinde ederi olan eşya toplanmıştır. Toplanan para ve eşyalar Ankara hükümetine gönderilmiştir (Erten, 2007, s. 59).

Antalya'da Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin faaliyetleri içinde I. TBMM'ye gönderilen vekillerin seçimi ve gönderimi konusunda faaliyetlerini de değerlendirmek gerekir. İtilaf Devletleri'nin 16 Mart 1920 tarihinde İstanbul işgal edip Meclis-i Mebusanı basmaları ile Anadolu'da yeni bir süreç başlamıştır. Meclisi Mebusanın kapatılması üzerine Heyet-i Temsiliye Reisi Mustafa Kemal Paşa, Ankara'da bir meclisin derhal toplanması kararını almış

²⁸ Bu emirler TBMM tarafından Mustafa Kemal Paşa'ya "Baskumandanlık" yetkisi verildikten sonra 7-8 Ağustos 1921 tarihinde yayımlanmıştır. On maddeden oluşan bu emirler şunlardır: 1. Her kazada bir Tekalif-i Milliye komisyonu kurulacaktır. 2. Her aile kurulan komisyona bir kat çamaşır, bir çift çorap ve çarık teslim edecektir. 3. Tüccarın ve halkın elinde bulunan çamaşırlık bez, Amerikan patiska, pamuk, yün, bez, kösele, vakate (ince meşin), taban astarlığı, çarık, potin %40'ına parası sonra ödenmek şartı ile el konulacaktır. 4. Eldeki buğday, saman, un, arpa, fasulye, bulgur, nohut. %40'ına parası sonra ödenmek şartı ile el konulacaktır. 5. Ordu ihtiyaçları için alınan araçlar dışında halkın elinde bulunan taşıt araçları ile 100 km. bir uzaklığa kadar ayda bir kere parasız askeri nakliyat yapılacaktır. 6. Ordunun giyinme ve beslenmesine yarayacak malzemelere el konulacaktır. 7. Halkın elinde bulunan silah ve savaş malzemeleri orduya üç gün içinde teslim edilecektir. 8. Benzin, gres her türlü makine malzemesinin %40'ına ordu adına el konulacaktır. 9. Demirci, dökümcü, marangoz, tesviyeci... her türlü ustanın mevcudu saptanacaktır. 10. Halkın elinde bulunan dört tekerlekli arabalar, kağnılar, bütün takım ve hayvanların %20 sine el konulacaktır. Bütün bu emirler için devlet adına komisyon kurulmuş belge karşılığı komisyonlar Millî Mücadelenin ihtiyaçlarını temin etme yoluna gitmişlerdir (Çeltikçi, 2014, s. 122).

millî iradenin tam manası ile tecellisi için Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerine emir gönderip, her sancaktan beş mebusun seçilmesi ve seçilenlerin on beş gün içerisinde Ankara’da olacak şekilde yola çıkarılmasını istemiştir (Çeltikçi, 2014, s. 122). Bu emir gereğince Antalya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Meclisi Fevkalade Azalığı için yapılan seçimde encümen azasından Rasih Bey (Kaplan), İbrişimzâde Mustafa, Antalya müderrislerinden Halil İbrahim, Belediye Başkâtibi Hasan Tahsin, Korkuteli eski Kaymakamı Ali Vefa Bey seçilmişlerdir. Seçilen heyet şehirden 29 Nisan Perşembe günü memurlar, mülkiye, askeriye, eşraf ve esnafın katıldığı törenle uğurlanmış ve Ankara’ya hareket etmiştir (Gönüllü, 2010, s. 102). Ankara’da çalışmalarına devam eden vekiller mecliste 13 Mayıs 1920 tarihinde mazbatalarını almışlardır (Çeltikçi, 2014, s. 125).

Antalya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti görevini işgal yıllarında 4 yıl 24 gün süreyle faaliyet göstermiş ve vatani vazifesini yerine getirmiştir. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’ne ait mevcut para ise 12 Mayıs 1924 tarihinde Halk Fırkası Veznedarlığına mevcut bulunan otuz beş bin yüz yirmi dört kuruş evrakı nakdiye ve yüz kuruş altın, otuz beş bin yüz yirmi dört kuruş Müdafaa-i Hukuk kâtip ve veznedarı Hasan Basri Efendi tarafından tamamen devir ve teslim edilmiştir (Erten, 2007, s. 56). Antalya halkının işgallere karşı bilinçlenmesinde ve Millî Mücadelede çok önemli bir görevi yerine getirmişlerdir.

3.7. Hilali Ahmer Cemiyeti Antalya Şubesi’nin Tepkisi

İnsanlık tarihi yıllar boyunca savaş, sel, deprem, salgın hastalıklar gibi sorunlarla karşı karşıya kaldığı bilinmektedir. Bu gelişmeler ülkeleri siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel gibi birçok alanda yıkıma sürüklemiştir. Devletler bu sorunlarla başa çıkmaya çalışmışlar fakat çoğu zaman yetersiz kalmışlardır. Bu bağlamda sorunların çıktığı coğrafyada yaşayan insanların devlete ve topluma destek amaçlı kurumların ortaya çıkarılmasında katkı sağladıkları görülmüştür. Osmanlı Devleti 19.yy.’ın sonlarında özellikle Rusya ile yapılan savaşlarda başarısız olmuş, savaşta birçok asker yaralanmış, birçoğu da bakıma muhtaç hale gelmiştir. Hilali Ahmer Cemiyeti özellikle kurulduğu ilk yıllarda 93 Harbi’nde (1877-78) yaralanan Türk askerlerinin tedavisinde büyük yararlılıkları olmuştur.

Hilali Ahmer Cemiyeti, 11 Haziran 1868 yılında “Osmanlı Yaralı ve Hasta Askerlere Yardım Cemiyeti” adıyla kurulmuştur.²⁹

11 Haziran 1868 yılında kurulan cemiyet, 21 Nisan 1911 yılında itibaren faaliyetlerini geniş alanlara yaymıştır. Özellikle Millî Mücadele Döneminde birçok bölgede faaliyetini devam ettirmiş, salgın hastalıklara karşı gerekli önlemleri almıştır. Hastane, dispanser, sağlık gibi alanlarda Müdafaa-i Hukuk Grubu’nda görev yapan vatandaşlara desteğini her daim göstermiştir.

Cemiyet Anadolu’ya aşı, serum ve ilaçları ihtiyaç bölgelerine ulaştırmak için büyük çaba sarfetmişlerdir. Kuvayı Millîye adına Avrupa’ya giden delegeler ancak Antalya’dan İtalyan vapurları ile seyahat edebilme imkânı bulmuşlardır. O dönemlerde Anadolu’ya gelmek için iki

²⁹ 1877’de “Osmanlı Hilali Ahmer Cemiyeti”, 1925’te Türkiye Hilali Ahmer Cemiyeti”, 1935’te “Türkiye Kızılay Cemiyeti”, 1947’de “Türkiye Kızılay Derneği” adını almıştır (Sarı, 2010, s.5).

önemli kapı vardır. Birisi Akdeniz’de Antalya limanı diğeri Karadeniz’de İstiklal Yolu’nun başlangıcı olarak adlandırılan İnebolu’dur. İnebolu, Karadeniz ve Boğazlar, İtilaf Devletleri’nin kontrolü altında olduğundan, Kuvayı Milliyyeciler Karadeniz’den çıkamaz, Boğazlardan geçemezlerdi. Bulaşıcı hastalıklarda kullanılan aşı, serum ve ilaçları da Anadolu’ya sokmazlardı. Bulaşıcı hastalıklar çoğalınca askeri gücümüz zayıflayabilirdi. Görevlendirilen uzmanlar³⁰, aşı laboratuvarı kurularak; çiçek, kolera, tifo, kuduz aşıları yapılabilmiş, frengi ve salgın hastalılar tedavisinde kullanılan ilaçlar Antalya Sıhhat Müdürü Hasan Ferit Cansever’in İtalyanlara getirterek Anadolu’ya göndermek suretiyle şark vilayetlerinde yaygınlaşan salgınlar önlenebilmiştir (Alçıtepe, 2012, s. 172).

Tablo 5. Hilali Ahmer Beşinci İmdadı Sıhhi Heyeti’nin 1919-1920 Yılları Arasında Teşkilatlanması (Kaynak: OHAC, Ankara Heyeti Murahhası, 1920).

Antalya	1 Laboratuvar, 1 Dispanser
Burdur	Elli Yataklı 1 hastane, 1 Dispanser
Denizli	1 Dispanser
Çine	Otuz Yataklı Bir Hastane
Söke	1 Dispanser
Bağarası	1 Dispanser
Koçarlı	On yataklı 1 Hastane, 1 Dispanser
Bozdoğan	1 Dispanser
Yenipazar	On yataklı 1 Revir ile 1 Dispanser
Köşk	1 Dispanser (1920)
Balyanbolu	1 Dispanser

1915 yılında Antalya Bölgesi’nde göreve başlamıştır. 1920 yılında cemiyetin başkanının eski Antalya Müftüsü Ahmet Hamdi Efendi, azalarının da merkez komutanı İsmet Bey, Antalya halkından Hafız Halil Bey, Aksekili Hüseyin Ağa’dır (Sarı, 2010, s.53).

Millî Mücadele Dönemi’nde İtalyanlar, işgal ettikleri alanlarda kurdukları hastane ve sağlık kuruluşlarından ücretsiz tedavi ederek halkı kendi yanına çekmek, sempati kazanmak için uğraşmaktadırlar. Halk salgın hastalıklardan zor durumda kaldığı için İtalyanların bu sağlık kurumlarına tedavi olmak için gitmişlerdir. Hilali Ahmer’in önemi ve değeri işte tam da bu

³⁰ Dr. Tevfik İsmail (Heybeli Sana toryumu başhekimliğinden emekli, aslen Antalyalıdır), Yüzbaşı Arif Ali, Ord. Prof.Dr. Arif İsmet Çetinoğlu, Dr. Teğ. Nurettin Onör. (Alçıtepe, 2012, s. 172).

dönemde görülmektedir. Halkın ihtiyaçları, bakımı, sağlık problemleri ve ekonomik zorluklara karşı yardım elinin uzatılması bu kurum sayesinde olmuştur. Hilal-i Ahmer'in bu faaliyetleri İtalyan sağlık kuruluşlarının faaliyetlerinin önüne geçmede çok önemli bir yere sahiptir. Antalya Bölgesinde faaliyette bulunan kurum Antalya'da bulunan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve çevre ilçelerdeki Müdafaa-i Hukuk grupları ile sürekli iletişimde olmuş, ihtiyacı olan bölgelere asker, mühimmat, sağlık malzemeleri ve teçhizat gibi eşyaların gönderilmesinde rol oynamışlardır. Antalya Burdur Antalya Manavgat, Antalya Korkuteli-Elmalı yolları üzerine yaralı askerlere yardımcı olmak için bölgeler tespit edilerek buralara yatak ve malzeme yardımı yapılmıştır (Sarı, 2010, s. 43).

Şekil 4. Antalya Hilali Ahmer Heyeti Merkeziyesi

Kaynak: Türkiye Hilali Ahmer Mecmuası, s. 36

Antalya ve civarında yaşayan halk cemiyete maddi olarak da destek çıkmıştır. Hilali Ahmer'in kayıtlı defterlerine göre, Antalya ahalisi 3872 lira 57 kuruşu toplamıştır. Antalya Hilal-i Ahmer şubesi de 1921'de iki ayrı zaman diliminde olmak üzere toplanan 300 ve 1000 lirayı cemiyet merkezine göndermiştir (Fettahoğlu, 2007, s.91).

Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Antalya şubesi Antalya Laboratuvar Müdürü olarak görev yapan Dr. Reşit Galip Bey, Antalya bölgesinde halkın çoğunun sıtma hastalığına yakalandığını ve hatta bölgedeki ölümlerin genellikle bu hastalıktan olduğuna dair raporlar hazırlamıştır. Milli Mücadele'nin sonuna kadar masrafı Hilâl-i Ahmer vasıtasıyla verilmek üzere Antalya'da bir hastane inşa edilmiş, bu sağlık merkezinde Dr. Burhaneddin Bey (Onat) ve Münir Beyler (Soykam) görevlerini icra etmişlerdir (Erten, 2007, s.12).

Dr. Reşit Galip Bey'in raporu incelendiğinde bu dönemde bölgede çok fazla salgın hastalık olduğu görülmektedir. 1920 yılında hastanelere müracaat eden 7753 hastadan 3252'si, 1921 yılında ise müracaat eden 6244 hastadan 2266'sı sıtma hastasıdır. Buradan da anlaşılabacağı gibi dönemin en büyük salgın hastalığı, toplam hastalığın üçte biri olan sıtmadır.

Tablo 6. Hilali Ahmer Beşinci İmdadı Sıhhi Heyeti Dispanserlerine Ait Hasta Sayısı

(Kaynak: Türkiye Kızılay Derneği, s. 119)

İSİMLER	1920	1921	TOPLAM
Köşk	1142		1142
Söke		3498	3498
Çine	664	7406	14046
Koçarlı	8084	2833	10917
Yenipazar	8415	5220	13635
Bozdoğan	72	1812	1884
Bağarası		2120	2120
Dinar	5038	1557	6595
Denizli		3372	3372
Burdur	10699	11593	22292
Antalya		4088	4088
Nazilli	5409		5409
Balyanbolu	1235		1235
GENEL TOPLAM	46734	43499	90233

Görüldüğü üzere Millî Mücadele Dönemi'nde insanlar sadece düşmana karşı değil doğal afetlere karşı da büyük bir mücadele vermektedir. Bu süreçte Hilal-i Ahmer Cemiyeti adeta bunalımlı bir dönemde insanları ferahlatan bir kuruluş olmuştur. Sağlık alanında yapmış olduğu yardımların yanında farklı bölgelerden gelen iâşe ve malzemeleri ihtiyaç sahiplerine ulaştırmışlardır. Cemiyetin faaliyetleri Millî Mücadele bittikten sonra da devam etmiştir. Cemiyet, Türkiye Cumhuriyeti'ne Osmanlıdan kalan bir mirastır.

3.8. Alanya, Manavgat, Korkuteli, Kaş, Akseki, Elmalı, Finike, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin Tepkileri

Alanya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Hacı Nuri Efendizâde Ahmet Talat Efendi başkanlığında kurulmuştur. Alanya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin azaları ise Alanya Müftüsü Arif Efendi, Azakzâde Tevfik Efendi, Azakzâde İzzet Efendi, Hacıkadırzâde Hüseyin Efendi'den oluşmuştur (CA, A.III-3. D. 14, F. 80-7.). Cemiyet kurulur kurulmaz işgalleri protesto

etmişlerdir. Cemiyetin bildirisinde, milli çıkarların gözetilerek işgallere karşı nasıl tavır alınacağı, istiklal için mücadele edileceği vurgulanmıştır. Protestolar Sadece İtalyanların işgal ettikleri bölgelerle sınırlı kalmamış; güneydoğuda Antep, Urfa, Maraş, Hatay ve Adana bölgesi, Batıda Yunanlıların işgallerine karşı da gerekli mercilere telgraflar çekilmiştir.

Bu dönemde Konya’da halkı bilinçlendirmek ve bilgilendirmek, Millî Mücadele’nin haklılığı ortaya koymak adına faaliyette bulunan Öğüt gazetesinin, İtalyan işgal güçleri tarafından kapatılması üzerine İtalyan Kumandanlığına tepki telgrafı çekmişlerdir. Telgrafta, “Maalesef görüyoruz ki bu tecavüz o milleti temsil eden bir kumandan emri ile vaki oluyor. Türk Milleti artık kendisine zahir olan hakkı meşrunu temsil eden hiçbir millet bulunmadığını kati bir kanaat hasıl eylemiştir. Namus ve şerefle ölmeyi rezilane yaşamaya daima tercih eden bizler bu tecavüze baş eğmeyiz. Kanımızın son damlasına kadar her türlü hakaretlere mukabele etmeye karar verdik. Ümit ederiz ki tecavüz şenâati İtalyan Kumandanı cenaplarınca da takdir edilerek hemen Türk Milleti’ne tarziye vermek şıtap olunur. Aksi taktirde milletimizin hiçbir mesuliyet-i maddiye ve maneviye kabul etmeyeceğini arz eyeriz” ifadeleri yer almaktadır (Erten, 2007, S. 75-76). Bu bağlamda Alanya’da kurulan bu milli cemiyet vatanın her karış toprağında olup biten bağımsızlığımıza ket vuran olayların karşısında durmuşlardır. Cemiyet aynı zamanda Ankara Hükümeti’ne de telgraf çekerek desteklerine her daim devam edeceklerini bildirmişlerdir.

Manavgat Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Antalya’nın İtalyan işgalinin hemen ardından kurulmuştur. Manavgat’ta halkı işgallere karşı bilinçlendirmek için Manavgat’ta önde gelenler tarafından cemiyet oluşturulmuştur. Cemiyet Millî Mücadele’de önemli derecede katkılar sağlamıştır. Manavgat’ta birçok malzeme, yardımlar toplanmış özellikle silahlı mücadelenin yoğun olarak yaşandığı Batı Cephesi’ne gönderilmiştir. Manavgat Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Manavgat Müftüsü Ali Rıza Efendi başkanlığında kurulmuştur. Cemiyetin azaları ise; Hacıalizâde Hacı Ahmet Efendi, Hacı İsmailzâde İbrahim Efendi, Berberzâde Hasan Efendi, Hacıhasanzâde Mahmut Efendi, Halilağazâde Hacı Mustafa Efendi, Hüseyinzâde Ali Efendilerden oluşmuştur (C.A., A.III-3. D. 14, F. 80-7.).

Manavgat’ta asayiş olayları baş göstermiştir. Manavgat, Alanya, Akseki ve İbradı bölgelerinde yerleşik Rumların da bu güç durumdan yararlanarak Türkleri tahrik ettikleri görülmüştür. Elde edilen belgelere göre Alanya Bölgesinde 2000 civarında Rum’un ayaklandığı, bu asilerin üzerine de bir mülazım ile sevk edildiği belirtilmektedir (Yıldız ve Öz, 2020, s.328).

Ülke topraklarının işgal edildiği dönemde halkın çoğu milli istiklal düşüncesiyle Millî Mücadele’ye destek verirken aynı zamanda ülke içinde askerden kaçanlar, eşkıyalık yapanlar, adam öldürenler, halktan zorla para toplayanlar da ortaya çıkmıştır. Manavgat, Alanya, Akseki bölgelerinde Güneyli Mehmet Efe, Karazor Efe, Sülekli Mehmet Ali Efe, Namaraslı Gebikçi Efe gibi eşkıyalar türemiştir. Bölgede güvenliği sağlamak ve eşkıyalık faaliyetlerini ortadan kaldırmak için Demirci Mehmet Efe görevlendirilmiştir (Yıldız ve Öz, 2020, s.331). 16 Ocak 1920’de Demirci Mehmet Efe Isparta’ya gelerek burayı merkez karargâhı yapmıştır (Yıldız, 2024, s.332).

Garp cephesi kumandanı Ali Fuat Paşa'nın 15 Ekim 1920 tarihli raporu, Erkanı Harbiye Umumiye Riyasetine, Müdafaa-i Milliye Vekâletine 4. Ve 24. Fırka Ertuğrul grubuna, Antalya ve Muğla havalisi kumandanlıklarına gönderilmiştir. Bu belgede Antalya bölgesine 50 kişilik bir asi grubunun Akseki'den Manavgat'a geldiği haberinin alındığı yazmaktadır. Manavgat'ta bugün Türk Beleni olarak bilinen, Eskiden Rumlara ait beş adet evin bulunduğu Gavur Dağı olarak bilinen alanda, bir grup eşkıyanın Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin parasını çaldığı ve Hükümet Konağı'nı bastığı ifade edilmektedir. Bu eşkıyaların Antalya Müfrezesi tarafından yakalanmasının ardından müfreze Gavur Dağı'nın sırtlarında mevzilenmiş ve gereken önlemler alınmıştır. Müfrezenin Manavgat'ta asayiş sağlamasının ardından halk bu gelişmeyi sevinçle karşılamış, halk tarafından bu dağa "Türk Beleni" ismi verilmiştir (Yıldız ve Öz, 2020, s.328). Demirci Mehmet Efe, 1919 yılında Manavgat'a gelerek Pazarcı'da bulunan Berberoğluları Hanı'na (günümüzdeki Manavgat merkez cami altındaki pasaj) yerleşmiş, kendi hukuk kurallarını uygulamış, ırmak kenarında bulunan çınar ağacına isyancıları cezalandırmıştır. Bu isyanlardan biri Yörük Kıtılma Hasan'dır. Kemer köyünden olan bu şaki telgraf tellerini keserek milli kuvvetlerin haberleşmesini engellediğinden Demirci Mehmet Efe tarafından asılarak cezalandırılmıştır. (Kırtı, 1997, s.67). Bu bağlamda düşünüldüğü zaman İtalya'nın işgali döneminde içerideki çete olayları Müdafaa-i hukuk Cemiyeti'nin faaliyetlerini kısıtlamıştır.

Korkuteli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, 15 Mart 1920'de faaliyetlerine başlamıştır. Cemiyetin başkanlığını Müftü Hasan Hilmi Efendi yapmıştır. Cemiyetin üyeleri; Tapu memuru Ali Rıza Efendi, Hacı Bekir Efendizâde Ahmet Efendi, Dava Vekili Şükrü Efendi, Reji Memuru Kazım Bey, Doktor Raif Bey, tüccarlardan Hacı Hasan Efendi, Muhasebe-i Hususiye Memuru Emin Efendi, Başmuallim Hasan Efendi'dir (C.A, A.III-3. D. 14, F. 80-7.). Korkuteli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti şehir merkezinde faaliyet gösterdiği gibi çevre beldelelerden Bozova ve Kızılca Dağ'da faaliyetlerde bulunmuşlardır. İlçede ilk başta işgallere karşı tepkiler sınırlı olmuş, zamanla seyrini artırmıştır. O süre içerisinde İbradılı Numan Bey ilçe mutasarrıfı olup, Millî Mücadele yanlısı olarak büyük destek vermiştir. Bölgede ikamet eden bazı kötü niyetli kişiler Numan Bey'in aleyhinde dedikodular çıkarmış hatta Cemal Bey'le³¹ ilişkisi olduğu

³¹ Cemal Bey (Artin Cemal) (1862-1948): 1862 Yılında Antalya İbradı'da doğmuştur. Babası Ahmet Nazif Efendi'dir. Fatih Rüştiyesini bitirdikten sonra Mülkiye Mektebi'ne devam etmiştir. Mülkiye mektebinden mezun olduktan sonra 1884 yılında nahiye müdürü olarak göreve başlamıştır. Üç yıl nahiye müdürü olarak görev yapmış sonrasında Ünye Kaymakamlığı'na atanmıştır. Sırasıyla Midyat, Avanos, Balâ, Hamidiye, Divriği, Nevşehir, Alanya'da kaymakamlık görevlerinde bulunmuştur. 1903 yılında Mutasarrıflığa yükseltilerek Kerkük Sancağına atanmıştır. Havran, Kayseri, İzmit ve Bolu sancaklarında toplam dokuz yıl görev yapmıştır. 4 Eylül 1912 tarihinde Elâzığ valisi olmuştur. Bu görevini sürdürürken 1 Mayıs 1915 tarihinde emekli edilmiştir. Mütarekeden (30 Ekim 1918) sonra 28 Kasım 1918 tarihinde Konya'ya vali olarak atanmıştır. 4 Mart 1919 tarihinde kurulan I. Damat Ferit Paşa kabinesinde Dahiliye Nazırlığına getirildiğinden 7 Mart 1919 tarihinde Konya valiliği görevinden ayrılmıştır. Koyu bir Hürriyet ve İtilaf Partisi taraftarı olarak bilinmektedir. İttihatçı düşmanıdır. İttihatçı düşmanlığı onu Ermeni dostu yapmaya kadar götürmüştür. Ermeni sempatzanı tutumundan dolayı halk Cemal Bey'i "Artin Cemal" olarak adlandırmıştır. Cemal Bey Nisan 1919 tarihinde Nazırlık görevinden alınmış 14 Mayıs 1919 tarihinde ikinci kez Konya'ya vali olarak atanmıştır. İstiklal harbine soğuk bakmış hatta 4 Eylül'de toplanan Sivas Kongresine Konya merkezinden delege göndermemiştir. Aynı zamanda 12 Eylül'de alınan İstanbul Hükümeti ile resmi haberleşmeyi kesme kararına da karşı çıkmıştır. İstiklal Harbi sonunda 150'lilikler listesine girince Romanya'ya kaçmış, affedilince yurda geri dönmüş ve 1948 yılında ölmüştür. (Not. Cemal Bey (Artin Cemal) ile Cemal Paşa (Mersinli Cemal Paşa) karıştırılmamalıdır. Cemal Bey'in Konya Valiliği döneminde (Mayıs 1919) Mersinli Cemal Paşa Yıldırım Kıtaatı Müfettişi ve 2. Ordu Kumandanı olarak Konya'da görev yapmaktadır. Bkz. Kenan Esengin, Millî Mücadele'de Hıyanet Yarışı, Ankara, 1969.

gerekçesiyle görevinden uzaklaştırılmasını talep etmişlerdir. Sonrasında Cemal Bey ismini taşıyan başka bir mutasarrıf bölgeye atanmış fakat belli bir zaman sonra bu mutasarrıf da görevden azledilerek yerine Şevket Bey tayin edilmiştir (Erten, 2007, s. 87.).

Şevket Bey, işgallere karşı nasıl bir tavır takınılması gerektiği ile ilgili olarak halka bilgilendirme yapmıştır. Bu süre içerisinde art niyetli olanların söylediklerine inanılmaması gerektiğini, ifade edilen olumsuz düşüncelerden dolayı ümitsizliğe düşülmemesi gerektiği dair bildiri yayımlamıştır. Ankara’da yayınlanan “Hakimiyet-i Milliye”, “Anadolu’da Yenigün”, Eskişehir’de yayınlanan “Yeni Dünya”, Antalya’da yayınlanan “Anadolu” gazetelerinin ilgili nüshaları halka dağıtılmıştır.

Cemiyet, çevre beldelerde halktan nakdi para ve malzeme toplamış, topladığı yardım malzemelerinin bir kısmı iç karışıklıkların önlenmesi için harcanmış, bir kısmı da Millî Mücadele veren Batı Cephesi Kumandanlığına gönderilmiştir. Korkuteli Bölgesi, Alanya, Antalya, Manavgat’tan Batı Cephesi’ne yardımların aktarılması için transit bir yol olarak kullanılmıştır. Ayrıca cephedeki askerlerin ihtiyaçları için kazanın varlıklı kişilerinden toplanan 22.000 lira ile 100 deve, 113 merkep, 60 kağıt, 110 öküz, 10 camız, 600 keçi, 200 koyun, 600 okka yün, 900 okka kıl, 900 okka sadeyağ, 1300 okka peynir ve 180000 kuruşluk manifatura, 4000 kat çamaşır, 16 Eylül 1921’de Millî Mücadele’ye yardım için sevk edilmiştir (Erten, 2007, s. 88.).

Kaş Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, kuruluş tarihi tam olarak bilinmese de Cumhurbaşkanlığı arşivindeki bilgiler doğrultusunda, Kaş’ta Cemiyet’in varlığından ve faaliyetlerinden bahsedilmektedir. Alibeyzâde Mehmet Efendi tarafından Kaş Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulmuştur. Azaları ise, Sabık Belediye reisi Kasabalı Mehmet Ağa, Sarılardan Patırazâde Recep Ağa, Ahatlı Karyesinden Hacırapzâde Yusuf Ağa’dır (C.A, A.III-3. D. 14, F. 80-7.). Cemiyet, canları pahasına mücadele eden Kuvayı Milliyeciler için para yardımı yaparak asker toplamışlar; toplanan askerler Nazilli tarafına gönderilmiştir. Bu yardımlar parayla sınırlı kalmamış; yiyecek, içecek, giyim ve mühimmat toplanarak da Millî Mücadele’ye destek olunmuştur.

Akseki Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, işgallerin arkasından kurulmuş milli bir cemiyettir. Cemiyet, Akseki halkının sözü dinlenir tanınmış kişiler tarafından teşkilatlanmaya başlamıştır. Cemiyetin kurucusu ve başkanı Akseki Meclis-i idare Azasından Camili Tahir Efendi’dir. Cemiyetin üyeleri ise Belediye Reisi Lokman Efendi, Müftü Salim Efendi, Belen-i Elvad köyünden Hasan Efendi, Meclis-i İdare azasından Hüsameddin Efendi, Şatırzâde Lokman Efendi, Nüfus memuru Behçet Efendizâde Rıfat Efendi, Varıdat memuru Yazıcızâde Tefik Efendi, Uzun Hacızâde Mehmed Efendilerdir (C.A, A: III-3, D: 14, F: 80-7). Cemiyet Antalya ve çevresinin işgallerine karşı bölgede halkını örgütleme, aydınlatma görevini üstlenmiştir. Millî Mücadele için para ve eşyalar toplayarak savaşın yaşandığı cephelere yardımlarda bulunmuşlardır.

Elmalı ve Finike Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri de Antalya ve çevresinde milli istiklal için kurulan Millî Mücadele’ye para, teçhizat, asker, yiyecek, içecek, hayvan ve araç gibi yardımlar için kurulmuş ve teşkilatlanmışlardır.

Görüldüğü üzere Antalya'nın en önemli merkezi konumları durumunda olan Akseki, Manavgat, Alanya, Korkuteli, Kaş, Finike ve Elmalı Millî Mücadele'de her alanda destek vermişlerdir. Antalya ve çevre beldelerde sıcak çatışmanın yaşanmamış olması Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin daha rahat hareket etmesinde önemi büyüktür. Bölgedeki asayiş olayları cemiyetlerin hareket noktalarını kısıtlamış olsalar da cemiyetler gerekli yardımlarını ihtiyaç duyulan noktalara ulaştırabilmişlerdir. Birçok beldede Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti oluşması Türk halkının zor şartlar altında olmasına rağmen konu vatan, bayrak, istiklal olunca ne kadar duyarlı olduklarını ve sosyal dayanışma içerisinde ortak bir ülküde birleştiklerini göstermektedir.

4. ANTALYA VE HAVALİSİNDEKİ ASAYİŞ OLAYLARI

Antalya'nın işgali yıllarında asayiş olaylarının şehirde arttığı görülmektedir. İtalya'nın işgalin ardından bilinçli olarak şehirde yönetim boşluğu oluşturmaması, asker kaçaklarının mütareke sonrası artışı şehirde asayiş olaylarına sebep olmuştur. Bölgede işgal sonrası oluşan otorite boşluğu ve eşkıya faaliyetlerinin artması İtalya'nın politikası sonucu ortaya çıktığı bir gerçektir. Zira İtalya bölgedeki asayiş olaylarını işgal gerekçesi olarak kullanmaya çalışmış, hukuki düzen ve nizamı bozan çetelerin faaliyetlerine göz yummuştur (Köstüklü, 1989, s. 24). Bu durumun sonucu olarak ortaya çıkan olayları da bahane edip bölgede asayiş bozuktur teziyle askeri varlığını arttırmış, işgal sahasını genişletmek için Burdur'a kuvvet sevk etmiştir (Köstüklü, 1989, s. 19).

Düzeni sağlamak için 57. Tümen Kumandanlığı ve Antalya Mutasarrıflığı gayret göstermiştir. TBMM aldığı karar doğrultusunda ülke genelinde asayişini yeniden tesis etmek için İstiklal Mahkemeleri kurulmuş ve bu mahkemelerden olan Isparta İstiklal Mahkemesi Isparta'nın yanı sıra işgal yıllarında Antalya'da da çalışmalar yapmıştır (Çeltikçi, 2014, s. 110).

İşgal yıllarında İtalyanların bilinçli olarak otorite boşluğu oluşturmaları sonucu bölgede asayiş problemleri yaşanmaya başlanmıştır. Yaşanmaya başlanan olaylar karşısında 7 Temmuz 1920 tarihinde Belediye Reisi Vekili Müftü Arif Efendi imzasını taşıyan bir kararname yayınlanarak bölgedeki asayişini yeniden temin etmek ve asker kaçaklarını en aza indirmek için ulema ve sözü geçenlerden oluşan heyetlerin teşkil edilmesi kararı alındığı duyurulmuştur. Alınan karar gereğince merkeze; eski ve yeni müftüler Ahmet ve Cemal Efendiler, Döşemealtı tarafına; Veziroğullarından Hasan Özcan, Melli tarafına; Muallim Ahmet Mithat, Çakırlar tarafına; Avdanlı Hacı Osman Efendi, Gebiz tarafına; Numanzâde Hacı Mehmet Efendi, Serik tarafına ise Alaşehir Müftüsü Mehmet Adil Efendi görevlendirilmiştir (Erten, 2007, s. 56). Bu kişilere Antalya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından faaliyet giderleri için harcırah verilmiş ve bazılarına da cemiyet tarafından maaş bağlanmıştır. Heyetlerde bulunan kişilerin başlıca görevleri merkezin emirlerini köylüye bildirmek, köylülerle yakın ilişki içinde bulunarak köylere dışarıdan gelip kimliği bilinmeyen kişileri derhal merkez ve en yakın hükümet memuruna ihbar etmek, kendi bölgelerinde cuma günleri halkın toplanacağı pazar yeri ve camileri ziyaret ederek onları aydınlatmak, köylerde söz genel ahlâk ve nüfuzuna güvenilir kişilerden yararlanmak, toplantılarla halkı bilgilendirmek ve bilinçlendirmektir (Erten, 2007, s. 67). Bu kişilerin Millî Mücadele esnasında bölgede halkın aydınlatılması, Millî Mücadele'ye karşı duyarlı hale getirilmesi noktasında çok önemli katkıları olmuştur. Aynı zamanda Antalya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin yardımıyla Anadolu'da Millî mücadele ile ilgili olup bitenlerden halkın haberdar olabilmesi için Karahisar'da çıkarılan "İkaz", Konya'da çıkarılan "Öğüt" ve "Hâkimiyet-i Millîye" gazeteleri temin edilerek halka ulaştırılmıştır (Erten, 2007, s. 68). Bu faaliyetlerin uygulanmasında Antalya ve ilçelerinde teşkil edilmiş olan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri etkin rol oynamıştır.

Antalya'nın işgalinin ardından şehirde asayiş olaylarına bakıldığında özellikle 1919 yılı mart ayından 1920 ortalarına kadar asayiş olaylarının bölgede artış gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu olaylar genellikle otorite boşluğunun ortaya çıkması ve ekonomik sebeplerden dolayı gerçekleşen olaylardır. Bu olaylardan ilki, 17 Nisan 1919'da Çirkinoba köyünde Ali Çoban'ın

evi eşkıyalarca basılmış, parası gasp edilmiştir. Olayı gerçekleştirenler 7 kişi olarak tespit edilmiş, yapılan araştırmalar sonucunda Antalyalı kör Süleyman, mübaşir Abdi Arapoğlu, yakalınmış ve ardından tutuklanmıştır (BOA.DH.EUM.AYŞ.5.ŞB 1-67.).

Antalya'dan Burdur'a giden posta arabasının soyulması, 194,891 kuruş paranın çalınması sonucu Antalya ve Isparta'dan güvenlik güçleri görevlendirilir. Posta arabasını soyanın Osman adında biri olduğu anlaşılır ve yanında yardımcı olan arkadaşlarıyla birlikte etkisiz hale getirilmiştir (Çeltikçi, 2014, s. 137).

Burdur-Isparta-Antalya bölgesinde eşkıyalık yapan çeteler, otorite boşluğundan yararlanarak asayiş bozacak faaliyetlerde bulunmuşlardır. Kaz Ahmet çetesi, Bucaklı Karaosmanoğlu Mehmet, Kestelli Ali, Seydiköylü Fevzi, Akbaş Mehmet gibi çetenin elebaşları yanlarında firariler, asker kaçakları ve işsiz aylaklardan oluşan guruplarla hukuka aykırı hareket etmişlerdir. Hükümet güçlerinin tahkikleri sonucu birçoğu yakalanarak gerekli mercilere teslim edilmiştir. Bazıları ise çatışmalar sonucunda ölü ele geçirilmiştir (Çeltikçi, 2014, s. 138).

Korkuteli Güzle'de oturan Hacı Mustafa oğlu Emin'in evini eşkıyalar basmış, eşini darp etmiş, 60 adet Osmanlı altını ve 250 kuruş parasını çalmışlardır (BOA, DH. EUM. AYŞ. 4/4).

Manavgat, Akseki, Alanya bölgesinde Karazor Efe, Sülekli Mehmet Ali Efe, Güneyli Mehmet Efe, Namaraslı Gebikçi Efe gibi eşkıyalar türemiş, halkın şikayetleri üzerine hükümet bölgede güvenliği ve asayiş sağlamak için Demirci Mehmet Efe'yi görevlendirmiştir. Konya'da baş gösteren Delibaş isyanı büyümüş, Konya Hükümet Konağı ve cezaevleri basılmıştır. Düzenli ordunun kurulmasına kadar bölgede Demirci Mehmet Efe isyanları bastırmak için faaliyetlerde bulunmuştur (Yıldız ve Öz, 2020, s. 331). Delibaş isyanı zamanla Konya'nın dışına çıkmış, Akseki, Manavgat, İbradı, Antalya, Isparta bölgelerine de sıçramıştır. İsyanın büyümesi sonucu isyanı bastırmak için Rauf Bey liderliğinde asayiş sağlamak için bir miktar askeri birlik gönderilmiştir. Bunun yanında Demirci Mehmet Efe ve 57. Tümen Kumandanı Mehmet Şefik Bey de görevlendirilmiştir. İsyanlıların bir kısmı ve isyana destek verenlerden Hacı İsmail Ağa, Hacı Abdullah, Hafız Sabri Efendiler cezalandırılmıştır (Yıldız ve Öz, 2020, s. 333).

6 Ağustos 1919'da Manavgat'ın Şeyhler köyünün muhtarı Ahmet Ağa'nın evi silahlı eşkıyalar tarafından basılıp, paraları çalınmış, eşyalarına el konulmuştur.

Hapishane firarilerinden Garip Osman ve Ali yanlarında bulunan 6 kişiyle Korkuteli civarında yoldan geçenleri soymaya kalktıkları tespit edilmiş ve yapılan tahkikler sonucunda yakalanmışlardır.

Halide Edip Adıvar Antalya, Burdur ve Isparta havalisinde yaşayan halkın birçok eşkıya olayına şahit olduğunu yazmıştır. İşgaller döneminde bölgede oluşan otorite boşluğu ve İstanbul Hükümeti'nin nüfuzunun azalması sürecinde bu olayların daha da arttığı görülmektedir. Otorite boşluğunda bölgede halk üzerinde baskı kuran, ticareti engelleyen, huzur ve güven ortamının bozulmasına neden olan bazı eşkıyalar ve çeteler ortaya çıkmıştır. Bunlar; Karazor Efe, Golluca Efe, Emdirmenin Deli Hasan, Ala Kerim'in Yusuf, Mustafa Efe, Kara Koca'nın Mehmet, Gazipaşalı Çakıcı Efelerdir (Yıldız ve Öz, 2020, s. 333).

Akseki İbradı'dan gelen bir eşkıya kafilesi Taşağıl nahiyesi merkezine gelmiştir. Manavgat'a Antalya'dan asilere karşı kullanmak üzere az sayıda kuvvet gönderilmiştir. Manavgat ırmağının karşı yakasında müdafaaya geçilmişse de kayıkları, mavnaları eşkıyanın elinde olduğu için nehri geçmek mümkün olmamıştır. Az kuvvette Köprü çay civarına çekilmek zorunda kaldı. Asiler Taşağıl'daki kuvvetle birleşerek, Manavgat'ın garb (batı) tarafını da ele geçirmişlerdir. Asilerin reisleri; Aksekili Mehmet Efe, Sürekli Mehmet Ali Efe, Manavgat'tan Cebeci Efedir. Aksekili Mehmet Efe, Alaçesme köyünden olup, eskiden karar hâkimi iken görevinden azledilmiş bir şahsiyettir. Manavgat'ta kargaşa ortamı devam ederken Akseki'den Demirci Mehmet Efe, Rüfekası Mevlüt Efe ve Mahmut Efe olmak üzere üç koldan gelmekte olduklarını ve Demirci Mehmet Efenin güçlü bir kuvvetleri olduğunu haber alan asiler bulundukları bölgeyi terk etmişlerdir. 500 kişilik bir kuvvetle Mehmet Efe Manavgat'a ulaşmış, eşkıya ile iş birliği yapan, eski mahkeme hâkimi Gödeneli Ahmetler köyünde yakalanarak vurulmuştur. Asilere yardımda bulunan telgraf memuru Yusuf Çavuş ve Kemer Köyünden Kıtılma Hasan idama mahkûm olarak, Manavgat nehrinin kenarındaki çınar ağacında asılmışlardır (Yıldız ve Öz, 2020, s. 334).

5. İTALYANLAR'IN ANTALYA'YI İŞGALİ İLE İLGİLİ BASIN, YAYIN, BİLDİRİ VE TELGRAFLAR

Osmanlı'da ilk telgraf hattı 1855'te, İstanbul Edirne arasında kurulmuştur. Zamanla Osmanlı yöneticileri tarafından telgraf benimsenmiş başlıca teknolojik gelişme olarak kabul görülmeye başlanmıştır. Hükümdarlar telgrafı iller arasında denetim aracı olarak kullanmaya başlamıştır. Telgraf hatlarıyla ilgili çalışmalar Kırım Savaşı'nda yoğunluk kazanmış daha sonraki dönemlerde geliştirilmiştir.

Millî Mücadele Dönemi'nde en değerli haberleşme araçlarından biri telgraftır. Kırım Savaşı esnasında telgraf Osmanlı Devleti'nde kullanılmış, ilk telgraf hattı Edirne-İstanbul arasına döşenmiştir. İtalya'nın Antalya'yı işgali ile ilgili basın ve yayına yansıyanları, o dönemde çekilen telgrafların içeriği, arşiv belgeleri ve hatıratlara bakarak Millî Mücadele yıllarını daha iyi anlamamızı sağlamak için önemli materyallerdir. Bu bölümde 1919-1921 yılları arasında İtalyanların Antalya'daki işgal öncesi hazırlıkları, işgalin nasıl gerçekleştiği, işgal sırasındaki askeri, ekonomik, siyasi alanda neler yaptıkları ve işgalin bitiminde neler yaşandığını, işgaller bittikten sonra işgalin bıraktığı izlerin basına yansımaları ele alınmıştır.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra imzalanan Mondros Mütarekesi'nin 7. maddesine göre İtalya tarafından Antalya işgal edilmiştir. Antalya'nın işgali başlamadan önce İtalya bölgede güvenlik sağlama adına yaşanan asayiş olaylarını gerekçe göstermiş ve işgal etmiştir. İtalya, işgal sürecinde Antalya halkını kendi tarafına çekebilmek, işgale karşı halkın ortaya koyacağı tepkiyi engellemek için eğitim, sağlık, tarımsal, ekonomi, gibi alanlarında halkın hoşlanacağı politikalar yürütmüştür. İtalya'nın gerek uygulamaya çalıştığı politikalar gerekse kargaşa ortamı oluşmaması için Antalya halkı ile karşı karşıya gelmekten kaçınması, Antalya'da İtalyan işgaline karşı tepkilerin silahlı çatışmaya dönüşmemesinde etkili olmuştur. Halk tepkisi protestolarla sınırlı olmuştur. Antalya'nın işgaline İstanbul Hükümeti, Antalya Mutasarrıflığı, Mustafa Kemal ve askeri teşkilat öncelikle siyasi alanda mitingler düzenlenmesini söyleyerek tepki göstermiş fakat İtalyanların işgali genişletmeye başlaması üzerine Mustafa Kemal ve Harbiye Nezareti İtalyan işgaline karşı gereken mücadelenin verilmesi ve askerlerin hiçbir sebeple geri çekilmemesi yönünde tepkilerini ortaya koymuştur.

Antalya'da Millî Mücadele Dönemi'nde silahla mücadele yapılmamış olsa da Anadolu'nun diğer bölgelerinde olduğu gibi burada da Antalya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulmuştur. Aynı zamanda çevre beldelerde de Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri işgale karşı tepkilerini dile getirmişlerdir. Bu cemiyetler Antalya halkını Millî Mücadele konusunda bilinçlendirme ve halkı işgallere karşı birlik beraberlik içinde örgütleme, cepheye silah ve teçhizat yardımı, aktarımı konusunda önemli rol oynamıştır. Mondros Mütarekesi sonrası işgallerin başlaması sonucu, İtalyanların ve hatta İtilaf Devletlerinin faaliyetlerine karşı Kuvayı Milliyecilerin, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin, yerel yöneticilerin tepkileri bölgesel basın yayın yoluyla kamuoyuna duyurulmuştur. Bunun yanında işgallerin haksız olduğu Millî Mücadele'nin haklılığı, milli ve uluslararası alanda da basın yayın yoluyla aktarılmaya çalışılmıştır. Bu dönemde yayınlanan gazete ve dergiler, çekilen telgraflar incelendiğinde Türk halkının işgallere karşı vermiş olduğu tepki ve mücadeleleri daha iyi idrak etmemizi sağlamaktadır.

Antalya’da Anadolu, Antalya, Akdeniz, Yeni Türkiye, Alanya Postası, Babalık, Öğüt, Nasihat, Anadolu Ajansı, Şelale, Yeni Sabah gazeteleri Antalya bölgesindeki Millî Mücadele Dönemini aydınlatan önemli basın yayın organlarıdır. Bunun yanında Millî Mücadelede haberleşmede en önemli araç telgraflardır. Özellikle Konya-Antalya Bölgesi’nde kurulan haberleşme merkezleri işgalle ilgili haberlerin ve Anadolu’nun birçok yerindeki faaliyetlerin kısa süre içerisinde duyulmasında etkili olmuştur.

Diğer telgraf merkezi ise İstanbul’un Anadolu ile haberleşmesini sağlayan Çanakkale’den geçen hattır. Trabzon’da bulunan hat o zaman diliminde önemli bir haberleşme merkezidir. 1920 ortalarından itibaren önemli telgraf merkezlerinin işgal altında kalması Sivas, Erzurum, Bolu, Trabzon, Çorum, Kastamonu, Zonguldak ve Samsun arasındaki haberleşmenin genellikle Kastamonu telgrafhanelerine yüklenmesi sonucu buralar haberleşmenin merkez durumuna ortaya çıkarmıştır. Sinop da bu dönemde önemli bir haberleşme merkezi durumuna gelmiştir. Aynı zamanda Konya, Antalya, Mersin bölgelerinde de hatlar oluşturulmuş, haberleşme imkânı sağlanmıştır.

Antalya halkı, Antalya yöneticileri 28 Mart 1919’da şehirleri İtalya tarafından işgale uğradığı zaman bağımsızlığını ve ülkesini savunmak için işgalci güçlere karşı birçok protesto telgrafları çekerek Millî Mücadele’ye katılmıştır. Müftü Yusuf Efendi ve Belediye Reisi Hüsnü Bey önderliğinde haklı davalarını savunmak için kurdukları Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti vasıtasıyla işgallere tepkilerini göstermişlerdir. Özellikle Ankara’da bulunan milli meclise, Dahiliye Nezareti’ne ve gerekli birimlere bölgede olup bitenlerin bilgisini telgraflar yoluyla vermişlerdir.

Mustafa Kemal, Erzurum Kongresi’nde oluşturulan Temsil Heyeti Başkanlığı’na seçilir seçilmez derhal Anadolu’daki işgallerle ilgili bilgiler toplayarak bölgedeki faaliyetlerle alakalı yakından takip ederek işgallere karşı tepkilerin oluşturulmasını istemiştir. Antalya’nın işgalinde de İtalyanların şehirde asker sayılarını arttırmalarının, işgalleri genişletmelerinin ve halka masum görüntüsü verilerek gösterilen faaliyetlerin önüne geçilmesini, bu hususlarda yerel idarecilerden, ordu komutanlıklarından ve 2. Ordu Müfettişliğinden halkın bilgilendirilmesini istemiştir.

Osmanlı Hükümeti Dâhiliye Nezareti’nden 3 Nisan 1919 tarihinde Antalya Mutasarrıflığına gönderilen telgrafta: “*Antalya’ya gelen İtalyanlarla iyi geçinilmesi ve bölgede asayişin muhafaza edilmesi*” istenilmiştir (Çeltikçi, 2014, s. 74). Bu telgrafta dikkati çeken en önemli konu bölgede asayişin, güvenliğin sağlanması ve karışıklık çıkmasının önlenmesidir.

İşgallerle ilgili İstanbul Hükümeti’nin de bölge yöneticilerine çekmiş olduğu telgraflar mevcuttur. Antalya’nın işgaline karşı İstanbul Hükümeti’nin tepkisi bölümünde bahsedildiği üzere Antalya Mutasarrıflığına çekilen telgrafta, “...Bu ve buna mukabil ahvalde zamanın nezaketi nazar-ı dikkate alınarak su-ı tefahhümlere meydan verecek tarzda idare-i umur ve lisan edilmekle beraber kendileriyle temas edilip iyice anlaşmak süratiyle hareket edilmesi...” şeklinde devam etmektedir. Buradan anlaşılacağı üzere Dâhiliye Nezareti İtalya’nın Antalya’ya çıkardığı asker sayısının yeterli sayıda olmadığı Antalya Mutasarrıflığının ve yerel yöneticilerin şehre çıkarma yapan askerlere karşı kötü davranmamaları, uluslararası alanda olumsuz bir intiba bırakmamaları, devleti zor duruma düşürecek davranışlardan uzak durmaları konusunda

uyarılarda bulunmuştur. Dâhiliye Nezareti'nin bu davranışı işgallerin silahlı mücadele yerine resmi yollardan halledilmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

Antalya ve Konya'nın işgali ile alakalı telgraflar, Konya'dan Harbiye Nezareti'ne mevrut şifre adıyla çekilmiştir. Antalya ile ilgili çekilen telgrafların örnekleri eklerde belirtilmiştir.

Basın ve yayın, Millî Mücadele Dönemi'nde halkı gelişmelerden haberdar etmek için yani bilgi aktarımı açısından önemlidir. Bu dönemde halk, Millî Mücadele ile ilgili birçok faaliyeti basın yayın aracılığı ile öğrenebilmiştir. İşgaller ve olumsuz propagandalar karşısında halkı bilinçlendirmek, bilgilendirmek ve doğru yönlendirmek adına ortaya çıkarılan gazete, dergi ve bildiriler Millî Mücadele için önem arz etmektedir.

Mondros Mütarekesi sonrasında bölgede iletişim ve posta hizmetleri, İtalyan jandarması ve İtalyan polislerinin kontrolleri altına girmiştir. Temmuz ayında Antalya-Burdur arasında hükümete ait telgraf telleri İtalyanlar tarafından kesilmiştir. Zira İtalyan işgal kuvvetleri halkın ve yerel yönetimlerin haberleşmesini istememektedirler (ATASE, ISH, K.192, G. 110, V.1.).

Bütün bunların yanında haber almada ve haberin önemli noktalara ulaştırılmasında Millî Mücadele boyunca istihbarat subaylarına çok önemli vazifeler düşmüştür. Ülkede olup bitenlerin, gazetelerdeki haberlerin, Avrupa'daki, işgal altında olan Osmanlı'nın merkezi konumunda bulunan İstanbul ve işgal bölgelerindeki gelişmelerin zamanında öğrenilerek Ankara'ya ulaştırılması son derece önem arz etmektedir. Anadolu'nun hemen her bir bölgesinde istihbarat şubeleri kurularak istihbarat subayları kendilerine verilen görevleri eksiksiz olarak yerine getirmek için canla başla çalışmışlardır. Anadolu'daki halk bu sayede habersiz kalmamış ve gelişmelerden haberdar olmuştur.

6. SAKARYA MUHAREBESİ SONRASI İŞGALİN SONA ERMESİ VE İTALYA’NIN ANTALYA’YI TERK ETMESİ

6.1. Birinci ve İkinci İnönü Muharebeleri Sonrası Gelişmeler

Batı Cephesi’nde düzenli ordunun ilk askerî harekâtı I. İnönü Muharebesi’dir. Muharebenin kazanılması Türk Milleti’nde heyecan uyandırmış, milli birlik ve beraberlik anlayışımız güçlenmiştir. Türk milletinin milli mücadelesini kazanılma düşüncesini güçlendirmiştir. Teşkilatı Esasiye Kanunu’nun kabul edilmesi, İstiklal Marşı’nın mecliste defalarca okunarak onaylanması yeni umutların başlangıcı olmuştur.

Bu gelişmeler Batılı Devletlerin Büyük Millet Meclisi’nin yok sayılarak, Sevr projesini uygulamaya koymanın mümkün olamayacağını göstermiştir. İtilaf Devletleri, Yunan ordusunun toparlanması için zaman kazandırmak, Sevr projesinde değişiklikler yaparak Türklere kabul ettirmek, kaybettikleri savaşı masa başında diplomatik alanda başarı elde etmek istemeleri, Londra Konferansı’nın yapılmasının nedenleri arasında yer alır. Konferansa ilk olarak TBMM’yi çağırılmayıp sadece İstanbul Hükümeti’ni çağırılmışlardır. TBMM bu duruma itiraz etmiş, İtalya’nın da desteği ile konferansa direk olarak davet edilmiştir. Aslında iki hükümetin de çağırılması İtilaf Devletleri açısından olumlu sonuçlar doğurabilirdi. Çünkü hükümetler arasında fikir ayrılığı vardı. Türk Milleti’nin temsil edilmesi konusundaki bu karmaşada hükümetleri birbirine düşürerek Sevr’i kabul ettirebilirlerdi. Londra Konferansı’na İstanbul Hükümeti adına Tevfik Paşa katılmıştır. TBMM adına katılan heyet ise Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey, İzmir Milletvekili Yunus Nadi, Mahmut Esat Bozkurt, Trabzon vekili Hüsrev Gerede, Erzurum Milletvekili Necati Albayrak, İzmir Milletvekili Sırrı Belli, Ankara Hükümeti’ni Roma’da temsil eden Aydın vekili Cami Beylerden oluşmuştur” (TBMM Gizli Celse Tutanakları, 5 Şubat 1337 (1921), 1. Cilt, 145. Birleşim, s. 385.). Konferansta Türk temsilcisi adına Tevfik Paşa’ya söz hakkı verildiğinde “Milletin gerçek temsilcileri TBMM Hükümeti temsilcileridir” diyerek söz hakkını Bekir Sami Bey’e bırakmıştır. Bu durum İtilaf Devletleri’nin planlarını suya düşürmüştür.

Londra Konferansı’ndan bir sonuç çıkmamıştır. Fakat Ankara Hükümeti açısından olumlu sonuçları olduğu söylenebilir. İtilaf Devletleri TBMM’yi direk olarak konferansa çağırarak hukuken tanıdıklarını kabul etmiş oldular. TBMM konferansa katılmakla barışçı olduğunu tüm dünyaya göstermiştir. Türkler haklı davası olan Misakı Millîyi, uluslararası alanda duyurmuş, istiklal için canları pahasına savaşacağını göstermiştir. Konferansın ardından TBMM hükümeti Fransa ve İtalya ile ikili görüşmeler gerçekleştirmiştir. Ankara Hükümeti Baş temsilcisi Bekir Sami Bey İtalyanlarla yaptıkları ikili antlaşmaya göre:

1-Ankara ve Roma Hükümetleri, Osmanlı Hükümeti’nin ve sermayesinin yardımı olmadan Antalya, Burdur, Muğla ve Isparta sancaklarıyla, kısmen Afyonkarahisar, Kütahya, Aydın ve Konya bölgelerinin ekonomik gelişimini sağlamak için iş birliği yapmaya kesin olarak karar vermişlerdir. Ereğli kömür madenlerinde Türk-İtalyan şirketine verilecek imtiyazının sınırları daha sonra yapılacak bir anlaşma ile tespit edilecektir.

2-İmtiyaz, inhisar veya ihtiyari işletme verildiği takdirde şirket Osmanlı kanunlarına uymayı taahhüt eder.

3- Türk ve İtalyan sermayeleri mümkün olduğunca iş birliği yapacaklardır. İştirakler %50'ye kadar varabilir.

4-İtalya Krallığı Hükümeti; Türk Heyeti'nin, barış antlaşması ve özellikle İzmir ve Trakya'nın Türkiye'ye iadesi konusundaki bütün taleplerini müttefikleri nezdinde müdafaa etmeye söz verir.

5-İtalya Krallığı Hükümeti, barışın tasdikinden ve iki ülke arasında ikinci bir anlaşma yapıldıktan sonra Osmanlı topraklarındaki birliklerini geri çekmek için resmi bir güvence verecektir. Yukarıdaki şartlar, Türkiye'ye devamlı bir mevcudiyet ve istiklal temin edecek barış antlaşmasının imzalanmasından sonra iki taraf arasında yapılacak bir antlaşmadan sonra yürürlüğe girecektir (Çelebi, 1994, s. 260).

İtalyanlarla yapılan bu ikili anlaşma maddeleri Mustafa Kemal tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Bekir Sami Bey'in bu görüşmesini olumlu bulmamıştır. Nitekim kaleme aldığı Nutuk'ta dile getirdiği gibi, Bekir Sami Bey'in Fransızlarla ve İtalyanlarla imzaladığı ikili görüşme ve anlaşma maddeleri Ankara Hükümeti'nde reddedilmiştir. Hükümetin bu ikili görüşmeleri reddetmesinin ardından, Türk-İtalyan ilişkileri gerginleşmeye başlamıştır. İtalya'nın kamuoyunda da bu dostane ilişkilerin mantıklı olmadığı görüşleri de ortaya çıkmaya başlamıştır.

İtilaf Devletleri konferansta sonuç alamayınca Yunanlıları tekrardan destekleyerek harekete geçirmiş ve II. İnönü Muharebesi'nin başlamasına neden olmuşlardır. Yunanlılar I. İnönü Muharebesi'nin olumsuz etkilerini gidermek, İç Anadolu'ya kadar ilerleyerek TBMM'ye Sevr'i kabul ettirmek, kabul etmezlerse TBMM'yi ortadan kaldırarak Millî Mücadele'ye darbe vurmak için saldırıya geçmişlerdir. İsmet Paşa komutasındaki düzenli ordu ikinci kez Yunan ordusunu durdurabilmiştir. Bu gelişme üzerine İtilaf Devletleri'nin Yunanlılara olan güvenini sarsılmış, İtilaf Devletleri Türk Hükümeti ile anlaşma zemini aramaya başlamıştır.

II. İnönü Muharebesi'nin ardından İtilaf Devletleri Yunanlılara karşı güveni azalmaya başlamıştır. Antalya bölgesine asker çıkaran İtalyanlar da Yunanlıların başarısızlıkları karşısında umutlarını bir nebze kaybetmiş, işgal ettikleri bölgelerden geri çekilmeye başlamışlardır.

6.2. Kütahya Eskişehir Muharebesi Sonrasında Yaşananlar

İnönü Muharebelerini kaybeden Yunanlılar, İtilaf Devletleri'nin de desteğini alarak daha güçlü askeri birliklerle saldırıyı planlamışlardır. Bu saldırı daha geniş kapsamlı olacak, Türk ordusu esir alınacak ve TBMM ortadan kaldırılacaktı. Büyük Ankara seferi adını verdikleri bu askerî harekât ile Afyon, Eskişehir, Kütahya ele geçirilmiştir. Bu gelişme Türk tarafı açısından endişe verici olup Mustafa Kemal'in durum değerlendirmesi sonucu Türk ordusu, Sakarya Irmağı'nın doğusuna kadar çekilme kararı alınmıştır. Buradaki düşünce ordunun fazla kayıp vermesini önlemek tekrardan toparlanmak için zaman kazanmaktır.

Tüm bu gelişmeler içte ve dışta yeni gelişmelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. İçte mecliste Mustafa Kemal'e karşı muhalif gruplar ortaya çıkmıştır. Meclisin Kayseri'ye

taşınması da gündeme gelmiştir. Çok sert tartışmalar sonucunda üç ay süreyle M. Kemal Paşa'ya başkomutanlık yetkisi verilmiştir. Paşa tarafından Tekalifi Milliye Emirleri yayınlanmıştır. Dıştaki sonuçlara bakacak olursak, Fransa TBMM ile yaptığı ikili antlaşmaları askıya almış, İtalyanlar Anadolu'dan askerlerini çekmeyi durdurmuştur.

6.3. Sakarya Muharebesi Sonrası Yaşananlar

Millî Mücadelede doğuda Ermenilere karşı büyük bir başarı elde edilmiş, Ermeni Devleti kurulma fikri ortadan kaldırılmıştır. Yapılan Gümrü Antlaşması ile doğu sınırları belirlenmiş, bu bölgedeki birlikler batı cephesine kaydırılmıştır. Güney Cephesi'nde Fransızlara karşı Kuvayı Milliye Birlikleri istiklal yolunda müthiş bir mücadele vermiş, güneydoğu bölgesi işgallerden kurtarılmıştır. Batı Cephesi'nde İnönü Muharebeleriyle düzenli ordu Yunanlıları yenilgiye uğratmış, İtilaf Devletleri TBMM Hükümet'iyle anlaşma zemini aramaya başlamışlardır. Londra Konferansı'nda istediklerini alamamış Sevr'i Türklere kabul ettirememişlerdir. Eskişehir-Kütahya Muharebesi'nde Türk tarafı kaybetmiştir. Kaybedilen muharebe sonrası İtalyanlar geri çekilmeyi durdurmuş tekrardan umutlanmışlardır.

Mustafa Kemal Başkomutanlık yetkisini kullanarak çıkardığı Tekalifi Milliye Emirleriyle orduyu güçlendirmiştir. Kadını, yaşlısı, genciyle Millî Mücadele'de topyekûn bir anlayış hâkim olmuştur. Subaylar Muharebesi olarak da bilinen bu mücadele Türklerin galibiyeti ile sonuçlanmış, Eskişehir-Kütahya yenilgisi sonrası bozulan moralleri yerine getirmiştir. Sovyet Rusya, Fransız ve İtalyan Hükümetleri, bu muharebe sonrasında TBMM ile anlaşma zemini aramaya başlamışlardır. Muharebe sonrasında Sovyet Rusya'ya bağlı Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan ile yapılan Kars Antlaşması ile doğu sınırları kesin olarak çizilmiştir. Fransa ile yapılan Ankara Antlaşması ile Suriye sınırı belirlenmiş fakat Hatay Misakı Milli sınırları dışında kalmıştır. İtalyanlar ise Türk Hükümeti ile görüşmek için Ankara'ya gelmiş, yetkililerle görüşmüştür. İtalyan temsilciler Sakarya Muharebesi'ndeki başarıyı görmezden gelerek Sevr projesindeki bazı konuları tekrardan Türk Hükümeti'nin önüne getirmiş fakat TBMM'nin Misak-ı Milli ile ilgili taviz vermediği için istediği düşüncede bir antlaşma zemini bulamamışlardır. İstediklerini bulamayan İtalyanlar, bu görüşmelerde yaşadığı diplomatik başarısızlığının üstünü örtmeye çalışmış hatta İtalyan kamuoyundan bu gelişmeleri gizlemiştir. TBMM'nin dik duruşu karşısında İtalyanlar, İstanbul Hükümeti ile görüşmeler yapmak için girişimlerde bulunmuştur. Fakat Sakarya Muharebesi TBMM'nin uluslararası alanda ve ülke içinde resmi olarak bir güç kabul edilmesinde önemlidir. Meclisin diplomatik refleksi ve tavrı İtalyanların Anadolu üzerindeki emellerinden vazgeçmelerinde etkisi olduğu söylenebilir. Askeri başarı sonrası diplomatik alanda kararlı olunmasını sağlamıştır. İtalyanlar Sakarya Meydan Muharebesi sonrası Anadolu'yu tamamen terk etmek zorunda kalmışlardır.

İtalyan gazeteler Millî Mücadelenin zaferini hakkında yazılar yayınlanırken, Benito Mussolini de bir makale yazmıştır. Bu makalede, Türk bağımsızlık savaşını, sömürgecilğe başkaldırı olarak gördüğü ve bağımsızlık mücadelelerinin önlenemeyeceğini anladığı için makalesinin başlığına "Yükselen Ay" ismini vermiştir. Mussolini, "Türk zaferiyle, Doğu Akdeniz'de Yunan emperyalizmi çökerken, Yunanlıları destekleyen İngiltere de İslam dünyasında prestij kaybetmiştir" ifadelerini kullanmıştır (Çelebi, 1994, s. 197). İtalya'da iktidara adım adım

yürümekte olan Mussolini, kazanılan zaferle Türkiye'nin Avrupa'ya yeniden döndüğünü yazmıştır.

Millî Mücadele'nin zaferiyle Üçlü Anlaşmanın³² uygulamadan düşmesinden ötürü, ateşli bir İtalya milliyetçisi olarak üzüntü duyan ve Türk zaferinin anlamını gerçekçi bir şekilde değerlendiren Francesco Coppola'ya göre, "Türk ordusunun zaferiyle Anadolu'da, panhelenizmle birlikte, L. George'un kişiliğinde 4 yıldır uygulanan işgal politikası ve inatçı İngiliz Doğu politikası gürültülü bir şekilde çökmüştür" ifadesini kullanmıştır. Bunun yanında diğer bir ifadesinde; "Türk zaferi aynı zamanda İslam dünyasının zaferiydi" demiştir. (Çelebi, 1994, s. 197).

6.4. İtalya'nın İşgal Bölgesinden Çekilmesinin Basına Yansıması

İtalya'nın işgal ettiği Antalya ve çevresinden çekileceği haberi 3 Haziran yayınlanmış Anadolu'da Yenigün gazetesinde "İtalyanlar Antalya'yı tahliye ediyorlar." manşeti ile duyurmuştur. Haberde "Antalya'da bulunan İtalyan mümessili mutasarrıfı ziyaretlerinde Antalya'nın tahliyesi için hükümetlerinden emir aldıklarını resmen tebliğ etmiştir." bilgileri mevcuttur (Anadolu'da Yenigün gazetesi, "İtalyanlar Antalya'yı Tahliye Ediyorlar", 3 Haziran 1921.). İtalyanlar geri çekilme işlemini hızlı bir şekilde değil de uzun zamana yaymak istemeleri, işgal bölgelerinde bulunan yeraltı ve yer üstü zenginliklerinden yararlanmak, bölgelerdeki özellikle Roma tarihi için öneme sahip eşyaları götürmek istemişlerdir. Nitekim arkeolojik kazılar bahanesiyle değerli eşyaları götürdükleri de işgal bölgelerinden çekildikten sonra anlaşılmıştır.

İtalya'nın Antalya'yı tahliye beyanının ardından ortaya çıkabilecek olumsuz gelişmelerle alakalı olarak orduda bazı hazırlıklar yapılmaya başlamıştır. İtalya işgal güçlerinin başındaki kişi şehrin boşaltılacağı duyurusundan sonra Antalya Havalisi Komutanlığı 30 Mayıs 1921'de 42 numaralı şifre ile Garp Cephesi Kumandanlığına Antalya'da İtalya'nın 119 asker ve 33 silah mevcutlu bir merkez, 128 asker 85 silah mevcutlu bir de karargâh muhafaza bölüğü mevcudunun kaldığını bildirmiştir (ATASE, ISH, K.1187, G. 116, V.7.).

2 Haziran 1921 tarihi itibarı ile İtalya'nın Antalya'daki askeri, malzeme ve teşkilat varlıkları 24 zabıt, 126 piyade, 33 süvari, 5 otomobilci, 26 jandarma, 29 telefon ve telsizci, 6 makineli tüfek ile ayrıca telsiz istasyonu, postane, biri askeri diğeri sivil 2 hastane, 2 mektep ve 1 İtalya Bankası'ndan (Bank Di Rome) ibaret idi (ATASE, ISH, K.1251, G. 130, V.2. ve ATASE, ISH, K. 1230, G. 12. V.1.).

İtalyan işgal komutanlığından Comte Carlo Sforza İtalyan askerlerin geri çekilirken zarar vermeyeceğine dair ifadelerine karşılık, Ankara Hükümeti'nden de aynı doğrultuda ifadeler olmuştur. Comte Carlo Sforza, batıda Yunanlıların Anadolu'daki istek ve emellerinden vazgeçmesi gerektiğini, Sevr'i Türklere zorla kabul ettiremeyeceklerini ifade etmiştir. Comte Carlo Sforza Türklerin Millî Mücadele Dönemi'nde İtalya Hükümeti'ne ilettiği bildiride "Vatanıma ancak Türkiye ile namuslu, şerefli bir barış yapmakla hizmet edebilirim. Bu barış

³² Üçlü İtilaf, Britanya-Rusya Antantının (1907) imzalanmasından sonra Fransa, Britanya ve Rusya arasında imzalanan antlaşmadır.

bize bütün menfaatleri sağlamalı, fakat Türkiye'nin teslimi fikri tamamen akıldan çıkarılmalıdır.” demiştir (Sforza, 1929, s.48). Bu ifadesi işgallerin kalıcı olmadığını kabullendiğini göstermektedir.

TBMM'nin 12 Haziran 1921 tarihli kararıyla Antalya'daki limanın kullanılmasında uluslararası gemilere açılmıştır. Güllük, Kuşadası, Marmaris, Fethiye, Güllük ve Antalya Limanlarına uğrayacak olan Rum ve Yunan şubesi bulunmayan İngiliz bayraklı gemiler, farklı devletler bayrağı altındaki gemilere karşı şimdiye kadar tatbik olunan tedabir-i inzibatiye uygulanması liman dairelerince izin verilmesine karar verilmiştir (C.A., III-10-b, D: 45, F: 6-1). İtalyanlar geri çekilirken telsiz, telgraf tellerini toplamışlardır.

İtalyanların Antalya'yı boşaltacağı haberi milli basında sevinçle karşılanmıştır. Anadolu gazetesi Antalya'nın boşaltılması haberinin ardından 17 Haziran 1921 tarihinde “İlk Meyve” başlıklı bir yazı paylaşılmıştır. Yenigün gazetesinde; “İtalyanlar Antalya'dan gitmek üzere” şeklinde haber yayınlanmış, haberde “Bir müddetten beri Antalya'yı tahliye hazırlanmakta olan İtalyanlar hareket etmek üzere icap eden istihzarata (hazırlıklarına) devam ediyorlar. İlk nakliye gemisi bugün geldi. Diğerlerinin vüruduna intizar (beklenilmesine) devam edilmektedir” denilmiştir (Anadolu'da Yenigün, 1 Temmuz 1921).

4 Temmuz 1921 tarihli Anadolu'da Yenigün gazetesinde İtalya işgal güçlerinin Antalya'dan ayrılacakları “Antalya'dan Yarın Hareket Edecekler” başlığı ile verilmiş ve haberin devamında “İtalya'nın Temmuz'un beşi salı günü Antalya'dan hareket edecekleri şehri mezkûrdan bildiriliyor” denilmiştir (“Anadolu'da Yenigün”, 4 Temmuz 1921).

Bu yazıda Antalya'daki İtalyan işgal birliklerinin komutanının tahliye kararını mutasarrıfa bildirdiği söylenmiştir. Bu süreçte İtalyanlarla iyi ilişkiler içinde olduğunu ve düşmanca tavırlar yerine dostane tavır takınıldığını belirtmiştir. Yukarıda belirttiğimiz gibi İtalyanların geri çekilirken merasimle geri gitmek istemeleri Türk hükümeti tarafından kabul görmemiştir. Muharebe durumunda bu askeri merasim uygun görülmemiştir.

Antalya'da İtalyan askerlerinin tamamen bölgeyi boşaltması için Ankara'nın beklemekte olduğu tahliye, nihayet 5 Temmuz 1921 Salı günü gerçekleşmiştir. Antalya'da kalan son İtalya askerleri Erkan-ı Harbi Umumiye Riyasetinin 23 Mayıs 1921 tarihli yazısına göre tören yapmadan Rodos ve Likorta vapurlarıyla herhangi bir olay olmadan saat 17.45'te Antalya Limanı'ndan ayrılmışlardır (Çelebi, 1994, s. 296).

Anadolu'da Yenigün gazetesinde “İtalyanlar Anadolu'yu tahliye ettiler” başlıklı yazıda; “Şehrimizdeki İtalyanlar bu sabah tek mil kuvvetlerini vapurlara yüklemişlerdir. Akşama hareketleri mukarrerdir (kararlaştırılmıştır). (5 Temmuz için) İtalyanlar zeval-i 45 gece Likorta ve Rodos isimli İtalyan vapurları ile Antalya'daki işgal kuvvetlerini limanımızdan hareket ettirdiler. Şehrimizi selamladılar” haberleri yer almıştır (Anadolu'da Yenigün, 6 Temmuz 1921). 6 Temmuz 1921 tarihi itibarı ile İtalya işgal güçleri Antalya'yı tamamen tahliye etmişlerdir (ATASE, ISH, K.245, G. 182. V.1.).

6.5. İtalya'nın Antalya'da Bıraktığı ve Satın Alınan Malzemeler

I. Dünya Savaşı'nın ardından İtilaf Devletleri Paris Barış Konferansı'nda bir araya gelmiştir. Konferansta söz verildiği üzere Batı Anadolu'nun kendisine verilmemesi İtalya'da hayal kırıklığına neden olmuştur. Sonrasında Akdeniz Bölgesi'ndeki işgallerde silahlı bir mücadele yerine ılımlı bir politika izlenilmesinde bu gelişme etkili olmuştur. Milli Mücadele'nin doğu, güney ve batıda zaferleriyle İtalya işgal ettiği topraklardan çekileceğinin sinyallerini resmi olarak vermeye başlamıştır. 2 Haziran 1921'de İtalya Antalya'daki işgalden vazgeçtiğini resmen açıklamıştır.

İtalyanlar işgal zamanında gemilerle yüklü bir şekilde birçok malzeme getirmişlerdir. Haberleşme için telgraf telleri, silah ve mühimmat, araçlar, ağaç ve kereste, kablo, sağlık malzemeleri gibi birçok malzeme vardır. Bu malzemelerin hepsinin geri götürülmesi çok zor ve masraflı olacağından ellerinde kalanları satmak için girişimlerde bulunmuşlardır. Antalya halkından bazıları Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve Antalya Mutasarrıflığı malzemeleri, fiyatının altında satın almışlardır. Yeni kapı ve Develikte bulunan barakalar Antalya Mutasarrıflığı tarafından 1850 lira karşılığında, Konak civarındaki telsiz istasyonu da Antalya belediyesi tarafından 250 liraya bunların yanı sıra telefon, karyola, benzin, kışla eşyası gibi malzemeler de satın alınmıştır (Çelebi, 1994, s. 296).

TBMM açıldıktan kısa süre sonra Meclis tarafından Cami Bey İtalya'nın başkenti Roma'ya elçi olarak tayin edilmiştir. Bu görevin amacı İtalya ile ilişkileri dostane bir şekilde diplomatik yollarla sürdürmektir. Millî Mücadele'de ülkenin ihtiyaç duyduğu birçok silahın, teçhizatın, malzemenin temini için satın alma komisyonu oluşturulmuş; Heyet Roma'ya giderek gerekli görüşmeleri yapmıştır. Ankara Hükümeti Roma'ya Yarbey Mümtaz Bey'i de silah ve malzeme alımları için Mubayaa Komisyonu (satın alma) başkanı olarak göndermiştir. Yarbey Mümtaz Bey başkanlığındaki komisyon üyeleri Mehmet Muhlis Bey, Mehmet Nuri ve Hasan Bahri Beylerden oluşmuştur (Çeltikçi, 2014, s. 74). Bu sayede hem ihtiyaçlar karşılanmış hem de iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin geliştirilip sürdürülmesi sağlanmıştır.

İtalya'dan satın alınan silahlar Anadolu'ya nakledilebilecekti. Acil olarak ihtiyaç duyulan askeri malzeme için 1920 senesi bütçesine 300 bin lira Antalya'da bulunan Commercial Bank vasıtasıyla Roma'da bulunan Cami Bey'e gönderilmiştir. Ayrıca 1921 ve 1922 yılı bütçelerinde İtalya'dan silah alımı için 170.000 lira ayrılmıştır. İtalya'dan silah alımına İmalat-ı Harbiye Tüfek Fabrikası Müdürü Mümtaz Topçu Binbaşı Mehmet Nuri ve Barut mütehassısı Mümtaz Topçu Binbaşı Hasan Beyler görevlendirilmiştir (Tutsak, 2014, s. 246-247).

İtalya'dan savaş araç gereç, cephanes, uçak yakıtı alımları yapılmıştır. Bu alışverişle alakalı olarak Fevzi Paşa, TBMM'de yaptığı konuşmada bu husustan bahsetmiştir. Mecliste verdiği bilgide şunları ifade etmiştir. “Askerin iase ve ilbası ve teçhizat hususundaki noksanlarının ahalinin himmeti vatanperveranesiyle az zamanda ikmal olunacağına emniyet berkemaldir. Cephaneler İtalya'dan veyahut Avrupa'dan geliyor. Bu da tanzim olunan ordumuz ve bilhassa topçu vesaire kuvvetlerimizin tekasüfünü görerek bunun mutlaka Avrupa'dan ve İtalya'dan geldiğine kani olmuştur. Antalya'ya bir filo göndererek bahane ile istikşafatta (Keşfetmeye çalışma) bulunuyorlar. Zannediyorlar ki elimizde bulunan esliha (silahlar) ve cephanes

noksanından bilâhare vasıtasız kalacağız. Efendiler esliha ve cepbane noksanından dolayı bu memleket hiçbir vakit arzı teslimiyet etmeyecektir” (TBMM Gizli Celse Tutanakları, 9 Ağustos 1336 (1920), 1. Cilt, 45. Birleşim. s. 124.).

Antalya Batı Cephesi’ne silah ve malzemelerin satın alınarak naklinin gerçekleştirilmesinde önemli bir konumdadır. Farklı ülkelerden alınan malzemeler de bu bölgeden nakli gerçekleştirilmiştir. İtalyan yöneticileri bu eşyaların taşınmasında ses çıkarmamışlar hatta destek olmuşlardır. Batı Cephesi’ne sadece silah değil aynı zamanda pantolon ceket gibi kıyafetler, sırt çantası, yiyecek, sağlık malzemeleri, çadır gibi eşyalar da taşınmıştır.

6.6. Millî Mücadele Döneminde İtalyan Diplomat, Komutan ve Önemli Kişiler

Agustino Ferrante (Konsolos): (1874-1951) İtalyanlar Antalya’da 31 Mayıs 1913 yılında konsolosluk açarak genç, dinamik ve yetenekli bir kişi olan Agustino Ferrante’yi konsolos olarak atamıştır. İtalya’nın işgale hazırlık için kullandığı çok iyi Türkçe konuşan, dostça ilişkiler kuran, ikna kabiliyeti yüksek, bölge eşrafını tanımış kişileri iyi bilen bölgeyi etüt etmiş zeki bir adamdır. Antalya’nın işgal politikasında en önde gelen isimler arasındadır. Antalya’nın ismini İtalya diye anmış, tarihi eserlerin Roma’ya ait olduğunu her seferinde dile getirmiştir. Antalya tarihi kalesinden küçük bir taş alınsa dahi hemen müdahale ederek “Bu eserler Romalıların, yani İtalyanların eseridir. Bunları hiç kimse tahrip edemez.” diyerek tepkisini göstermiştir. (Korok, 1941, “*Yeni Sabah gazetesi*”)

İtalyan misyonerlik faaliyetleri için bazı kişileri de görevlendirdiği bilinmektedir. Antalya’dan iç kesimlere doğru uzanan patika yolların keşfi, bölgede ticaretin hangi alanlarda olduğu ile ilgili yanındaki görevli kişilerle geziler düzenlemiştir. Doktor ve tercümanlarla sağlık ihtiyacı olan kişilerin ihtiyaçlarını karşılayarak iç bölgelerde halkın güvenini kazanmak adına çalışmalar yapmıştır. İtalyanlar Burdur’un işgalinin ardından şehirde bir dispanser açarak halkı ücretsiz muayene etmeye başlamışlar, çocuklara İtalyan çikolataları dağıtarak onların gönüllerini kazanmaya çalışmışlardır (Gökbilgin, 1959, s. 159). Hemen ardından Ferrante’nin bölgeye ziyaret ettiği görülmüştür.

Comte Carlo Sforza (1872-1952): İtalya Yüksek Komiseri, İtalyan diplomat ve siyasetçidir. İtalya Yüksek Komiseri görevine 17 Kasım 1918 tarihinde başlamış, bu görevini Haziran 1919’a kadar devam ettirmiştir. Sonraki görevi İtalyan Dışişleri Bakanlığı müsteşarlığıdır. Görev yaptığı dönemlerde Türk yöneticilerle ılımlı, olumlu bir politika izlemeye özen göstermiştir. Comte Carlo kendisini bir Türk dostu olarak göstermiştir. Sforza İstanbul’da bulunduğu dönemde çok taraflı bir politika izlemiştir. Birincisi; Osmanlı Devleti’ne yönelik hukuki politika, İkincisi; birlikte hareket ettiği devletlerle ilişkiler, Üçüncüsü de tanınmış sözü dinlenir Türk aydınlarıyla kişisel dostluklardır (Çelebi, 1994, s.162). Türk topraklarında görev yaptığı süreçte çalışmaları ile ilgili Celal Bayar, Sforza’nın bir Türk dostu devlet adamı olduğunu, Türklerle iyi geçinmek için çabaladığını ve İtalya’nın işgal ettiği topraklarda ılımlı politika uygulamasının Sforza’nın davranış ve gayretleriyle olduğu kanaatinde (Sarıhan, 1994, 448). Hüsamettin Ertürk de “İki devrin perde arkası” isimli yazdığı hatıratında Sforza’nın “*Türk Dostu*” olduğunu belirtmekte ve Millî Mücadele döneminde Türk Millî Mücadele gizli teşkilatı ve Millî Mücadele grubuna birçok kişinin İtalyan hükümeti pasaportu ile takma ad

kullanarak İngilizlerden kurtarılıp Anadolu'ya kaçırıldığını yazmaktadır (Ertürk, 1996, s. 125). Bunun yanında, Falih Rıfkı Atay, Mondros Mütarekesi döneminde Mustafa Kemal İstanbul'da iken İtalyan işgal kuvvetleri Mustafa Kemal'in kaldığı yeri aramak istemiş fakat Comte Carlo devreye girerek evin aranmasına mâni olmuştur. Sforza Anadolu'da görev yaptığı süreçte bölgeyi ticaret ve pazar sahası olarak görmüş bu doğrultuda ekonomik alanda çalışmalar yapmıştır. Bu yüzden Anadolu'da Millî Mücadelecilerle İtalyanların silahlı bir çatışmaya girmesini onaylamamıştır (Atay, 1961, s. 187).

Martino Sonnino: (1883-1946) İtalyan Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreterliği yapmış, sonrasında dışişleri bakanı olmuştur. 25 Kasım 1918 ile 3 Mart 1920 tarihleri arasında bakan olarak görev almıştır. En önemli faaliyetlerinden birisi Anadolu'yu işgal etmeden önce Anadolu'da asayişin olmadığı kargaşanın olduğu ile ilgili raporlar hazırlatarak işgali haklı göstermek istemesidir. Sonnino'ya sunulmak üzere hazırlanan raporda: Durumun Antalya'da dehşet verici olduğu, çevre bölgelerde asker kaçaklarının dolaştığı, köylerin ve tarımsal ürünleri kurtarmak için bölgeye gelen köylülerce terk edildiği, bölgede asayişin kalmadığı, Müslüman halkın tedirgin olduğu ifade edilmiştir. Bu rapordan İtalya'nın bölgede karışıklıklar olduğunu dile getirerek böyle bir durumdan yararlanmak istediği görülmektedir. Antalya'nın işgali için hukuki dayanak sağlanmak istendiği anlaşılmaktadır. İtalya Dışişleri Bakanı Martino Sonnino, Antalya ve çevresini işgal etme hususunda güvenliği korumak maksadı ile Antalya'ya müdahaleyi temin etmemiz uygun olur, sözü bunu doğrulamaktadır (Çelebi, 2002, s. 2). İtalya Dışişleri Bakanı Martino Sonnino'nun bu düşüncesi İtalya'nın asıl niyetini ortaya koymaktadır.

Coviglia: (1878-1957) İtalya savaş bakanıdır. 21 Mart 1919 ile 27 Mayıs 1920 tarihleri arasında görev yapmıştır. Antalya ve Marmaris Bölgesinin işgal emrini İtalyan İşgal Kuvvetleri Kumandanı Elie'ya veren kişidir. İşgal emrinin ardından işgalleri haklı göstermek adına İtalyan işgal kuvvetleri komutanı General Elia hazırladığı raporda Antalya ve çevresinde asayişin olmadığını, köylülerin asker kaçaklarının baskılarından dolayı bölgeyi terk ettiğini dile getirmiştir. İşgal öncesinde bölgeyi ince ayrıntısına kadar incelemiş, hazırladığı rapora göre işgal kuvvetlerinin faaliyetlerini yönlendirmiştir (Çeltikçi, 2014, s. 30).

Vittorio Elia: İtalyan işgal güçleri komutanı, Antalya ve çevresindeki bölgelerden sorumlu komutandır. Komutan Elia Martino Sonnino'ya 8 Kasım 1919'da gönderdiği telgrafta Bucak halkının kendilerinden, gençlere İtalyanca öğretecek bir okulun açılması talebinde bulunduklarını yazmıştır (BOA, DH, KMS, D. 52/3 V. 43-1.). Fakat bölgede okul açılmasına Türk yöneticiler tarafından tepkiyle karşılanmış ve izin verilmemiştir. Bunun yanında İtalyanlar Kuşadası, Burdur, Söke, Muğla, Fethiye, Antalya'da kendi okullarını kurarak eğitim vermişlerdir. Kendi dillerinde eğitim verilen bu okullar misyonerlik faaliyetlerinin merkezi olmuştur. Halkın gönlünü kazanarak sempatik görünerek halkı kendine çekmeyi hedeflemişlerdir. Bu okullar İtalyan propagandasının vazgeçilmez birer parçası olmuştur.

Yahudi Yontof: (1897-1941) Konsolosluk tercümanıdır. Doğma büyüme Antalyalıdır. Tüccar bir babanın oğludur ve kendisi de tüccardır. Bundan dolayı Antalyalıları genellikle tanımaktadır. İtalyan yöneticilerin telkinleri sonucunda Osmanlı Devleti'ni halkın gözünde küçük düşürme yolunda çalışmalar yapmıştır. Antalya halkı ile sohbetleri esnasında hükümetin aleyhine konuşup artık Osmanlı Hükümeti'nin etkisiz olduğu İtalyanların himayesi altında daha

zengin daha huzurlu ve güvenli olunacağını söylerdi. Bazı zihniyeti bozuk kişiler onun bu söylediklerini tasdik etmişlerdir (Alçıtepe, 2012, s. 53).

Ayrıca Antalya’da yaşayan Yahudi Yusufaki ailesi İtalyanlara yardımda bulunmuş, onlara şehirde kılavuzluk yapmıştır. Yine Antalya’da sinema işleten bir İtalyan Yahudi’si olan Necoto ve ailesi de Antalya’da İtalyan kuvvetlerine rehberlik yapmıştır (Selekler, 2011, s. 212).

7. SONUÇ

Antalya tarih boyunca kurulduğu bölge itibarıyla önemli bir ticaret limanı özelliği taşımaktadır. Aynı zamanda iklimin elverişli, topraklarının verimli olması hasebiyle birçok işgale maruz kalmıştır.

Antalya Osmanlı Devleti döneminde mutasarrıflık statüsündedir. İtalya'yı Antalya'nın işgalinde harekete geçiren en önemli unsur, I. Dünya Savaşı sırasında yapılan gizli anlaşmalarda kendisine vadedilen toprakların Paris Barış Konferansı'nda Yunanistan'a verilmesi olmuştur. Batı Anadolu'da İzmir ve çevresinin Yunanistan'a verilmesi İtalya'nın tepkisine neden olmuş, İtalya müttefiklerinden ayrı bir politika izlemeye başlamıştır. Akdeniz'de etkin olmak adına bazı liman şehirlerinde askeri üsler kurarak hakimiyetini pekiştirmek istemiştir.

İtalyanlara Antalya, Burdur, Kuşadası, Konya ve çevre bölgelerin işgali için İtilaf Devletleri tarafından onay verilince İtalyanlar işgal hazırlıklarına başlamıştır. Öncelikle işgallerini haklı göstermek adına bölgede asayiş ve güvenliğin olmadığını ileri sürmüşlerdir. İşgal öncesi Antalya'da askeri, ekonomik, eğitim ve sağlık gibi alanlarda ön çalışmalara başlamışlardır. Mütareke Dönemi'nde ekonomik olarak zor durumda bulunan bölge halkına İtalyan bankaları aracılığıyla para yardımları yapılmış, salgın hastalıklarda halkı İtalyan dispanserleri aracılığıyla ücretsiz tedavi edilmiştir. İtalyanların amacı bölge halkını kendi yanına çekerek işgallere karşı tepkileri azaltmaktır.

Antalya'nın işgali 28 Mart 1919 tarihinde başlamıştır. İtalya Antalya'nın işgaline bahane olarak bazı asayiş olaylarını gerekçe olarak göstermiştir. İşgali haklı göstermek için ortaya atılan iddialarda sonradan hapishaneden firari olayının ve Rum Mahallesi'nde bomba patlatılması olayının İtalyanların tertiplemesi ile olduğu anlaşılmaktadır. Deniz yoluyla karaya çıkarılan İtalyan askerleri bazı geçiş noktalarına mevzilendirilmişlerdir. İşgallere karşı öncelikle bölge halkı tepki göstermiş, mitingler ve protestolar düzenlemişlerdir. Birlikte hareket etmek maksadıyla Antalya'da Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti oluşturulmuştur. Bu oluşumlar Manavgat, Alanya, Korkuteli, Kaş, Akseki, Elmalı, Finike gibi merkezlerde gerçekleşmiştir. İstanbul hükümeti silahlı mücadelenin yerine diplomatik yollarla işgallere tepki verilmesini temin etmek üzere, Anadolu'nun birçok yerine gönderilen Nasihat Heyeti'ni Antalya'ya da göndermiştir.

İtalya Antalya'dan işgalleri daha geniş alana yaymak için Antalya ile diğer bölgeler arasında kalan karayolları ve köprüleri tamir ettirmiş, demiryolları inşa etmiştir. Buralarda asayiş ve güvenliğini sağlamak için askeri üsler kurmuştur.

Gazetelerde bölge halkının oluşturduğu Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinden İtalya'nın ılımlı politikasından bahsedilir. O dönemde en önemli haber alma aracından olan gazeteler yurt içi ve yurt dışı haberlerin kısa sürede öğrenilmesi, halkın işgallere karşı bilinçlendirilmesi, morallerin yüksek tutulması açısından değerlidir.

İtalyanların ılımlı politikası Ankara Hükümeti tarafından Millî Mücadele lehine değerlendirilmiştir. Bu bağlamda Antalya'daki istihbarat faaliyetlerinin kolayca yapılması, Anadolu Ajansı'nın çalışmaları, telgraf hatlarının amacına yönelik olarak kullanılması, Batı Cephesi'ne gerekli silahların, teçhizatların, kıyafetlerin ve yiyeceklerin taşınması, para

yardımlarının yapılması gibi hususlar bu çerçevede zikredilebilir. Antalya'nın işgaliyle şehirde ve bağlı kazalarda Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri, bu teşkilat halkı işgale karşı aydınlatmakla kalmamış, bölgeden ordunun ihtiyaçlarını toplama ve toplanan malzemelerin cepheye gönderilmesi organizasyonunda da çok önemli rol oynamıştır.

Sakarya Meydan Muharebesi'nden sonra şehri tahliye eden İtalyanlar, Yunanlılara karşı Türkleri desteklemiş hatta silahların birçoğunu Türklere bırakmıştır. Ellerinde bulunan teçhizatların geri götürülmesinin zor olmasından dolayı uygun fiyatlara telgraf, giysi, yakıt, silah, cephane, çadır vb. gibi Türklerin ihtiyacı olan malzemeleri vermişlerdir. İşgalci İtalyan birlikleri Antalya'yı terk etmeden önce TBMM'ye müracaat ederek resmî törenle uğurlanmalarını talep etmişlerdir. Bu talep TBMM tarafından reddedilmiştir. İtalyan askerleri 28 Mart 1919'da işgal ettikleri Antalya'yı 5 Temmuz 1921 tarihinde tamamen terk etmişlerdir. İtalyanların Antalya'daki işgali yaklaşık olarak 2 yıl 3 ay 1 hafta boyunca sürmüştür.

KAYNAKLAR:

ARŞİV KAYNAKLARI

GENELKURMAY BAŞKANLIĞI ASKERİ TARİH VE STRATEJİK ETÜT BAŞKANLIĞI
ARŞİVİ

MSB.ATA.İSH.-110-9-1-10,20/0/21

MSB.ATA.İSH.-110-9-1-10,17/0/88

MSB.ATA.İSH.-110-9-1-10,17/0/130

MSB.ATA.İSH.-110-9-1-10,17/0/147

MSB.ATA.İSH.-110-9-1-10,20/0/107

MSB.ATA.İSH. K. 17. G. 94, B. 1.

MSB.ATA.İSH, K. 22, G. 50, V. 2.

(ATASE), K:104, D:160/373, F.5.

(ATASE), K:104, D:160/373, F:6/2

(ATASE), İSH, K.189, G. 168, V.1.

(ATASE), İSH. K.191.G.193. V.1

(ATASE), İSH, K.192, G. 110, V.1.

(ATASE), İSH, K.245, G. 182. V.1.

(ATASE), K:403, D:H-10, A:6/3420.

(ATASE), K. 691, D. 150, F. 7-2.

(ATASE), İSH, K.863, G.20, V.1-2

(ATASE), İSH, K.1187, G. 116, V.7.

(ATASE), İSH, K. 1230, G. 12. V.1.

(ATASE), İSH, K.1251, G. 130, V.2.

TC. CUMHURBAŞKANLIĞI DEVLET ARŞİVLERİ BAŞKANLIĞI OSMANLI ARŞİVİ,

(BOA), DH, EUM, AYŞ, 17/5

(B.O.A), DH, KMS, 51-2, V. 3.

(BOA), DH.KMS. 52/1-80. V.1

(B.O.A), DH. KMS.), nr.52-1/80, Lef. 1/1, 2.

(B.O.A), DH. KMS.), nr.52-1/80, Lef. 4

(B.O.A), DH, KMS, D. 52/3 V. 43-1.

(BOA), DH, EUM, AYŞ,4/4).

(B.O.A), DH.KMS. 52/2-32.

(B.O.A), DH. EUM. ECB. 28/50A

(B.O.A), DH, KMS, 52-3/ 43.

(B.O.A), DH. KMS, 52/1-80. V. 1.

(B.O.A), DH. KMS, 52/3-37. V.1

(B.O.A), DH. KMS. 52-1/ 94.

(BOA), DH.EUM.AYŞ.5.ŞB 1-67.

(B.O.A), DH, KMS, 52-2/69.

(B.O.A), DH, ŞFR, 98/ 36.

(B.O.A), DH, ŞFR, 622/ 139.

CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞİVİ

(C.A.), A.III-3. D. 14, F. 80-7

(C.A.), III-10-b, D: 45, F: 6-1).

HARP TARİHİ VESİKALARI DERGİSİ (H.T.V.D.)

(H.T.V.D.), Sayı 39, vesika No: 929, Mart 1962

(H.T.V.D.), Sayı 39, vesika no: 937, Mart 1962

(H.T.V.D.), S. 19, V. 478

(H.T.V.D.), S. 19, V. 475.

(H.T.V.D.), Y. 14. Aralık 1965, S. 54, Belge. 1241.

(H.T.V.D.), Sayı 39, vesika no: 931, Mart 1962.

Türk İstiklal Harbi, İdari Faaliyetler, C. VII., (15 Mayıs 1919-2 Kasım 1923), Ankara, 1975.

Türk İstiklal Harbi IV. Cilt (Güney Cephesi), Ankara, 2009.

Türkiye Cumhuriyet Devlet Salnamesi (1926-1928), İstanbul-1928.

TBMM Gizli Celse Tutanakları, 5 Şubat 1337 (1921), 1. Cilt, 145. Birleşim.

TBMM Gizli Celse Tutanakları, 9 Ağustos 1336 (1920), 1. Cilt, 45. Birleşim.

TBMM. Zabıt Ceridesi, 25 Eylül 1920, 72. Birleşim

Osmanlı Hilali Ahmer Cemiyeti (OHAC), Ankara Heyeti Murahhası, (1920). *TBMM'nin Teşkilatlanmasından Sakarya Zaferine Kadar İcraat Raporu*, İstanbul, Matbaa Ahmet.

KONYA VİLAYET SALNAMELERİ (KVS)

1317 (1902) Konya Vilayet Salnamesi.

1322 (1907) Konya Vilayet Salnamesi.

1330 (1915) Konya Vilayet Salnamesi.

1332 (1917) Konya Vilayet Salnamesi.

SÜRELİ YAYINLAR

Türkiye Hilali Ahmer Mecmuası.

Anadolu'da Yenigün.

“İtalyanlar Antalya'yı Tahliye Ettiler”, Anadolu'da Yenigün, 6 Temmuz 1921.

Babalık Gazetesi

“Heyet-i Nasiha” *Memleket Gazetesi* 7 Mayıs 1919

Yeni Sabah, 20 Haziran 1921.

HATIRALAR

ADISON, M. (2013), *Antalya'nın Kara Günleri*, (Yay. Haz. Evren Dayar), Antalya kent müzesi hatıra dizisi 1, Antalya.

AKER, M. Ş. (2006), 57. *Tümen ve Aydın Millî Mücadelesi (1918-1920)*, Ankara.

ALÇİTEPE, G. (Haz.), (2012), *Mazlum Edison'un Gözüyle Millî Mücadele'de Antalya, Antalya'nın Kara Günleri*, Konya.

ATATÜRK, M.K. (1975). *Nutuk*, C. 2, II. Baskı.

ATAY, F.R. (1961), *Çankaya*, Ankara.

AYOĞLU, F.N. (2008), *Kurtuluşa, Cumhuriyete ve Sıtmaya Adanan Yürek, Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun Anıları*, Zonguldak Tabip Odası Yayını, Zonguldak.

BAYDAR, M. (1968), *Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Anıları*, Menteş Kitabevi, İstanbul.

CEBESÖY, A.F., (1953), *Millî Mücadele Hatıraları*, İstanbul.

ERTEN, S.F. (2007), *Millî Mücadelede Antalya*, Antalya.

ERTÜRK, H. (1996), *İki Devrin Perde Arkası*, İstanbul.

ONAT, B., (2000), *Bir Zamanlar Antalya*, ME-PA AŞ Yayını. İstanbul.

ÖKTEM, H.R. (1991), *Mütareke ve İşgal Anıları*, (Haz. Zeki Arıkan) TTK yayınları, Ankara.

SABRİ, E. (1978), *Esaret Hatıraları Bir esirin Hatıraları*, Tercüman yay., İstanbul.

SORGUÇ, E. (1996), *İstiklal Harbi Hatıratı*, İzmir.

YALMAN, A.E., (1970), “Yakın Zamanda Gördüklerim Geçirdiklerim”, C. II., İstanbul.

TELİF ESERLER

AKBIYIK, Y. (1999), *Millî Mücadelede Güney Cephesi Maraş*, ATAM Yay., Ankara.

AKGÜN S.K. ve ULUĞTEKİN M., Türk Kızılay Derneği. (1950), “73 yıllık hayatı (1877-1949)” Ankara.

“Atatürk'ün Bütün Eserleri”, (1921), C. 8. İstanbul. Kaynak yay.

ARMAĞAN, L. (2003), *XVI. Yüzyıl'da Antalya*, Son Bin Yılda Antalya Sempozyumu, Haz. Alanya Tarih ve Kültür Seminerleri II, Antalya.

ARABACI, C., AYHAN, B., DEMİRSOY, A., AYDIN, H., (2009), *Konya Basın Tarihi*, Palet Yayınları, Konya.

BAYAT, S., (2015), *Millî Mücadele Döneminde Konya Halkının Durumu Babalık Gazetesi*, Gece Kitaplığı, Ankara.

BESBELLİ, S. (1964), *Türk İstiklal Harbi Deniz Cephesi ve Hava Harekâtı*, Ankara.

BELLEN, F. (1973), *Askeri, Siyasal ve Sosyal Yönleriyle Türk Kurtuluş Savaşı*, Başbakanlık Basımevi, Ankara.

BENGİ, H. (2012), *Tarihsel Süreç İçinde Anadolu Ajansı'nın Özgün Kurumsal Yapısı (1920-2011)*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi S. 50.

ÇELEBİ, M. (1994), *Antalya Bölgesi'nde İtalyan Arkeoloji Heyetleri*, İzmir.

ÇELEBİ, M. (1994), *Millî Mücadele Döneminde Türk İtalyan İlişkileri*, İzmir.

- ÇELEBİ, M. (1992), *Heyet-i Nasiha Anadolu ve Rumeli Nasihat Heyetleri*, İzmir.
- ÇELTİKÇİ, O. (2014) *İtalyan işgalinde Antalya (1919-1921)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü, Antalya.
- ÇİMRİN, H. (2002), *Bir Zamanlar Antalya*, Cilt:1, Atso Y., Antalya.
- DÖNMEZ, S. (1988), *Antalya*, (3. Baskı) Antalya.
- DİNÇ, G. (2007), *20. Yüzyılın İlk yarısında Antalya Nüfusu*, 20. Yüzyılda Antalya Sempozyumu, Akdeniz Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi, Antalya.
- ESENGİN, K. (1969), *Millî Mücadele'de Hıyanet Yarışı*, Ankara, 1969.
- FETTAHOĞLU, İ.H. (2007), *Millî Mücadelede Hilal-ı Ahmer Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Teşkilinden Sakarya Zaferine Kadar İcraat Raporu, 23 Nisan 1920-23 Eylül 1921.*, Ankara.
- GÜÇLÜ M. (1997), *XX. Yüzyılın ilk yarısında Antalya*, 1997, Çelebi, M., *Heyet-i Nasiha*.
- GÖKBİLGİN, T. (1959), *Millî Mücadele Başlarken I.*, Ankara.
- GÖNÜLLÜ, A.R. (2010), *Millî Mücadele Dönemi'nde Burdur (1919-1922)*, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*.
- GÖNÜLLÜ, A.R. (2005), *Antalya'da Basın Hayatı (1920-1946)*, *ATAM Dergisi*, C. XXI., S. 61.
- GÜÇLÜ, M. (2012), *Antalya'da Yerel Basının İlk Temsilcisi: Antalya'da Anadolu Gazetesi (19 Aralık 1920- 12 Eylül 1922)*, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. XII, S. 25.
- HELMREICH, C.P. (1996) *Sevr Entrikaları, Büyük Güçler, Maşalar, Gizli Anlaşmalar ve Türkiye'nin Taksimi*, (Çev. Şerif Erol), İstanbul.
- KARACA, A. (2004), *Osmanlı İmparatorluğu'nda Arkeoloji Bilinci*, CIEPO Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Araştırmaları Uluslararası Komitesi XIV Sempozyumu Bildirileri (Çeşme), Ankara, TTK Yayını.
- KARPAT, K.H. (2010), *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*, İstanbul.
- KESİK, M. (2006), *Antalya'ya Yapılan İlk Akınlar ve Şehrin Selçuklu Hakimiyetine Girmesi*, *Son Bin Yılda Antalya Sempozyumu*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- KIRTI, H. (1997), *Kuvayı Milliye'de Manavgat ve Antalya'nın İtalyanlar Tarafından İşgali*, Antalya.
- KOROK, D. R. (1941), *18 Ay İtalyan İşgali Altında*, Yeni Sabah gazetesi. 10 Mart 1941-11 Nisan 1941.

- KURTCEPHE, İ. (1995), *Türk İtalyan İlişkileri (1911-1916)*, Ankara.
- KÖSTÜKLÜ N. (1989), *Türk Arşiv Belgelerine Göre Anadolu'da İtalyan İşgal Metodu*, Askerî Tarih Bülteni, sayı 27, Ankara.
- KÖSTÜKLÜ, N. (1999), *Millî Mücadele'de Denizli, Burdur, Isparta Sancakları*, Ankara.
- MCCARTHY, J. (2006), *Osmanlı'ya Veda, İmparatorluk Çökerken Osmanlı Halkları*, (çev. Mehmet Tuncel) İletişim Yayınları, İstanbul.
- ORAN, N. (1990), *Anadolu'da Milli Teşkilatlanma, "Türkler"*, C. 15, s. 832.; Rahmi Apak, *Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, Ankara.
- ONAR, M. (1995), *Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları II*, Ankara.
- ÖNDER, M. (1986), *Millî Mücadelenin Yanında ve Safında Öğüt Gazetesi*, Güven Matbaası.
- ÖZTOPRAK, İ. (1961), *Kurtuluş Savaşında Türk Basını (Mayıs 1919-Temmuz 1921), Türkiye ile İlgili Dış Haberler ve Bunların İç Basındaki Tepkileri*, Ankara.
- ÖZTOPRAK, İ., (2015), *"Türkiye'nin İşgali ve Milli Direniş Hareketi"*, Türkler, C. 15.
- ÖZKAN, H. (1994), *İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele Karşıtı Faaliyetleri (4 Mart 1919 -16 Ekim 1920)*, Genelkurmay Basım Evi, Ankara.
- ÖZKAN, S. (1999), *Osmanlı Devleti'nde Arkeolojik Kazı ve Müzecilik Faaliyetleri*, Ankara.
- ÖZKAYA Y. (2007), *Millî Mücadelede Atatürk ve Basın*, Ankara.
- PULHAN, G. (2001), *Mehmet Özdoğan ile Arkeoloji İdeoloji Devlet İlişkileri Üzerine*, Cogito, Sayı: 28.
- ROMANO, D.R. (1998), *Türkiye'de Yabancı Bir Gazetecinin Araştırmaları*, Ankara.
- SARI, B. (2010), *Hilal-ı Ahmer Cemiyeti Antalya Şubesinin Kuruluşu ve Faaliyetleri*, Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Uşak.
- SARIGÜL, N. (2017), *Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisinde Antalya Milletvekilleri Biyografi ve Faaliyetler*, *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*. Konya.
- SARIHAN, Z. (1984), *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, C. 2. Ankara.
- ŞAMSUTDİNOV, A.M. (1999), *Mondros'tan Lozan'a Türk Ulusal Kurtuluş Savaşı Tarihi (1918-1923)*, (Çev. Ataol Behramoğlu), İstanbul.
- SFORZA, C.C. (1975), *Bir İtalyan Politikacının Kaleminden Kurtuluş Savaşının Tahlili*, (çev. Gülnar, Otman bölük), *Aydın Tarihi Mecmuası*, S.12, (Aralık 1975).
- SELEK, S. (2020), *Anadolu ihtilali*, Kastaş yay., İstanbul.
- SELEKLER, M. (2011), *Yarım Asrın Arkasından*, Antalya.

SÜER, A. (2006), *The analysis of Historical / Cultural Pattern Development and Conservation Plans of Antalya Kaleiçi.*, İzmir.

SELVİ, H. ve CIRIK, B. (2020), *Millî Mücadelede TBMM'ye Anadolu'dan Çekilen Telgraflar*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları no.:162.

ŞAHİN, N. (2003), *Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Antalya'da Yer Adları*, Son Bin Yılda Antalya Sempozyumu.

ŞİMŞİR, B. N. (1981), *Atatürk ile Yazışmalar.4-*, (1920-1923), Ankara.

ŞİMŞİR, B. N. (2000), *İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1938)*, Cilt 3, Ankara.

ŞİŞMAN, A. (2006), *XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devleti'nde Yabancı Devletlerin Kültürel ve Sosyal Müesseseleri*, Atatürk'ün 125. Doğum Yılı Armağanı, Ankara.

TANRIÖVER, H.S. (1931), *Dağ Yolu, Kitap II.*, Ankara.

TUTSAK, S. (2014). *Türk İstiklâl Harbi'nde Alman Silahları ve Askerî Mühimmatı*. OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (36).

TÜRKDOĞAN, B. (2005), *Millî Mücadele Tarihi I.*, Ankara.

ÜRKÜT, M. (2016), *Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük*, Ortaöğretim Ders Kitabı, Ata Yayıncılık.

YALMAN, A.E. (1970), *Yakın Zamanda Gördüklerim Geçirdiklerim*, C. II., İstanbul.

YILDIZ, A. ve ÖZ M. (2020), *Beylikten Cumhuriyete Manavgat Tarihi*, Antalya.

YILDIZ, İ. (2024), *Sisli Geceler*, Alanya.

KAYNAK ŞAHISLAR

Mahmut Öz, *Beylikten Cumhuriyete Manavgat Tarihi*, Araştırmacı yazar, Doğum Tarihi: 1961, İkametgâh: Manavgat/Antalya, Görüşme Tarihi: 25.03.2024.

Hasan Kırtı, *Kuvayı Milliye'de Manavgat ve Antalya'nın İtalyanlar Tarafından İşgali*, Emekli Tarih Öğretmeni, Doğum Tarihi: 1944, İkametgâh: Akseki/Antalya, Görüşme Tarihi: 14.04.2024.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Fatih YILMAZ

EĞİTİM DURUMU

Lisans Öğrenimi :2005, Pamukkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

Yüksek Lisans Öğrenimi : 2014, Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Tarih öğretmenliği Bölümü (Pedagojik Formasyon).

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce, Almanca

Bilimsel Faaliyetleri : Uluslararası Sosyal Araştırmalar ve Ulusal Eğitim Dergisi'nde
Yayınlanmış makale (*Tarihsel Süreç İçerisinde Antalya Kaleiçi'nin Fiziksel Gelişimi*)

İŞ DENEYİMİ

Stajlar : Aday Öğretmenlik Stajı

Projeler : TÜBİTAK-4006 PROJESİ, Türk Tarihinde Konya Alanya Arasında bulunan İpek Yollarının tespiti, Hanların Restore edilmesi ve Turizme kazandırılması, Manavgat Ticaret ve Sanayi Odası İş birliği projesi

Çalıştığı Kurumlar : 2022-2024, Kurucu-Kurum Müdürü, Özel Manavgat Kariyer Akademi
Kişisel Gelişim Kursu

2020-2022, Özel Manavgat Ayyıldız Koleji Anadolu Lisesi Müdürü ve İlçe Manavgat Tarih Öğretmenleri zümre Başkanlığı

2017-2020, Özel Manavgat İstek Koleji-Antalya Koleji Tarih Öğretmenliği

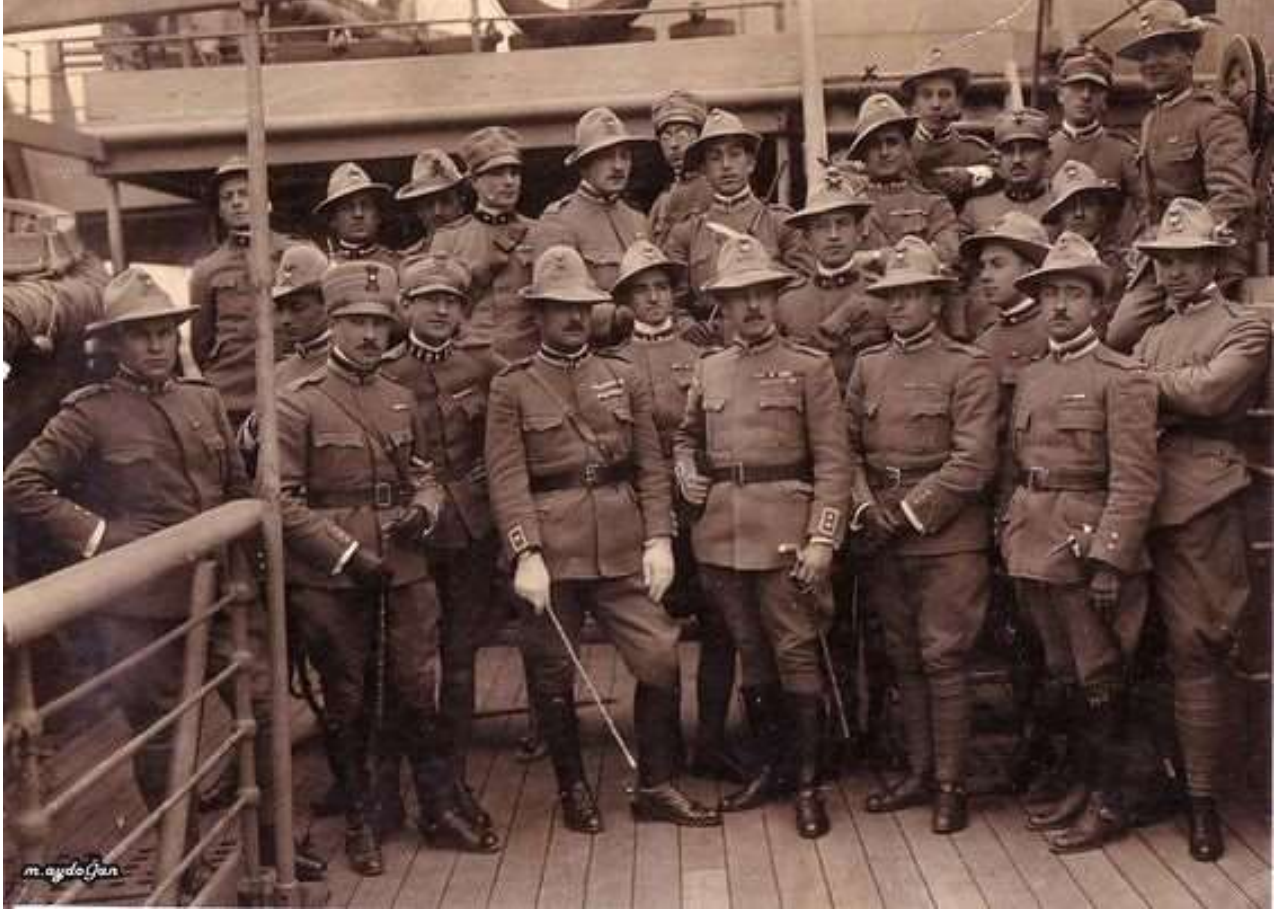
2015-2017, Özel Manavgat Final Okulları Tarih Öğretmenliği

2005-2015 Özel Manavgat Sınav Dershanesi-Koleji Tarih Öğretmenliği

Tarih : 14 Haziran 2024

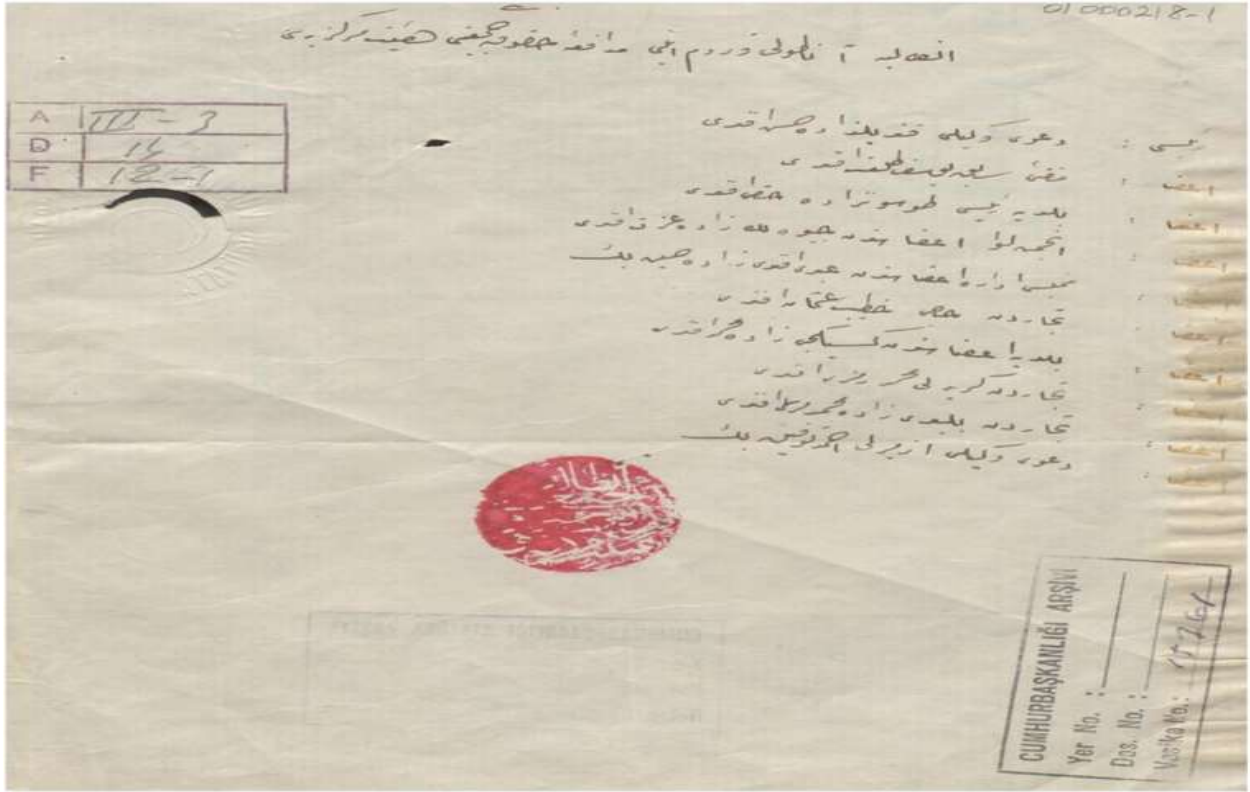
EKLER:

EK 1: Antalya'yı İşgal Eden, On iki Adalar'dan Gelen Cenova Birliği

Kaynak: <https://Tr.Pinterest.Com/Pin/249175791864019632/> (Erişim Tar. 03.01.2024).

EK 2-Antalya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı ve Azaları

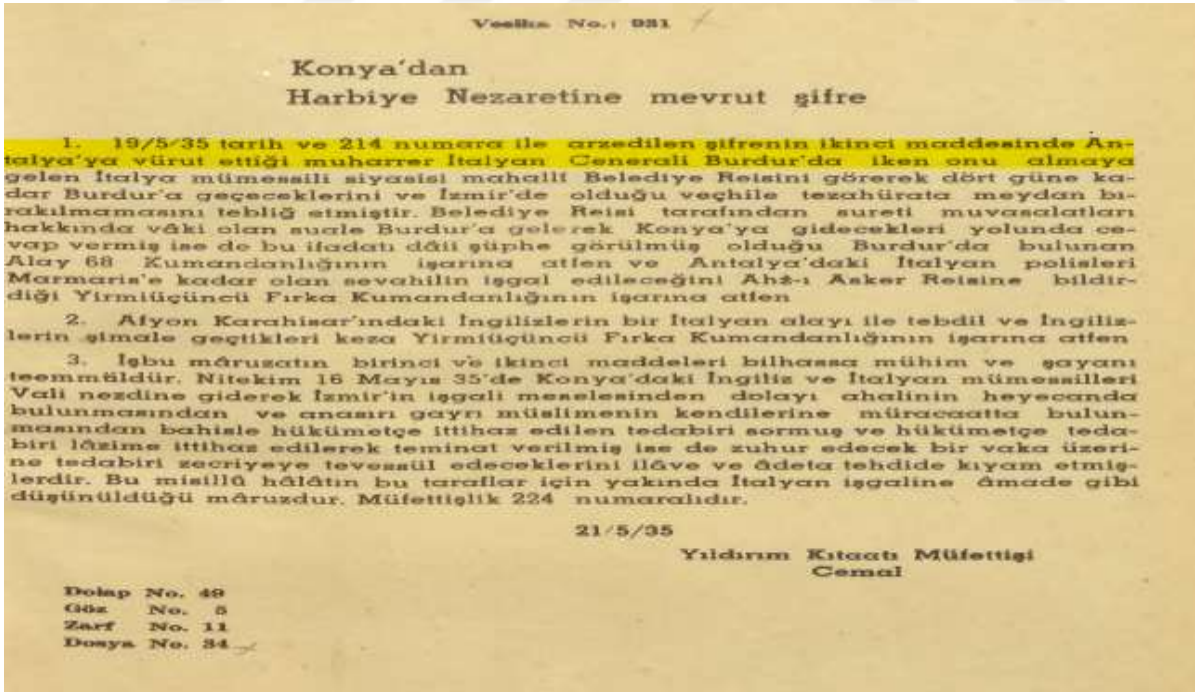

T.C. BAŞBAKANLIK ORMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) -

DH.KMS.00052.2.00032.002

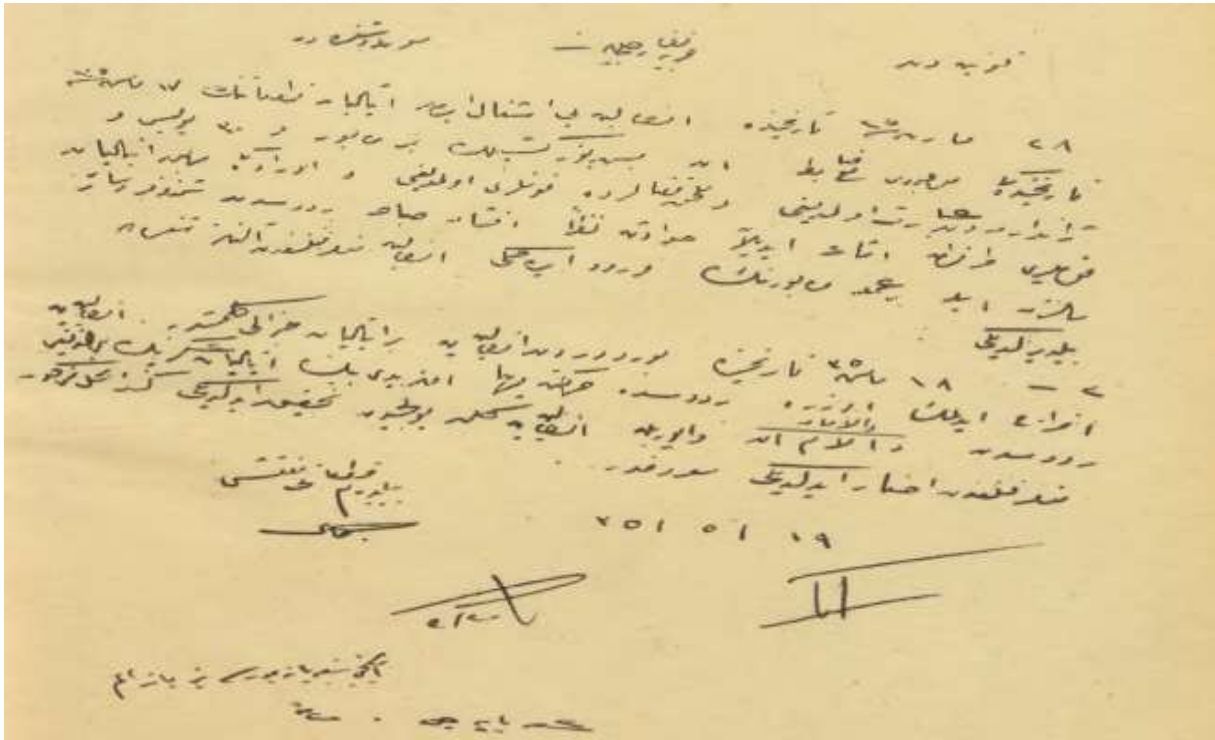
97

EK 5: 1916/1917 yılı Konya'dan Harbiye Nezaretine Çekilen gazete

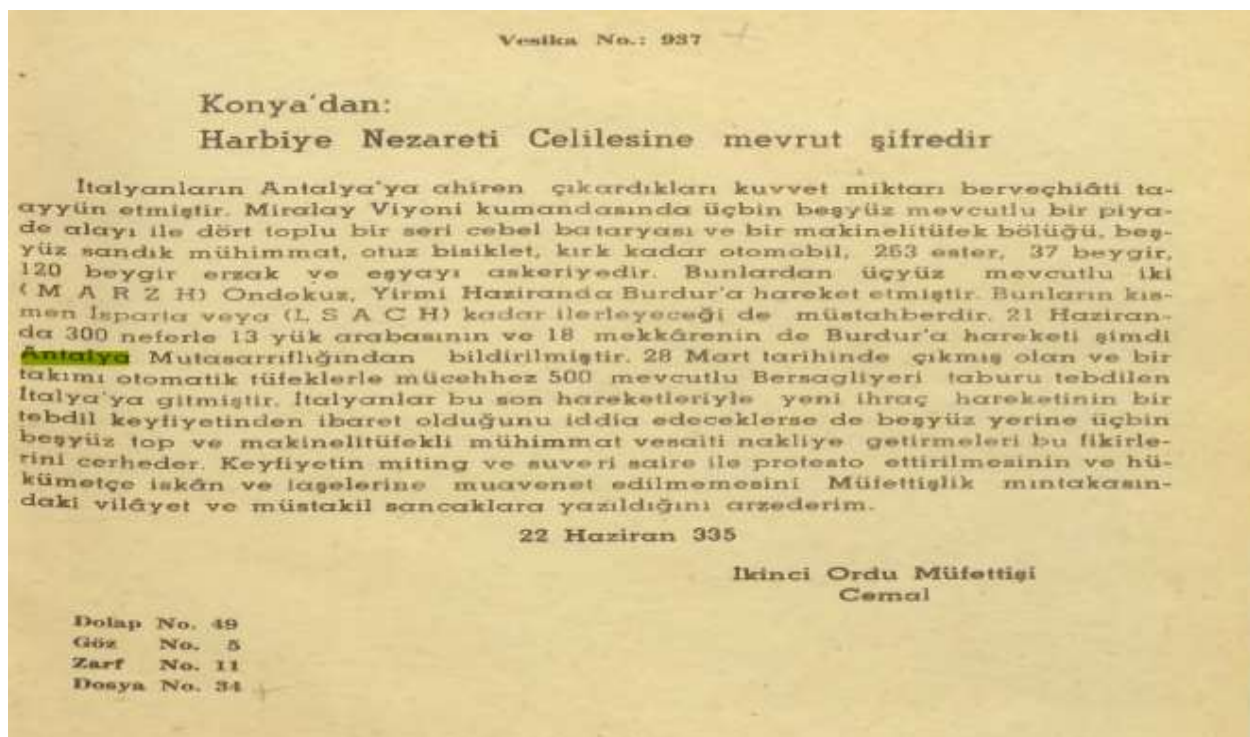
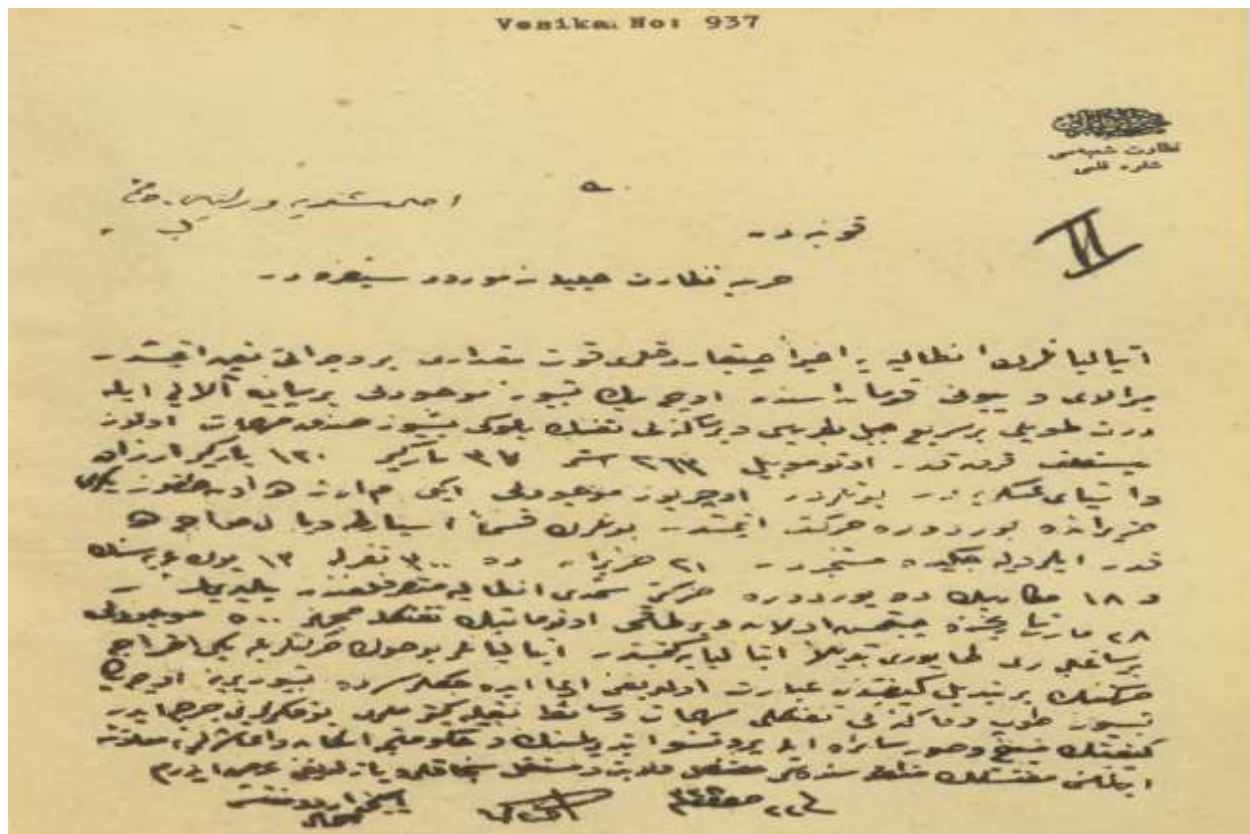
Kaynak: Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, sayı 39, vesika no: 931, Mart 1962.

EK 6: 1916/1917 yılı Konya'dan Harbiye Nezareti Celile'sine Çekilen Telgraf

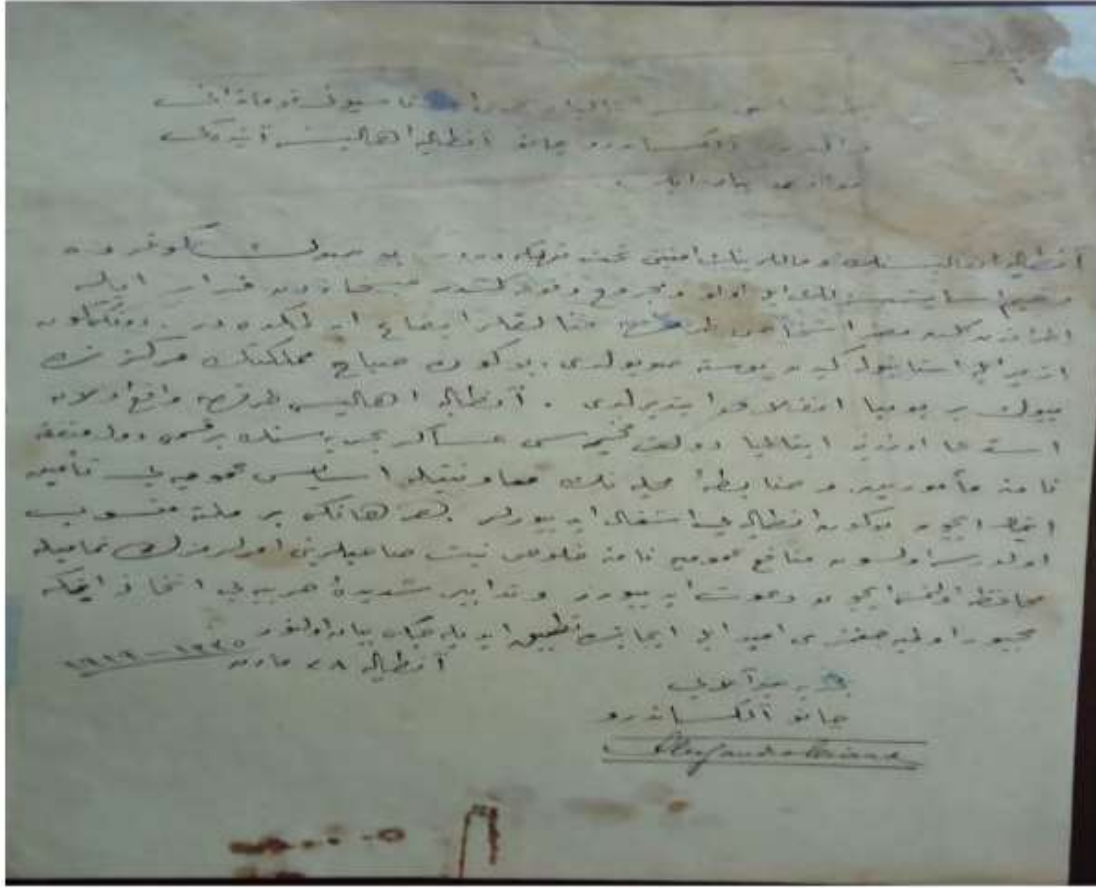
Kaynak: Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, sayı 39, vesika No: 929, Mart 1962.

EK 7: İtalyanların Antalya'ya Asker Çıkarması

Kaynak: Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, sayı 39, vesika no: 937, Mart 1962

EK 8: İtalyanların Antalya'yı İşgal Beyannamesi (Osmanlıca)

Kaynak: BOA. DH. EUM. ECB. 28/50A.

Osmanlıca İşgal Beyannamesi'nin Çevirisi

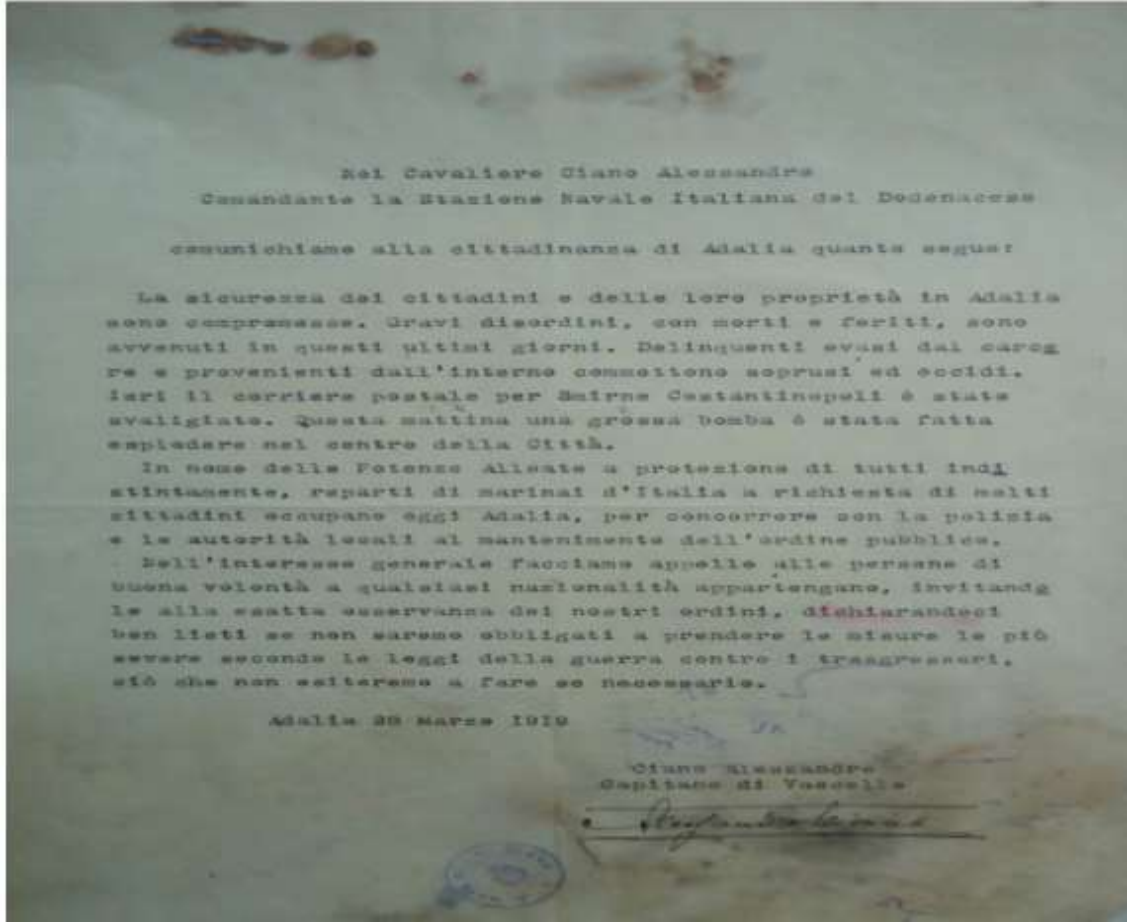
CEZÂİRANİ AŞIRI İTALYAN BAHRİ İSTASYON KUMANDANI KAVALYERO
ALEKSANDRO ÇANO ANTALYA AHALİSİNE ATIDEKİ MEVADİ BEYAN EYLER:

Antalya ahalisinin ve mallarının emniyeti taht-ı tehlikededir. Bu son günlerde vahim asayişsizlik ile ölüm ve mecruh vukua gelmiştir. Hapishaneden firar ile etraftan gelen muzır eşhas tarafından fenalıklar ika edilmektedir. Dünkü gün İzmir ile İstanbul'a giden posta soyuldu. Bugün sabah memleketin merkezinde büyük bir bomba infilak ettirildi. Antalya ahalişi tarafından vaki olan istida üzerine İtalya devlet-i fehimesi asakir-i bahriyesinin bir kısmı düveli müttefike namına memurin ve zabıta-i mahalliye'nin muavenetiyle asayiş-i umumiye'yi temin etmek için bugün Antalya'yı işgal ediyoruz. Herhangi bir millete mensup olur ise olsun menafî-i umumiye namına hulus-i niyet sahiplerini, emirlerimizin tamamıyla muhafaza olunması için davet ediyoruz ve tedabir-i şedide-i harbiye'yi ittihaz etmeye mecbur olmayacağımızı ümit ile icabına da tatbik edileceği beyan olunur.

Antalya, 28 Mart 1335 (1919)

Bahriye Miralayı Çano Aleksandro

EK 9: Antalya'nın İşgal Beyannamesi (İtalyanca)

Kaynak: BOA. DH. EUM. ECB. 28/50A.

İtalyanca İşgal Beyanatının Türkçe Tercümesi

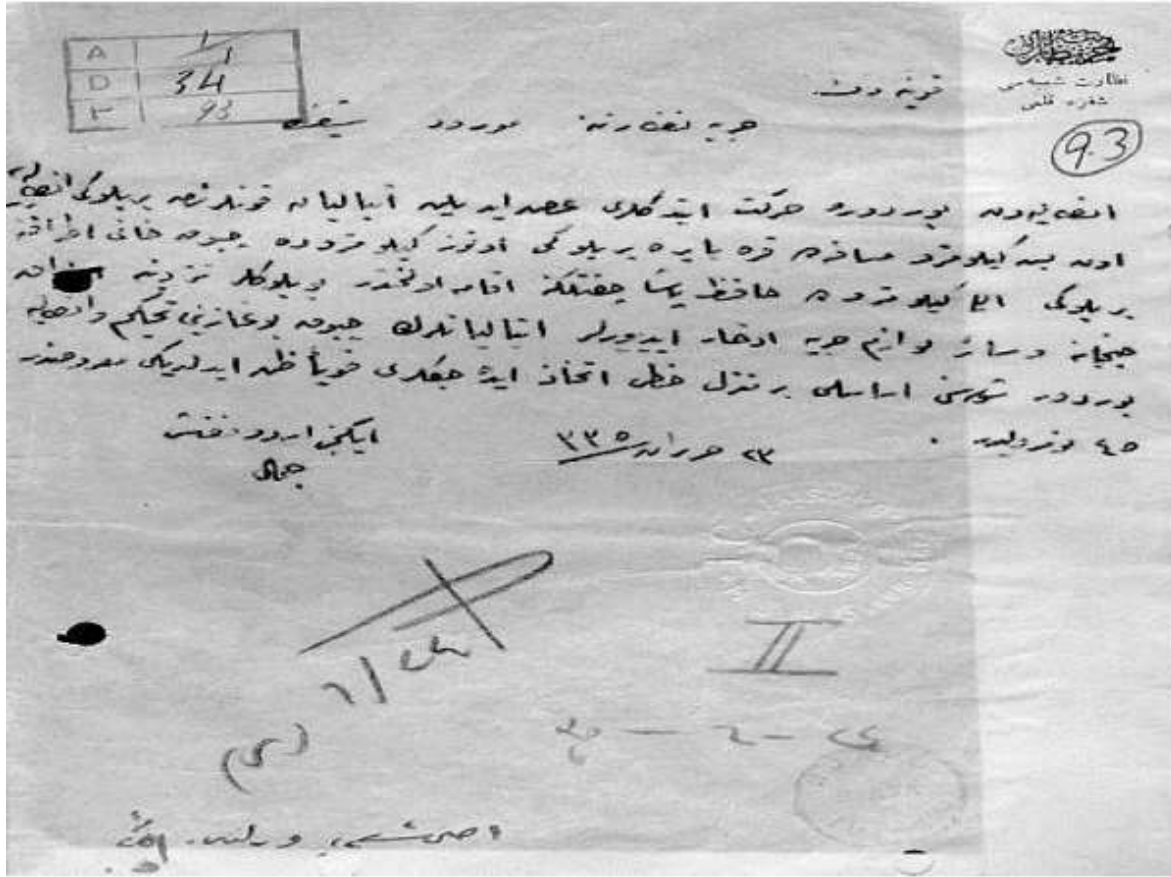
İTALYA AKDENİZ İSTASYONU KUMANDANI CAVALIERE ALESSANDRO CAINO'NUN ANTALYA VATANDAŞLARINA BEYANATI:

Antalya'da yaşayan insanların canları ve malları tehlike altındadır. Son günlerde şehirde kargaşalıklar, yaralanmalar ve ölümler meydana gelmiştir. Hapishaneden kaçan suçlular şehirde dolaşmaktadır. Dün, İzmir ve İstanbul yoluna giden posta kuryesi soyulmuştur. Bu sabaha karşı da büyük bir bomba şehir merkezinde patlatılmıştır. Antalya halkının isteği üzerine, Müttefik devletler adına şehirde umumi asayiş sağlamak için İtalya bir miktar deniz askeriyle bugün şehri işgal etmiştir. Birleşik güçler adına Antalya halkının her türlü düzeni sağlanacaktır. Bunun için gerek şehirdeki yerli halkın gerekse diğer milletlerden olanlar emirlere tamamen uyacaklardır. Aksi halde harp zamanına özgü her türlü tedbir alınmaktan çekinilmeyecektir.

Antalya, 28 Mart 1919

Caino Alessandro Deniz Kumandanı

EK 10: İtalyanların Antalya'da Askeri Yerleşimleri

Kaynak: ATASE. İSH. K. 17. G. 94, B. 1.

HARBIYE NEZARETİ

NEZARET ŞUBESİ

Mevrud Şifre:

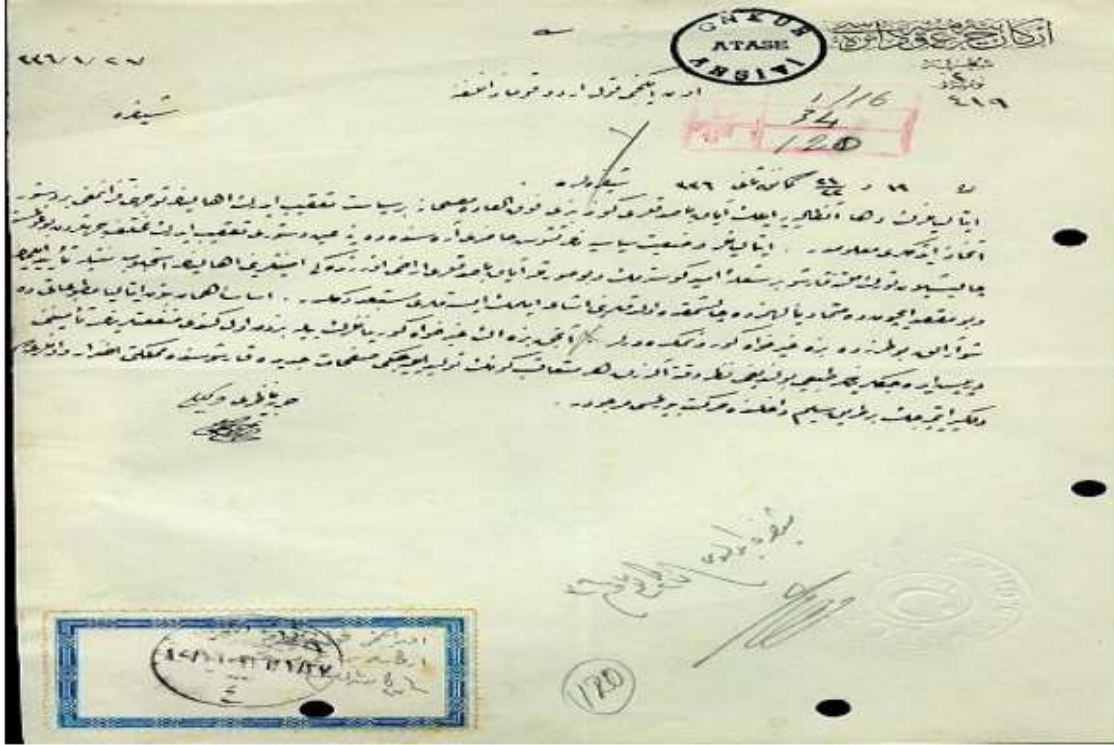
Konya'dan Harbiye Nezaretine

Antalya'dan Burdur'a hareket ettikleri arz edilen İtalyan kuvvetlerinin bir bölüğü Antalya'ya 15 kilometre mesafede Karabayır'a, bir bölüğü 30 kilometrede Çubuk Hanı etrafına, bir bölüğü 50 kilometrede Hafız Paşa çiftliğine ikame olunmuştur. Bu bölükler nezdine ... cephane ve sair levazım-ı harbiye iddihar (biriktirme) ediyorlar. İtalyanların Çubuk Boğazını tahkim ve Antalya-Burdur şosesini esaslı bir menzil hattı ittihaz edecekleri kaviyyen zannedildiği maruzdur. 45 numaralıdır.

23 Haziran (1)335

İkinci Ordu Müfettişi Cemal

EK 11: İtalyanların Antalya ve Civarında Gösterdikleri Yumuşaklığa İnanılmaması Gerektiği

Kaynak: ATASE. İSH. K. 204. G. 210. B. 1.

Erkânı Harbiye-İ Umumiye Dairesi

Şube: 2. Numara: 49.

12. Kolordu Kumandanlığına

Şifre: 27.1.(1)336

Numara 16 ve 21/22 Kanuni Sani (1) 336 şifrelere.

İtalyanların daha Antalya'ya ilk ayak bastıkları günden beri fevkalade muslihane bir siyaset takip ederek ahalinin teveccühünü kazanmağı bir düstur ittihaz ettikleri malumdur. İtalyanlar vaziyet-i siyasiyenin teşevvüş (karışıklık) hazırı arasında da yine aynı düsturu takip ederek muhtelif cihetlerden bulunmasına çalışılan Türk milletine karşı bir şule-i ümit göstermek ve bu suretle ayak bastıkları arazi üzerindeki emniyetlerini ahalinin isticlab (çekilme) niyetiyle teyit eylemek ve bu maksat için de mütemadiyen lehimizde çalışmakta olduklarını işa'a (haber verme) eylemek istedikleri müsteb'ad (uzak) değildir. Esasen hemen bütün İtalya matbuatı da şu aralık bu tarzda bize hayırhah görünmektedirler. Ancak bize en hayırhah görünenlerin bile bizden evvel kendi müttefiklerinin teminini verilmiş edeceklerinin tabii bulunduğu nazar-ı dikkate alınarak her müteakip günün tevellüt eyleyeceği safhaat-ı cedide karşısında memleketi ızrar ve onları da diğer etmeyerek bir tarik-i selim dahilinde hareket buyrulması mercûdur.

Harbiye Nazırı Vekili

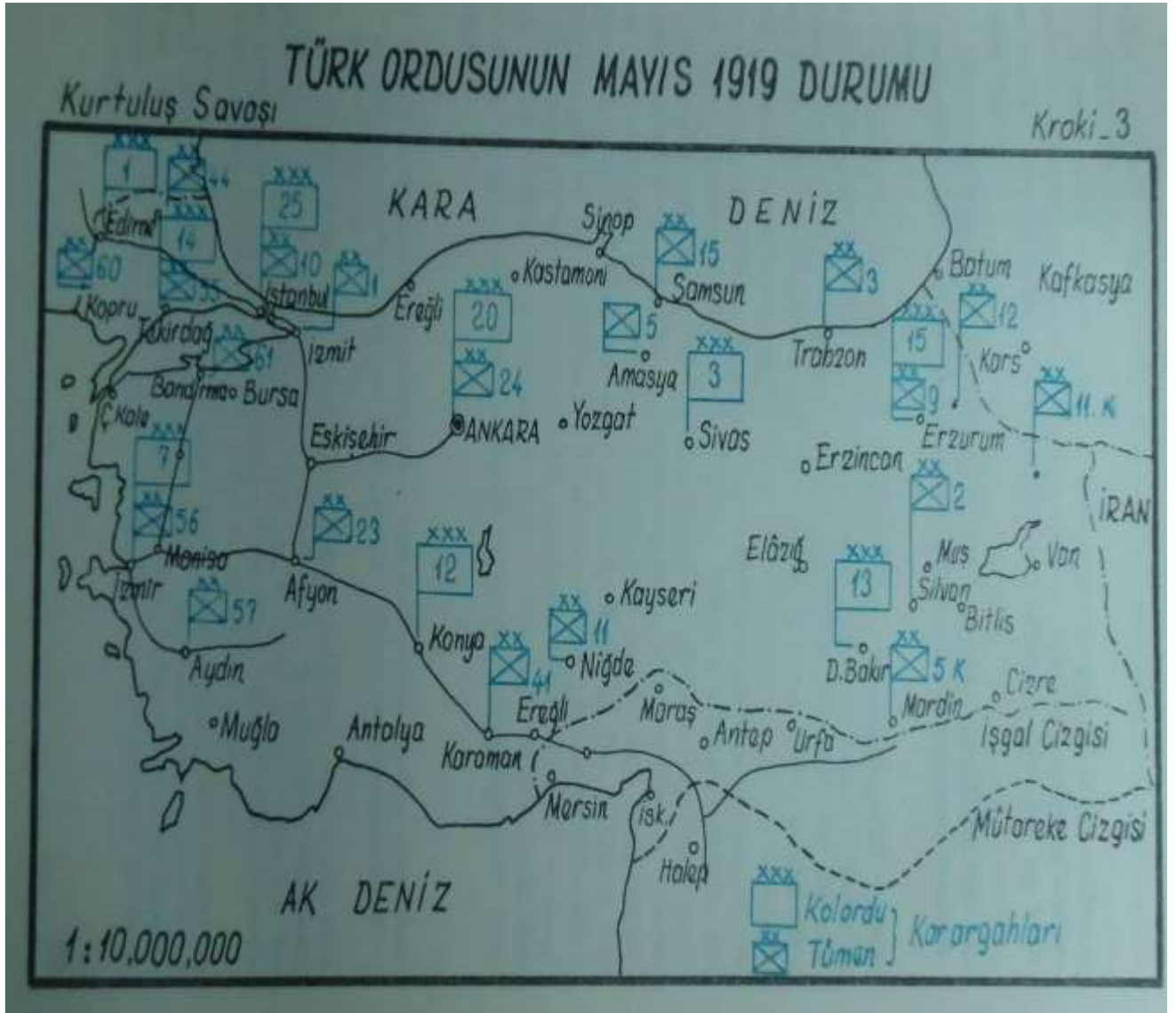
EK 12: “İtalyanlar Antalya’yı Tahliye Ediyorlar.” Anadolu’da Yenigün
(3 Haziran 1921)

Kaynak: Hakkı Tarık Us Kütüphanesi, Süreli Yayınlar Gazete Arşivi Bölümü.

EK 14: 57. Tümen Kumandanlığı Sorumluluk Bölgesi

Kaynak: Belen, (1973).

[illegible]